

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

2015

Marie Štěpánová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Marie Štěpánová

**Management uchovávání a posunu jazyka
v české komunitě v Chicagu**

**The management of language maintenance and shift in
the Czech language community in Chicago**

Praha 2015

Vedoucí práce:
Mgr. Tamah Sherman, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala zejména všem třinácti respondentům za jejich odvahu, ochotu a čas. Velký dík si zaslouží též P. Dušan Hladík, Theodore Polashek, Ray Mulac, Andrew Bultas a další Čechoameričané za pomoc při orientaci v krajanské komunitě v Chicagu. Paní doktorce Shermanové, vedoucí práce, děkuji za rady a flexibilitu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 17. 8. 2015

Marie Štěpánová

ABSTRAKT

Diplomová práce *Management uchovávání a posunu jazyka v české komunitě v Chicagu* zkoumá na základě analýzy přepisu více než dvaceti hodin badatelkou pořízených nahrávek výpovědí třinácti česky hovořících mluvčích z oblasti západních periferií amerického Chicaga, kteří jsou mimo české země více než čtyřicet let, problematiku uchovávání a předávání jazyka dalším generacím, rovněž i jazykového posunu v krajské komunitě. Práce zkoumá, v jakém prostředí a v jakých situacích měli a mají Čechoameričané možnost udržovat kontakt s českým jazykem a jaký význam při udržování řeči tlvců měly národní instituce (jako jsou krajské spolky, menšinové školy, české farnosti apod.). Mluvčí reflektují, nakolik a za jakých podmínek se jim podařilo předat češtinu následujícím generacím, zároveň také s jakými reakcemi na jazykové jevy prozrazující původ (kupř. cizí přízvuk či jméno) se respondenti setkávali a jaké asimilační strategie volili ke zmírnění případného stigma. Z perspektivy jednoduchého jazykového managementu je zjišťováno, jakým způsobem se promítají bilingvní dovednosti a identita respondentů do interakce při výzkumném rozhovoru.

Klíčová slova v češtině:

Čechoameričané, imigrace, jazyková komunita, bilingvismus, atrice jazyka, osvojování jazyka, uchovávání jazyka, předávání jazyka, posun užívání jazyka

ABSTRACT

The Master's thesis *The management of language maintenance and shift in the Czech language community in Chicago* examines (based on the analysis of the transcript of more than twenty hours of recordings of testimonies of thirteen speakers from Czech-speaking areas of western peripheries of American Chicago who have been living outside the Czech countries for more than forty years) the issues of language maintenance, transmission to future generations, and language shift in the expatriate community. The work analyses the environment and diverse situations of possible contact with the Czech language, reflected by the speakers, as well as the importance of national institutions (such as expatriate associations, minority schools, Czech parishes, etc.) for language maintenance of individuals. Respondents reflect also the conditions under which they were able to pass the Czech language to succeeding generations." It analyses testimonies of Czech Americans on what reactions they have received on language features showing their origin (such as foreign accent and name) and what assimilation strategies they used to moderate such stigma. The project examines, from the perspective of simple language management, how bilingual skills and the identity of respondents interact in a research interview.

Klíčová slova v angličtině

Czech Americans, immigration, language community, bilingualism, language attrition, language acquisition, language maintenance, language passing, language shift

OBSAH ..... Error! Bookmark not defined.

1. Úvod	9
1.1. Pojmy	11
1.2. Český migrace v dosavadní literatuře:	13
2. Socio-historický kontext	15
2.1. Politická migrace z českých zemí ve 20. století	15
2.2. Z české kotliny do Nového světa	16
2.3. Migrace k Michiganskému jezeru	18
2.4. Český živel v Chicagu	20
2.5. Česká migrace v literatuře	22
3. Materiál, metodologie	24
3.1. Sběr materiálu v terénu, proces výběru respondentů	24
3.2. Situace nahrávání	25
3.3. Charakteristika respondentů	28
4. Medailony, protokoly	31
4.1. Medailony	31
4.2. Protokoly	31
4.3. Blanka(B)	32
4.4. Odilo (O), vlastním jménem František	33
4.5. Věra (V)	35
4.6. Christian (C)	37
4.7. František (F)	38
4.8. Antonín (A)	39
4.9. Miroslav (M)	41
4.10. Karel (K)	42
4.11. Věra (W)	43
4.12. Marta (R)	46
4.13. Ivan (S)	48
4.14. Marie (Č)	49
4.15. Irena (I)	50
5. Situace, příležitost a prostředí užívání, uchovávání a předávání jazyka	52
5.1. Rodina	52
5.1.1. První přistěhovalecká generace, respondenti	52
5.1.1.1. Uzavřená manželství	53
5.1.2. Jazyk komunikace v nové rodině	54
5.1.3. Předávání jazyka další generaci	56
5.1.4. Manželé dětí	58
5.1.5. Vnoučata	58
5.1.6. Posunuté těžiště kulturního dědictví	59
5.1.7. Domácí výuka	60
5.1.8. „Tajný jazyk“	61
5.1.9. „Hlídací babička“	62
5.1.10. Identita	63
5.2. Spolkový život a krajanské aktivity	64
5.2.1. Dnešní situace	65
5.2.2. Nejednotnost české komunity	68
5.3. České farnosti, organizovaný duchovní život	70

5.3.1.	Vývoj a význam	71
5.4.	České školy	75
5.5.	Profesní sféra	77
5.6.	Sousedství a jeho proměny	79
5.7.	Geografická vzdálenost, rozpad komunit	81
5.8.	Styky s vlastní	84
5.9.	Shrnutí: organizovaný management	85
6.	Jazyk jako sociální informace, asimilační strategie.....	91
6.1.	Negativní i pozitivní reakce na český přízvuk: „roztomilý“ český akcent vs. „dýpík“, člověk bez domova	91
6.2.	Změna či úprava jména	98
6.2.1.	Volba jmen dětí v bilingvním prostředí	99
6.2.2.	Příjmení	100
6.3.	Shrnutí.....	102
7.	Bilingvní dovednosti promítané do promluvy	103
7.1.	Jednoduchý jazykový management v dvojjazyčném prostředí.....	103
7.1.1.	Situace, kdy se mluvčí neopraví, nesignalizuje žádný jazykový problém.....	103
7.1.2.	Situace, kdy mluvčí přepnutí kódu signalizuje	109
7.1.3.	Situace, kdy se mluvčí opraví	111
7.2.	Shrnutí.....	116
8.	Závěr.....	118
9.	Použitá literatura	124

1. Úvod

Nejmohutnější a nejvýznamnější emigrační proud českého vystěhovalectví se vypravil do Nového světa. Právě Spojené státy americké doposud hostí největší enklávu českých krajanů v zahraničí.¹ Z celkových cca 2,2 milionů krajanů žijících mimo území České republiky tvoří Čechoameričané podstatnou část; dle stránek Ministerstva zahraničních věcí ČR se k českému původu na přelomu tisíciletí hlásilo až 1 700 000 osob.² K signifikantnějším proporcím migrace dochází zejména zhruba v posledních 150 letech.

Sociálně a jazykově neobyčejně různorodé zbytky krajanských komunit jsou roztroušeny po celých Spojených státech. Důležitou roli mezi sídly hrálo od počátků Chicago, největší a nejvýznamnější centrum krajanského života, které se stalo z hlediska počtu obyvatel českého původu před stoletím početně druhým, případně třetím největším městem na světě, jak se uvádí střídavě v mnoha zdrojích literatury.³

Práce se zaměřuje právě toto místo, konkrétně na oblasti jeho západních periferií. Čeští mluvčí v USA patří již převážně k vyšším věkovým skupinám a rychle jich ubývá. To bylo jednou z motivací zájmu o jejich krajanský život a ke shromáždění materiálu, který by mohl přispět jako dílčí studie k tématu, které je nesmírně široké. Autorka navazuje na své zkušenosti s českými menšinami jinde po světě.

Obyvatelé českého původu by měli tvořit 25. nejpočetnější etnikum Spojených států.⁴ Přesto jeho jazyku byla věnována na rozdíl od jiných přistěhovaleckých řečí (jako jsou např. skandinávské jazyky) relativně malá pozornost. Vzhledem k rozlehlosti a roztržitosti osídlení i aktivit těchto tzv. „Bohemians“ (případně „Moravians“) nebo „Czech Americans“ (a to i rozrůzněnosti v rámci oblasti Chicaga samotného) není v

¹ Další početné krajanské komunity se nacházejí v následujících zemích: Kanada, Rakousko, Německo, Velká Británie, Slovensko, Argentina, Austrálie... Další české menšiny jsou v řadě dalších (zejména evropských) států, kupříkladu v zemích bývalé Jugoslávie, v Rumunsku,

² Údaje byly získány při sčítání lidu r. 2000 a reflektují vyjádření osob o jejich původu, ancestry, k němuž se hlásí a mají k němu nejbližší. Nehraje roli ani délka pobytu ve Spojených státech, ani počet generací (čísla obsahují tedy lidi narozené na území českých zemí, ale i ty, jejichž předci se udílili v USA již před časem).

USA – historie krajanů v USA. [online] [2015-08-10]. Dostupné z http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane_v_zahranici/krajane_ve_svete/historie_krajanu/historie_krajanu-index_12.html

³ CRESSEY, P. F. Population Succession in Chicago, 1898–1930. 1938, *American Journal of Sociology*, 1938, roč. 44, s. 60.

⁴ USA – historie krajanů v USA. [online] [2015-08-10]. Dostupné z http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane_v_zahranici/krajane_ve_svete/historie_krajanu/historie_krajanu-index_12.html

silách studentky přistoupit ke studii komplexnějšího rázu: práce si neklade cíl zachytit historii, život a jazyk Čechů v Chicagu celé šíři, kterou toto téma nabízí.

Tato dílčí sonda bude na příkladu třinácti respondentů (sedmi mužů a šesti žen) v různém věku, s různým vzděláním a profesí i s rozličnými motivy pro odchod z vlasti (v různých dějinných epochách) zjišťovat formou autobiografických vyprávění a polostrukturovaných rozhovorů jejich reflexi týkající se oblastí uchovávání, posunu a předávání mateřského jazyka. Výzkumné otázky v oficiálně odevzdaných tezích vytyčily tyto oblasti zájmu: V jakém prostředí a v jakých situacích měli a mají Čechoameričané možnost udržovat kontakt s českým jazykem? Nakolik a za jakých podmínek se jim podařilo předat češtinu následujícím generacím? Jaký význam při udržování jazyka jednotlivců měly národní instituce v Chicagu? Jakým způsobem se promítají bilingvní dovednosti a identita respondentů do interakce při výzkumném rozhovoru?

Oproti tezím byla v průběhu zpracovávání studie přiřazena ještě jedna dílčí otázka: S jakými reakcemi na jazykové jevy, kupř. cizí přízvuk či jméno, prozrazující původ, se respondenti setkávali a jaké asimilační strategie volili ke zmírnění případného stigma? Na tyto oblasti bude nahlédnuto též z pohledu jazykového managementu (organizovaného, posléze i jednoduchého), chování uživatelů jazyka vůči jazyku samotnému.

Po načrtnutí kapitoly, která se zabývá socio-historickým kontextem vystěhovalectví do USA (včetně nastínění základních dat o politické migraci z českých zemí ve 20. století, ale i samotné migraci do USA a posléze do Chicaga, následované přehledem o českém životě v USA) bude zařazena kapitola o materiálech a metodologiích (obsahující popis procesu sběru materiálu v terénu i výběru respondentů, osvětlení situace nahrávání a charakteristik respondentů).

Následující tři větší celky reprezentují tři okruhy práce. Čtvrtá a pátá kapitola je analýzou situací, příležitostí a prostředí užívání, uchovávání a předávání jazyka, přičemž význam čtvrté (Medailony, protokoly) tkví v přednesení mimojazykových informací o konkrétních mluvčích, které však mohou souviset s jejich jazykovým chováním. Pátá kapitola se pak věnuje vybraným konkrétním prostředím, v nichž se mluvčí setkávali s užíváním českého jazyka (s podkapitolami o životě rodinném, spolkovém, farním, školním, pracovním, sousedském, po němž následují kontakty s vlastí).

Šestá kapitola se věnuje jazyku jako sociální informaci a asimilačním strategiím v oblasti přízvuku a úpravy jmen. Sedmá se pak přesouvá těžiště od organizovaného jazykového managementu k managementu individuálnímu, jednoduchému, ke kterému docházelo v okamžik promluvy. Postupně jsou rozebrány podkapitoly v různých stupních pokročilosti fází nakládání s jazykovým problémem.

Přínos práce tkví jak v zaznamenání „mizejících dat“, zajímavých osudů konkrétních šedesátníků až devadesátníků a jejich reflexí (nejen) o jazyce, ale i svým zaměřením, které na konkrétní cílové skupině (vzorku větší skupiny) ještě nebylo zkoumáno.

1.1. Pojmy

První jazyk (first language, L1) je chápán jako jazyk, který si člověk osvojuje jako první. S tím souvisí pojem mateřština. Ve vícejazyčném prostředí, které česká komunita v Chicagu představuje, může dojít (kupříkladu pod vlivem školního vyučování) k většímu využívání jiného jazyka (v případě této studie angličtiny, u několika respondentů a jejich rodinných příslušníků – vlivem komplikovanější cesty jejich migrace – španělštiny, češtiny nebo němčiny) pro větší plynulost a jistotu. L1, který je někdy chápán jako jazyk rodný, se v tomto případě vztahuje k nejlépe známému jazyku. **Preferovaný jazyk** je dominantní řeč, kterou vícejazyčný jedinec mluví nejplynněji, nejčastěji, případně nejraději (i když to třeba není jeho mateřský jazyk).⁵ **Druhý jazyk** bude označován dále **L2, třetí L3** apod.

Mateřský jazyk, rodný jazyk je v několika pojetích pojmově rozrůzněný. Může jít o jazyk, který se člověk naučil jako první ve svém životě, případně s nímž se identifikuje, který nejlépe ovládá nebo který používá nejčastěji. Pro české sčítání lidu je mateřský jazyk kupř. Definován jako „jazyk, kterým s danou osobou mluvila matka nebo osoby, které ji vychovaly.“⁶

Ztráta jazyka (language loss) je vymizení nebo rozpad jazykových kompetencí, který může nastat u osob, které měly omezené (případně žádné) možnosti užívat jazyk (L1, tak L2). Ztrátu jazyka u většího společenství označujeme jako **přechod k jinému jazyku, jazyková změna (language shift)**, u individua pak **rozpad jazyka, atrice (language attrition)**, postupná ztráta L1 v jinojazyčném prostředí (případně i L2, pokud

⁵ ŠEBESTA, K. a kol. Druhý a cizí jazyk. Praha: 2014. s. 64-65.

není používán), např. v zemi, kde imigranti používají především L2. Atrice postihuje více lexikální než gramatické struktury.⁷

Čechoameričan je obyvatel Spojených států, který má české předky, hlásí se ke svému českému (resp. československému) původu.

Generace práci vnímá ne z hlediska věkového, nýbrž následovně: první přistěhovaleckou generací se míní osoby, které přesídlily do nové země, druhou generací jejich děti a třetí pak jejich vnuci atp.⁸ Dvanáct ze třinácti respondentů patří do první přistěhovalecké generace, ačkoliv jsou mezi značné nimi věkové rozdíly.

Jazykový management se zabývá chováním k jazyku, v jednom ze svých pojetí (J. V. Neústupného) je nazýván teorií řešení jazykových problémů, správa promluvy a jazyka, v jejímž rámci mluvčí identifikuje jazykové problémy. Jazykový management je korekční aktivita, kterou provádí mluvčí v průběhu promluvy.⁹ JM má několik fází: v interakční situaci vznikají **odchyly od norem jednání (deviation)**, mluvčí si jich může **povšimnout (noting)**, odchylky **hodnotí (evaluation)**, následně vybírá **akční plán (adjustment design)** a ten se může **realizovat (implementation)**. Proces managementu může být ukončen v jakémkoliv stádiu.¹⁰ Jazykový management je jednoduchý (na individuální rovině), případně organizovaný (na rovině institucionální).¹¹

Osvojování L1 je proces učení se mateřskému jazyku, **nabývání jazyka** odlišuje OL1 od učení se druhému jazyku.

⁶ NEKVAPIL, J. - SLOBODA, M. - WAGNER, P. Mnohojazyčnost v České republice. Praha, 2009. s. 50.

⁷ MEISEL, J. M. First and Second Language Acquisition. Cambridge: 2011. s. 257
ŠEBESTA, K., s. 102. "Podle teorie regrese jazyka ustupuje jazyk v opačném pořadí, než v jakém byly jeho jednotlivé prvky a zásady osvojovány. (...) Ztráta, popř. rozpad jazyka ovšem mohou nastat i následkem nehody, onemocnění či stáří (afázie..)"

⁸ FISHMAN, J. A. - HOFMAN, J. E. Mother Tongue and Nativity in the American Population. 1966, s. 35-43.

⁹ NEKVAPIL, J. Management jazykový. In: *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: 2002. s. 255.

¹⁰ NEÚSTUPNÝ, J. V. Sociolingvistika a jazykový management. *Sociologický časopis*, 2002, roč. 38, č. 4. s.

¹¹ „Pojem jazykový management (language management) je podle původní koncepce Björna H. Jernudda a Jiřího V. Neústupného založen na rozlišování mezi dvěma procesy, které jsou charakteristické pro užívání jazyka: 1) produkce a recepci promluv či textů, tj. mluvení, psaní, poslech a čtení, a 2) lidská činnost zaměřená na produkci a recepci promluv nebo textů, tj. metajazyková aktivita.“
Jazykový management. [online] [cit. 2015-08-15]. Dostupné z <http://language-management.ff.cuni.cz/jazykovy-management>

Udržování jazyka (language maintenance) odkazuje k situaci, kdy členi společenství usilují o udržení jazyka, který odedávna používali, ale i k situaci, ve které je uchována kompetence v určitém jazyce, jehož užívání ale už postrádá aktivní podporu okolí.¹²

Emigrace je dobrovolným, nebo nuceným přestěhováním do jiného města, a to trvale, nebo dočasně.¹³ Emigrant, imigrant a přistěhovalec jsou pak pojmy, které práce (s občasným použitím slova exulant) využívá.

Jazyková asimilace a jazyková integrace (společně s marginalizací) nastávají při kontaktu příslušníků odlišných kultur (na úrovni jedinců i celých společenství). Asimilace je přijetí prvků druhé kultury, přičemž znaky původní kultury jsou ztraceny. Integrace je přijetí nových prvků, zároveň ale i zachování starých.¹⁴

1.2. Český migrace v dosavadní literatuře:

Příčiny migrace z českých zemí jsou analyzovány například v dílech J. Vaculíka (2009),¹⁵ S. Broučka (2003), jazyk a identita etnických menšin je předmětem bádání např. L. Šatavy (1996) aj.¹⁶

Přehled migrace do USA z českých zemích, její příčiny a průběh zpracovávali autoři jako M. Rechcigl (2000), K. Kučera (1990), Stanislav Brouček (2003), L. Šatava (1996), J. Polišenský (1982) nebo I. Dubovický (2003) nebo F. Kutnar (1964).

Přímo ve Spojených státech se zkoumání českého přistěhovalectví věnují akademičtí pracovníci z univerzit, a to například v Milwaukee, Minneapolisu, Chicagu, v New Yorku (na Columbia University), v Texasu, Nebrasce nebo jižním Illinois. Přistěhovalectví reflektují rovněž tamní časopisy, kupříkladu *Journal of American Ethnic History*. Mnohé cenné informace obsahují díla samotných imigrantů, mezi něž patřil Tomáš Čapek, který popisuje historii imigrace z hlediska společenského, historického, kulturního i ekonomického.

Etnograficky a historicky zaměřená monografie J. S. Roucka nebo díla E. Jerabkové a V. Laskové, J. Chady (Čady) nebo S. Sakson-Fordové by rovněž neměla být opomenuta. Realitně aktuální chronologický přehled významných Čechoameričanů, dílo Jiřího Kovtuna, může být dalším důležitým zdrojem informací. K orientaci v

¹² HOFFMANN, CH. *An Introduction to Bilingualism*. London – New York, 1991, s. 185.

¹³ FIALOVÁ, I. Emigrace. In: *Velký sociologický slovník*. I. díl. Praha: 1996, s. 225-256.

¹⁴ NEKVAPIL, J. - SVOBODA, M. - WAGNER, P. *Mnohojazyčnost v České republice*, 47.

¹⁵ Roky vzniku publikací jsou uváděny jen výběrově, nečiní celkový přehled.

¹⁶ O českých krajanech v zahraničí píše například i I. Vasiljev, J. Auerhan, S. Utěšený, Z. Uherek, V. Štěpánek, Z. R. Nešpor, I. Moravcová, J. Matušek, P. Kokaisl, L. Hladký apod.

problematicce slouží i rubrika *Zahraniční vztahy – Krajané* na stránkách Ministerstva zahraničí ČR nebo weby krajane.net, krajane.cz apod.

Český jazyk ve Spojených státech a jeho proměny se stal oblastí výzkumu Věry M. Henzlové (1981, 1982, 1995). Jeho vývoj a postavení zkoumal i známý Karel Kučera (1990), od něhož pochází základní souhrnná charakteristika americké češtiny. Jazykem čechoamerických periodik se zabývala Milena Šipková (2001), Alena Jaklová (2001-2014) a Vladislav Smolka (2003). Problematicce jazyka nápisů na náhrobcích se věnovala Eva Eckertová (1997, 2004), amerikanizací příjmení pak Ivan Lutterer (2004), kulturním vývojem českého etika v zámoří Ivan Dubovický (1996). Další lingvistické a sociolingvistické práce pochází též z per J. Rakušanové a J. W. Mendla . Etnická identita texaských Čechů probírá ve svých textech Lida Dutkova-Cope (2003, 2004). Dizertace a diplomové práce věnované Čechoameričanům vznikly od I. Stavařové (2009), E. Mestivové (1980), M. C. Kutacové (1967), P. Kubačkové (2013), pro oblast Kanady práce M. Hučínové (2003).¹⁷

---

¹⁷ Další důležité stati existují od E. Eckertová (1987) J. B. Dudka (1925 1927), B. Kochise (1980) apod.

2. Socio-historický kontext

2.1. Politická migrace z českých zemí ve 20. století

Pro vystěhovalectví do Ameriky nebyla natolik důležitá emigrace náboženská,¹⁸ ale emigrace ekonomická (masově od 19. století) a politická, která probíhala ve 20. století v několika vlnách. Emigrace,¹⁹ tedy odchod z vlasti na delší, předem neurčenou dobu, případně i natrvalo, probíhala ve velké míře ve 20. století, kdy lidé odcházeli během obou světových válek a během dvou hlavních vln za dob komunistického režimu. Po Mnichovské dohodě v poslední čtvrtině r. 1938 a po následné okupaci zbytku republiky na jaře r. 1939 odcházeli lidé s neslučitelnou politickou orientací či odpůrci nového režimu, vojáci, Židé. Během emigrace po únoru 1948 a po srpnu 1968,²⁰ v obou případech reagovaly na budování a utužování komunistické nadvlády, v níž mnohým hrozila perzekuce - odcházeli mnozí odborníci, reformně orientovaní komunisté, lidé diskriminovaní režimem, profesori, spisovatelé apod.²¹ „Obě první proběhly v boji za národní osvobození od cizí nadvlády, zatímco druhé dvě z důvodů odporu proti režimu, který byl, byť pod silným vlivem a tlakem cizí velmoci (zvláště po sovětské okupaci roku 1968) uskutečňován především českými a slovenskými komunistickými politiky.“²²

Po únorovém puči odešlo ze země 50–70 000 lidí. I po vpádu okupačních vojsk byl československý exil značně posílen: jen do r. 1972 emigrovalo 127 000 osob.²³

¹⁸ K náboženské migraci obecně docházelo např. po roce 1548, tedy po ultimatu Ferdinanda I., kdy se příslušníci Jednoty bratrské měli začít hlásit k utrakvismu, nebo po porážce na Bílé hoře r. 1620.

¹⁹ Pro politické migranty se vžil název exulanti, zatímco o vlnách ekonomické migrace mluví autoři spíše jako o vystěhovalectví. Tato práce však bude termíny synonymně.

²⁰ V následujícím textu budou někdy termíny označovány též jako emigrace „poúnorová“ nebo „posrpnová“, případně určeny výrazy jako „po komunistickém převratu (příp. puči)“ nebo po „okupaci Československa“ apod.

²¹ Obecně o tomto tématu spojení etnika a sociální třídy píše publikace: „Skupiny přistěhovačů se obvykle skládají ze špatně placených pracovníků, a proto v mnoha státech mají tendenci usazovat se v chudinských čtvrtích vnitřních měst poblíž svých pracovišť a přijímat zaměstnání odpovídající nízkému statusu. I členové etnických menšin, kteří ve své zemi původu relativně prosperovali, často ve svém novém zaměstnání sociálně poklesnou - ve vztahu ke svým předchozím pozicím zaujmou nižší status, a to obzvláště v případě, že emigrovali z politických důvod.“ MILROYOVÁ, L. - GORDON, M. Sociolinguvistika: metody a interpretace. Praha: 2012, s.114 .

²² TRAPL, M. Česká politická emigrace ve 20. století (1914 – 1989). HRUBÝ, K. - BROUČEK, S. Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století. Sympozium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu. Praha: 2000, s. 36.

²³ „Již roku 1965 byly kvóty podle národnostního původu nahrazeny systémem preferenčních kategorií. Většina čs. Posrpnových emigrantů tak získala státu uprchlíků na základě preference, udělené kvůli

Mezi lidmi, kteří odcházeli z obavy před perzekucí, patřili novináři, duchovní, studenti, podnikatelé a představitelé nekomunistických stran.²⁴ Nejpočetnější exil byl posrpnový, mezi jarem 1968 a 1969 bylo cestování přes hranice značně usnadněno. M. Trapl (2000) uvádí tři skupiny lidí, které opouštěly zemi: lidé perzekvovaní po roce 1948, kteří se obávali další diskriminace (a kteří by bývali odešli již v minulé vlně), dále reformisté z Pražského jara, kteří se báli represí ze strany Sovětů, v největší míře ale odborníci, studenti apod., kteří neměli dobré podmínky pro práci.²⁵

Ačkoliv masovou migraci²⁶ druhé poloviny 19. století a počátku 20. st. autoři označují jako ekonomickou, připouštějí zde výjimky: spadají sem kupříkladu účastníci revoluce v roce 1848 (jako slavný národopisec a mecenáš Vojta Náprstek), jejichž motivy odchodu byly politického rázu. Obdobně po historických milnicích jako 1938, 1948 a 1968 do převažující politické migrace spadají i někteří jedinci, kteří odešli za vidinou zlepšení ekonomické situace. Proto téměř všichni respondenti této práce, kteří z Československa prchali po roce 1948 a 1968 (s výjimkou (B),²⁷ jejíž rodina odešla již za první republiky), budou souhrnně počítáni do emigrace politické.

2.2. Z české kotliny do Nového světa

Počátky cest z české kotliny do Nového světa sahají do šestnáctého století.²⁸ První Čech na severoamerickém kontinentu byl pak podle dostupných materiálů Joachim Ganz z Prahy, a to roku 1585 v Severní Karolíně, výprava se ale kvůli špatnému zásobování a ohrožení ze strany Indiánů a Španělů vrátila zpět do Anglie. Mezi prvními usadlíky byl zeměměřič Augustin Heřman z Prahy, který proslul jako autor mapy Marylandu a Virginie (1670), rovněž jako diplomat, politik a schopný obchodník.²⁹ V 17. století se za oceán vypravovali jako misionáři rovněž čeští jezuité,

---

komunistickému režimu.“

VACULÍK, J. České menšiny v Evropě a ve světě. Praha: 2009, s. 289

²⁴ Zástupce některých skupin nalézáme mezi respondenty a jejich rodinnými příslušníky: novináři (W, T), představitelé nekomunistických stran (C T, W), duchovní (O, K), studenti (M, F, V), skauti a orlové (T, F), diplomaté (T, W) a vojáci ze západní fronty a lidé věznění za již druhé světové války (C)

²⁵ TRAPL, 40.

²⁶ Z českých zemí se vystěhovalo jen do první světové války celkem asi 1,2 milionů osob (z toho milion Čechů). Krom amerického kontinentu odcházeli hojně do oblasti Dolních Rakous, Německa, Uher, Ruska, rovněž i na Balkán.

²⁷ V práci budou respondenti označováni písmeny. Přiřazení písmen ke konkrétním medailonům nalezne čtenář v 5. kapitole.

²⁸ Horníci z Jáchymova byli posláni r. 1528 do Malé Neapole, dnešní Venezuely.

KUČERA, K. Český jazyk v USA, Praha: 1990, s. 33.

²⁹ A. Heřman pomýšlel na založení kolonie New Bohemia pro české protestanty. Tento plán však nerealizoval.

kterí byli přínosem pro mnohá zejména jihoamerická území, na sever Ameriky pak v 18. století Moravští bratři (ovšem značně germanizovaní).³⁰ Zajímavostí je, že Američané mohli mít r. 1642 na Harvardově univerzitě českého rektora, a to J. A. Komenského, jemuž tento post nabídl syn massachusettského guvernéra John Winthrop.³¹

Masivnější migrace nastala v 19. století, zejména od třicátých let, a to v souvislosti s přelidňováním Evropy, nástupem industriální revoluce, změnami v zemědělství. Motivací byly příchozím zprávy o možnosti výdělku, levných pozemků, ale i o zlaté horečce v Kalifornii. V těchto dobách se jednalo o důvody povětšinou ekonomické.³² Jestliže na konci 50. let bylo v Americe ani ne 10 000 českých usedlíků, jejich počet se za dalších 40 let zpatnáctinásobil (156 809 v roce 1900),³³ čísla se ale zvyšovala i v následujících desetiletích. „V r. 1910 stoupl počet obyvatel USA narozených v Čechách nebo na Moravě a hlásících se k češtině jako ke svému mateřskému jazyku na 228 738 osob a v r. 1920 na 234 564 osob.“³⁴

Během zhruba půlstoletí „velké migrace“ (mezi léty 1848 a 1914) přišlo do Spojených států minimálně 350 000 Čechů).³⁵ Od počátku dvacátých let ale platily přistěhovalecké kvóty a povolené počty příchozích Čechů byly drasticky sníženy (roku 1921 byly omezeny na 14 282 osob ročně, 1924 již 3073 a 1929 jen 2874...). V r. 1930 žilo v USA 491 638 osob československého původu.³⁶

Velkou změnou v migraci byla poválečná léta, zejména pak rok 1948. Tehdy nad motivací ekonomickou začínají v mnoha případech dominovat politické důvody k odchodu k vlasti. V tomto období odešlo do Spojených států cca 25 000 osob, dalších 30 000 po okupaci Československa roku 1968. Za dalších dvacet let bylo odhadováno 20 000 nově příchozích. „Podle zákona USA ze září 1957 každý nový žadatel narozený

ČAPEK, T. The Czechs (Bohemians) in America. A Study of their National, Cultural, Political, Social, Economic and Religious Life. Boston – New York: 1920, s. 11.

³⁰ KUČERA, 33.

³¹ KUČERA, 13.

³² Lidé z české oblasti odcházeli od úpravy předpisů o masovém vystěhovalectví r. 1851 (zejména za Bachova absolutismu v 50. letech a později i okolo 80. let). Do první světové války se z českých zemí vystěhovalo asi 1,2 mil osob, z toho byl milion Čechů: zhruba 400 000 do Spojených států, 400 000 do Dolních Rakous a 200 Německa (dále pak do Uher, Ruska a na Balkán).

POLIŠENSKÝ, J. Problematika studia dějin českého masového vystěhovalectví. Vystěhovalectvo a život krajanov vo svete. Martin: 1982, s. 97-98.

³³ ČAPEK, T. Naše Amerika. Praha: 1926, s. 609.

³⁴ KUČERA, 16.

³⁵ JAKLOVÁ, A. Čechoamerická periodika 19. století. Praha: 2006. s. 7

³⁶ KUČERA, 16-18.

Nejvíce českých migrantů bylo ve státě Illinois, Nebraska a Wisconsin, z měst pak v Chicagu, Clevelandu a New Yorku.

v ČSR, který si žádost podal před rokem 1954, měl možnost dostat americké vízum ihned. Také preferenční případy, jako techničtí odborníci, rodiče amerických občanů, manželé a nezletilé děti přistěhovalců, sourozenci a dospělé děti amerických občanů, mohly dostat vízum ihned.³⁷ V současnosti tvoří Češi v USA celkově 25. nejpočetnější etnikum.³⁸

2.3. Migrace k Michiganskému jezeru

Chicago, největší (ne však hlavní) město státu Illinois, leží na severu Spojených států, v oblasti Velkých jezer, konkrétně u břehů jezera Michigan.³⁹ Je třetím nejlidnatějším městem USA, hned po New Yorku a Los Angeles. Počtem obyvatel se jeho celá metropolitní část rovná téměř populaci celé České republiky, standardně je ale uváděn počet jeho obyvatel kolem tří milionů.

I přes své velké počty jsou obyvatelé s českým původem jen jednou z menšin chicagské multikulturní společnosti. Důležitými etnickými skupinami jsou Irové, Němci, Italové, Poláci, Číňané a Mexičané. Zhruba třetinu obyvatel tvoří Hispánci, další třetinu Afroameričané.⁴⁰ Byly to právě tyto dvě skupiny obyvatelstva, které postupně nahradily Čechoameričany v jejich tradičních čtvrtích.

Od svého založení (oficiálně se uvádí 4. březen 1837) se Chicago stalo sídlem mnoha etnických skupin. V současné době je např. považováno (z hlediska počtu obyvatel národů) za druhé největší polské, srbské a lotyšské město světa nebo třetí nejpočetnější řecké. Ještě dnes statistiky uvádějí, že Chicago obývá pětina obyvatel, která se narodila v zahraničí.⁴¹

Díky strategické poloze, rozmáhající se železnici i mnoha příležitostem v oblasti průmyslu a obchodu vzniklo důležité město Středozápadu. Stejně jako další městské komunity stálo na konci významné dopravní tepny, přispělo k tomu vystavení splavných

VACULÍK, 277, 287.

³⁷ VACULÍK, 288.

³⁸ V USA je česká menšina na 25. místě v pořadí menšin podle počtu.

ETNICKÉ SKUPINY obecně jsou tvořené lidmi, kteří sdílí, případně věří, že sdílí, společné kulturní rysy, které jsou naučené (zejm. v dětství) a týkají se znalosti společné historie, místopisu, náboženství a společenské ideologie, společného osudu, v neposlední řadě též společného jazyka (resp. Souboru komunikačních konvencí). Etnické rozdíly jsou dle literatury obvykle spojovány se sociálními skupinami, s nerovnostíí moci a majetku, může docházet k diskriminaci oproti majoritě. GIDDENS, A. *Sociology*. 1989, s. 244

³⁹ V blízkosti Chicaga se nacházejí též hranice států Wisconsin, Indiana a Michigan.

⁴⁰ *United States Census Bureau*. [online] [2015-08-05]. Dostupné z <http://quickfacts.census.gov/qfd/states/17/1714000.html>

⁴¹ Tamtéž.

kanálů (na severozápad k oblasti jezer: do Buffala, Clevelandu a Chicaga), ale i trať New York-Chicago.⁴²

Nově příchozí hledali zázemí, oporu přistěhovaleckých skupin, které by pomáhaly v orientaci v novém prostředí. Jak uvádějí i sami respondenti, Chicaga lákalo Čechy i podobným klimatem, na které byli zvyklí z Evropy, velkou možností zaměstnání, pěknými platy i příležitostmi pro řemeslníky. (F)

Chicaga bylo jedním z prvních velkých sídel v USA, kde se naši krajané usazovali. První svědectví o českých usedlících pochází z roku 1846, což je nedlouho po založení města, o dva roky po Chicagu pak následují zmínky o Clevelandu. Na přelomu 40. a 50. let byly zprávy o českých osadách v Texasu, Wisconsinu, Iowě, Michiganu, Minnesotě a Nebrasce. Právě tato skupina sídel se vyznačuje početnými komunitami Čechoameričanů na konci 19. století, ale i současnosti. „Je tedy zřejmé, že migrační vlna, která započala ve 40. letech 19. stol., skutečně podstatně ovlivnila směr pozdějších přistěhovaleckých proudů z Čech a Moravy (směřovaly především do středozápadních a severních centrálních oblastí Spojených států) a v zásadních rysech určila rozmístění české přistěhovalecké populace na americkém území vůbec.“⁴³

⁴² „Střediskem krajanského života stávalo se stále očividněji Chicaga. Velký dopravní uzel železniční a veliký přístav na největším vnitrozemském jezeře Michiganském byly hlavními důvody, proč toto město tolik rostlo a proč přistěhovanci všech národů hledali zde své vhodné uplatnění. Nebylo téměř čtvrti nově rostoucího města, ve které by nebyli výrazně uplatněni Češi nebo Slováci.“ píše ve své knize spisovatel, specialista na problematiku česko-amerických vztahů a později i sám Čechoameričan Antonín Jandáček, otec dvou respondentů. JANDÁČEK, A. *Drobní velikáni*. Praha, 1947. s. 176

⁴³ KUČERA, 16 a 202 Dle tabulek v monografii K. Kučery například v roce 1980 bylo 208 421 obyvatel českého původu ve státě Illinois, kde leží i zkoumané Chicaga, 178 935 v Texasu, 135 494 v Kalifornii, 131 135 ve Wisconsinu, 120 153 ve státě New York, 118 029 v Ohio, 105 671 v Minnesotě, 101 267 v Nebrasce, 100 721 v Pennsylvánii, a 75 005 v Michiganu.

2.4. Český živel v Chicagu

Co ti chci říct, co tu bylo nás Čechů.

My jsme měli velkou základnu starousedlíků. (F)

Jako i na dalších místech, i v Chicagu začali krajané zakládat různé spolky, a to zprvu zejména za účelem ekonomického zajištění a podpory nově přichozích, ale také pro zachování etnicity pro další generace. Od počátků byl kladen důraz na předávání kultury, ale i znalosti mateřského jazyka. Organizovaný krajanský život přispíval také k podpoře staré země, finanční, morální i politické, a to v různých obdobích jejích nejnovějších dějin „Podobně jako přistěhovalci z jiných zemí vytvářeli i Češi na americkém území různě rozsáhlé a strukturované přistěhovalecké komunity, které se stávaly ohnisky veškerého čechoamerického života a kultury a tak i základnou pro komunikační uplatnění češtiny a pro její generační předávání.“ Zprvu vznikaly zejména pojišťovny, které rozvíjely i bohatou kulturní a vzdělávací činnost, brzy se rozvíjela i Národní jednota sokolská ve Spojených státech. Již před první světovou válkou existovalo jen v Chicagu 500 českých spolků, největší počet členů měly spolky podpůrné (pro případ nemoci a smrti), byly zde četné české domy a školy, několik českých tiskáren, tělocvičen, knihkupectví, tři české pivovary, čtyři deníky, spousta týdeníků, hudební ústav, sirotčinec, hřbitov i stálé divadlo, stejně tak i sídlo Českoamerické národní rady a Českoamerické tiskové kanceláře. Chicagská župa Fügner–Tyrš měla osmnáct mužských a osm ženských jednot. Po New Yorku mělo Chicago druhé největší knižní fondy.

První přichozí byli sice zaměstnáváni často na nekvalifikovaných pozicích, mnozí se brzy uchytili. „Přistěhovalecká generace byla dělnická, řemeslnická a zemědělská. Jejich potomci, kteří už znali anglicky a měli důkladnější školní vzdělání, se stávali zaměstnavateli.“⁴⁴ Chicagští Češi byli na rozdíl od newyorských, kteří pracovali povětšinou v továrnách, zaměstnání též na úradech, vlastnili podniky a ve dvacátých letech dvacátého století byli dokonce ve vedení patnácti státních a federálních bank a více než padesáti procent aktiv všech chicagských stavebních a úvěrových asociací.⁴⁵

⁴⁴ VACULÍK, 282-283. „Podle jednotlivých profesí v roce 1923 byli např. v Chicagu nejpočetnější čeští tzv. profesionalisté (advokáti, lékaři), kterých tam bylo 1165, dále 610 obecních úředníků a zřízenců, 635 majitelů autogarží, 730 obchodníků s cukrovinkami a 620 holičů.“

⁴⁵ Czechs in America. [online] [2015-08-04]. Dostupné z <http://www.czechsinamerica.wz.cz/DPW/3-Diploma%20Work.htm>

Dostávali se do vysokých pozic, jako třeba „selfmademan“ a kladenský rodák Antonín Čermák, kterému se povedlo stát se úspěšným podnikatelem, členem sněmovny státu Illinois a roku 1931 dokonce prvním „imigrantským“ starostou Chicaga.⁴⁶ V téže době, kolem r. 1930, kontrolovali Čechoameričané též politiku Berwynu a Cicera.⁴⁷ Ne nadarmo je období mezi léty 1890 a 1930 nazýváno „zlatými léty českého etnického života“.⁴⁸

Mnohými čtvrtěmi Chicaga zněla čeština: „Při procházce tehdejší starou Plzní našli jsme nápisy nad malými přízemními krámkami i nad velkými obchodními domy na prvním místě české a jen někde také anglické. Označení anglické však bývalo jaksi skromné, malé, protože mnoho jinak velmi dovedných a schopných řemeslníků neumělo anglicky a neradi přicházeli do rozpaků, když jim rodilí Američané zadávali určité práce.“⁴⁹

Chicago bylo centrem finanční podpory prvního odboje, organizovaly se zde osvobozené sbírky, Národní svaz českých katolíků v USA žádal českou samostatnost, České národní sdružení a Slovenská liga psaly memorandum prezidentu Wilsonovi i Senátu USA volající po samostatnosti budoucího Československa. Obdobně se chicagští angažovali v podpoře Benešova odboje za druhé světové války a po smrti Jana Masaryka též ve třetím protikomunistickém odboji.

Důležitým orgánem v celoamerickém měřítku byla v 20. století Československá národní rada americká (ČSNRA – Czechoslovak National Council of America), nejstarší politická organizace, která sídlila v Chicagu a sdružovala v průběhu svého působení mnoho velkých organizací jako České národní sdružení, Slovenské národní sdružení, Národní svaz českých katolíků, Národní svaz slovenských evangelíků, Čs. spolky v Americe, Společnost pro vědy a umění apod. Tyto organizace měly kupříkladu v 60. letech více než 70 000 členů.⁵⁰

⁴⁶ Více v kapitole o proměnách sousedství
Starosta Čermák proslul zejména svým bojem proti mafii. Roku 1933 byl zastřelen atentátníkem. V tom, jestli byl cílem vedle sedící prezident F. D. Roosevelt (tradují se jeho poslední slova: „Jsem rád, že jsem to byl já a ne vy, pane prezident.“) nebo pro své protimafiánské působení právě on, se názory rozcházejí. Jeho expozici v českém domě i jeho hrob na Českém národním hřbitově badatelka navštívila.

⁴⁷ PAPOUŠEK, V: Česká literatura v Chicagu. Praha: 2002, s.13

⁴⁸ CHADA, J. The Czechst in the United States. New York: 1981, s. 226.

⁴⁹ JANDÁČEK,177.

⁵⁰ VACULÍK, 285-288. Mezi další Čechoamerické organizace důležité pro historii 20. století patří například též Rada svobodného Československa (Council of Free Czechoslovakia), Americký fond pro obnovu Československa (American Fund for Czechoslovak Recovery - AFCR), Organizace American Friends of the Czech Republic (Američtí přátelé České republiky - AFoCR), Národní české

V Chicagu je patrná česká stopa i v současnosti, jsou tu různá restaurační zařízení, pekařství a další obchody, několik poboček Sokola, rozsáhlý Český národní hřbitov, Česká katolická misie, čechoamerickými benediktýny založené opatství a vysoká škola, Divadlo Bohemia, škola T. G. Masaryka, funguje zde nedělní rozhlasové vysílání... V Chicagu působí (či působily) spolky jako Czechoslovak American Congress, který se stará o spolupráci krajských organizací, SVU – Společnost pro vědy a umění (Czechoslovak Society of Arts and Sciences), Moravská kulturní společnost, která se společně s dalšími organizacemi věnuje folkloru, Jednota československého Orla s tělovýchovným a kulturním posláním, Czechoslovak Allied Organizations in Chicago (pořádající každoroční ples), Friends of Bohemian National Cemetery, National Alliance of Czech Catholics zejména s charitativním posláním, First Czechoslovak Garden Club of America (aktivní sdružení zahrádkářů).⁵¹

2.5. Česká migrace v literatuře

Příčiny migrace z českých zemí jsou analyzovány například v dílech J. Vaculíka (2009),⁵² S. Broučka (2003), jazyk a identita etnických menšin je předmětem bádání např. L. Šatavy (1996) aj.⁵³ Přehled migrace do USA z českých zemích, její příčiny a průběh zpracovávali autoři jako M. Rechcigl (2000), K. Kučera (1990), Stanislav Brouček (2003), L. Šatava (1996), J. Polišenský (1982) nebo I. Dubovický (2003) nebo F. Kutnar (1964).

Přímo ve Spojených státech se zkoumání českého přistěhovalectví věnují akademičtí pracovníci z univerzit, a to například v Milwaukee, Minneapolisu, Chicagu, v New Yorku (na Columbia University), v Texasu, Nebrasce nebo jižním Illinois. Přistěhovalectví reflektují rovněž tamní časopisy, kupříkladu *Journal of American Ethnic History*. Mnohé cenné informace obsahují díla samotných imigrantů, mezi něž patřil Tomáš Čapek, který popisuje historii imigrace z hlediska společenského, historického, kulturního i ekonomického.

Etnograficky a historicky zaměřená monografie J. S. Roucka nebo díla E. Jerabkové a V. Laskové, J. Chady (Čady) nebo S. Sakson-Fordové by rovněž neměla být opomenuta. Realativně aktuální chronologický přehled významných Čechoameričanů,

---

a slovenské muzeum a knihovna v Cedar Rapids, stát Iowa (The National Czech and Slovak Museum and Library – NCSML).

⁵¹ Více v kapitole o krajských komunitách a spolkovém životě.

⁵² Roky vzniku publikací jsou uváděny jen výběrově, nečiní celkový přehled.

⁵³ O českých krajsanech v zahraničí píšou například i I. Vasiljev, J. Auerhan, S. Utěšený, Z. Uherek, V. Štěpánek, Z. R. Nešpor, I. Moravcová, J. Matušek, P. Kokaisl, L. Hladký apod.

dílo Jiřího Kovtuna, může být dalším důležitým zdrojem informací. K orientaci v problematice slouží i rubrika *Zahraniční vztahy – Krajané* na stránkách Ministerstva zahraničí ČR nebo weby krajane.net, krajane.cz apod.

Český jazyk ve Spojených státech a jeho proměny se stal oblastí výzkumu Věry M. Henzlové (1981, 1982, 1995). Jeho vývoj a postavení zkoumal i známý Karel Kučera (1990), od něhož pochází základní souhrnná charakteristika americké češtiny. Jazykem čechoamerických periodik se zabývala Milena Šipková (2001), Alena Jaklová (2001-2014) a Vladislav Smolka (2003). Problematice jazyka nápisů na náhrobcích se věnovala Eva Eckertová (1997, 2004), amerikanizací příjmení pak Ivan Lutterer (2004), kulturním vývojem českého etika v zámoří Ivan Dubovický (1996). Další lingvistické a sociolingvistické práce pochází též z per J. Rakušanové a J. W. Mendla. Etnická identita texaských Čechů probírá ve svých textech Lida Dutkova-Cope (2003, 2004). Dizertace a diplomové práce věnované Čechoameričanům vznikly od I. Stavařové (2009), E. Mestivové (1980), M. C. Kutacové (1967), P. Kubačkové (2013), pro oblast Kanady práce M. Hučínové (2003).⁵⁴

---

⁵⁴ Další důležité stati existují od E. Eckertové (1987) J. B. Dudka (1925, 1927), B. Kochise (1980) apod.

3. Materiál, metodologie

3.1. Sběr materiálu v terénu, proces výběru respondentů.

Autorka dokázala během týdenního pobytu v Chicagu nalézt hned 13 osob z řad Čechoameričanů, kteří byli ochotni mluvit na diktafon. Nahráno bylo přes 20 hodin materiálu. Explorátorka se mezi české krajany vypravila po absolvování všech zkoušek na konci semestrálního stipendijního pobytu na jezuitské Le Moyne College, kde pobývala v rámci svého druhého magisterského programu.

Přes bývalou kolegyni ze smyčcového orchestru, která v oblasti dělala lektorku a která neměla čas, dostala badatelka kontakt na jednoho starousedlíka, jenž by jí mohl být nápomocen při prvotní orientaci (informace načtené na internetu nebo v publikacích nemusí být v praxi zcela praktické či aktuální). Tento kontakt však na poslední chvíli ze zdravotních důvodů selhal.

Badatelka tedy při příjezdu do Chicaga vyhledala nejprve český konzulát, který však (k jejímu překvapení) neměl o krajanských spolcích a životě Čechoameričanů v kdysi třetím největším českém městě na světě téměř žádné povědomí, neudržoval s ním aktivně téměř žádné styky.⁵⁵ Dostala však list institucí s adresami a za pár hodin již seděla české v restauraci Klas na dlouhé Cermak Road bok po boku ředitele školy T. G. Masaryka, činovníků ze spolku, který se stará o Český národní hřbitov (Bohemian National Cemetery of Chicago),⁵⁶ mnohé zaslechla o panu Polashkovi, řediteli Czech American Community Center (Chicagoland Czech),⁵⁷ kterého zde později rovněž potkala...

Teddy Polashek, kterému patří velký dík, byl nadšeně ochotný ihned pomoci, obtelefonovat některé členky Sokola (I, W, R) a nabídl badatelce okamžitý odvoz hned ke dvěma z nich.

Nezměrné zásluhy na vzniku práce má P. Dušan Hladík z České katolické misie v Brookfieldu, který autorce poskytl nejen přístřeší, ale i kontakt s mnoha respondenty.

⁵⁵ Situace se dle slov některých Čechoameričanů s příchodem nového konzula již změnila.

⁵⁶ *Bohemian National Cemetery*. [online] [2015-08-10]. Dostupné z <http://www.bohemiannationalcemeterychicago.org/>

⁵⁷ Chicagoland Czech American Community Center [online] [2015-08-12]. Dostupné z <http://chicagocacc.org/cs/>

S některými smluvil schůzku, další autorce doporučil. Ke vzdálenějším z nich ji dopravil (O, W), ať již osobně, nebo s pomocí pana Christiana Klímy, své pravé ruky. Nejvíce respondentů bylo nalezeno právě na středečním setkání seniorů ve farnosti (bohoslužba, oběd, káva, promítání, diskuze). Tehdy vzniklo rozhovorů hned několik. Další skupina podobné věkové kategorie dorazila pomoci páterovi s tiskem, administrací a distribucí česky psaného časopisu *Hlas národa*, kterému otec Hladík věnuje každý měsíc nad rámec svých pastoračních povinností týden svého času.

Mnoho starousedlíků (často z několikáté generace), které tazatelka oslovila, ať již při společenských akcích v restauraci Klas, tak třeba při každoroční prohlídce Českého národního hřbitova, která zrovna připadla na dobu tazatelčina pobytu v Chicagu, se na diktafon hovořit obávalo. Za svou češtinu se dle svých slov styděli a o nahrávání nechtěli ani slyšet. Mnozí z nich neměli dostatečnou kompetenci k vedení konverzace v češtině. Někteří teprve ze zájmu o svůj původ na kurzy češtiny docházeli (kupř. do školy T. G. Masaryka, kde jsou kurzy nejen pro děti, ale i pro dospělé; podobně výuku pro starousedlíky, u nichž se angličtina stala dominantním jazykem, vede jeden z respondentů, Antonín.) Badatelčin zájem o lokální českou komunitu však hodnotili pozitivně.

Autorka potkávala i migranty z novějších vln. Ti se však jako respondenti do vzorku nehodili. Za zmínku stojí fakt, že mnozí z nich byli po kratší době v USA mnohem více ovlivněni angličtinou než kterýkoliv z respondentů, kteří v USA tráví mnoho desítek let.

3.2. Situace nahrávání

Autentický materiál byl sesbírán mezi 2. a 5. červnem 2014. První dny týdenního pobytu v Chicagu sloužily k orientaci ve městě a jeho krajauském životě, samotnému nahrávání byly dedikovány poslední čtyři dny. Původním záměrem projektu bylo shromáždění homogenních interview; homogenost skupiny ovšem narušovaly sociologické aspekty jako rozdílná doba příchodu do USA, různý věk respondentů, lišil se počet nahrávek připadající na jednoho respondenta, stejně tak jejich délka, a to kvůli technickým možnostem, časovým možnostem respondentů, jejich zkušenostem s vyprávěním svých příběhů, vnějším okolnostem, jako byla obsazenost veřejných místností, v nichž nahrávání probíhala, harmonogram dalších naplánovaných interview, závislost na odvozech apod. Výběr respondentů se omezil na osoby starší 60 let, kteří jsou v USA minimálně 40 let, jejichž L1 byla čeština a kteří se pohybují zejména kolem

Sokola Tábor a České katolické misie, a to na západě Chicaga, kde bydlí většinou v okolí La Grange Park, Brookfieldu nebo Berwynu, kam se Češi stěhovali sekundárně z oblasti Cicera, avšak neutvořili zde již tolik kompaktní sousedské komunity jako na původních místech.⁵⁸

Téměř ve všech případech se explorátorce podařilo dodržet plán k vytvoření dvou typů nahrávek: první, v níž by respondent hovořil bez jakéhokoliv zásahu, druhé, která je polostrukturovaným rozhovorem, jehož častým námětem byla jazyková autobiografie. Mísí se zde tendence neomezovat a nesvazovat mluvčího tématem (tendence badatelky nezasahovat do proudu vyprávění, do rozhovoru, který se spontánně rozvíjí), současně ale i směřovat otázky zpět k tématu, dotazovat se na jazyk apod.

Respondenti vyjádřili souhlas s nahráváním pro účely studia na FF UK (ústní cestou) a vesměs nevyjadřovali pochybnosti.⁵⁹ První kontakt se všemi zúčastněnými proběhl ve všech případech v češtině, s důležitou kontaktní osobou, Teddym, který několik interview domluvil, hovor probíhal převážně v angličtině. Angličtina byla využita jako dominantní dorozumívací jazyk s několika potenciálními mluvčími z řad Čechoameričanů dalších generací, s nimiž k oficiálnímu nahrávání nedošlo.

Interview vznikala v soukromí, ať již u respondentů doma – (V, C), tak v institucích: v české farnosti (A, M, B...) či Czech Center – (W); v tichu, pouze s respondentem, někdy i za přítomnosti dalších Čechoameričanů (kupříkladu při pravidelném středečním setkávání seniorů v české misii).

Primárním jazykem všech rozhovorů byla čeština. Explorátorka mluvila zásadně svou mateřštinou (snad s výjimkou místních jmen). Z obou stran byla patrná snaha o hovorovou formu národního jazyka, i když vlivem např. přátelské atmosféry nebo nedostatku rozvahy docházelo ke sklouzávání ke kódu obecně českému, tazatelka se však snažila těmito tendencím na své straně vyvarovat: obecná čeština nemusela být pro některé všeobecně rozšířeným a srozumitelným kódem, navíc jejími partnery byli často vlastenci, kteří mají velkou snahu o čistotu a uchování jazyka, ve velké míře lidé s původem na Moravě, v neposlední řadě také čtyři učitelé českého jazyka (R, T, O, K).

Explorátorka využila metodu volného vyprávění a posléze polostrukturovaného rozhovoru, při němž mohly být dosud nezjištěné informace z možných otázkových

⁵⁸ Tato problematika bude probírána v kapitole o proměnách sousedství.

⁵⁹ Skepticismus k účelu návštěvy v Chicagu pocítila badatelka pouze jednou a nejednalo se o nikoho z okruhu respondentů.

okruhů,⁶⁰ s nimiž explorátorka do neznámého prostředí odjela. Pevnou součástí všech rozhovorů bylo téma týkající se jazyka, zvláště pak respondentovy jazykové kompetence v českém jazyce, postojů k českému jazyku, aktivního užívání českého jazyka respondentem atd.

Přepisy více než dvaceti hodin nahrávek, které explorátorka pořídila, jsou v souladu s pravopisnými konvencemi.⁶¹ Explorátorčino předchozí žurnalistické vzdělání ovlivnilo volbu více „literárního“ přepisu, účelově modifikovaného, zároveň také téměř neexistenci překryvů v řeči (respondenty důsledně nechávala domluvit, aby nenarušila stopu); v prepisech pak nevyužívá mnohých prvků konverzační analýzy, a to hned z několika důvodů: KA není klíčovým tématem práce, zpracování více než dvacetihodinového materiálu by vydalo na samostatnou rozsáhlou práci a konverzace, k nimž došlo, byly značně nevyvážené (téměř výhradně otázky explorátorky vs. odpovědi respondentů, vědomí přítomnosti nahrávacího zařízení...).⁶² Úryvky z přepisů jsou v práci označeny kurzívou, identifikace mluvčího je naznačena zkratkou v kulaté závorce.

⁶⁰ Otázkové okruhy směřovaly k původu rodiny (místo a rok narození, rodinné zázemí – povolání rodičů, jejich národnost, aktivity na území ČSR), vzdělání, zaměstnání, vlastní rodiny (životní partneři – národnost, jazyk, aktivity, partneři dětí a vnoučat – jazyky, jazyk komunikace s různými členy rodiny, vzdálenost bydliště rodinných příslušníků od rodičů a českého života, cizojazyčná paní na hlídání, frekvence kontaktů se členy rodiny), činnost v krajských spolcích, příležitost mluvit česky (situace), problematika mateřského jazyka (resp. dominantního, preferovaného, význam ČJ pro rodinné příslušníky), další jazyky (úroveň, prostředí akvizice/výuky, situace - využití, kontakt s dalšími jazyky), návraty do ČR (motivace, frekvence, otázky domova / identity / národnosti), kontakt s Evropou a ČR (přehled o dění, noviny, komunikace s přáteli, dopisování, návštěvy, Skype...), zájmy, české tradice (vaření, svátky, předávání reálií dalším generacím), formální vzdělávání v Chicagu, význam spolků (důležitost pro předávání jazyka), emigrace (motivace k odchodu, odchod více lidí vs. sami, existence předchozích konexí v Chicagu, úroveň jazyků při příjezdu + vývoj, práce po příchodu, jazyk jako handicap, postavení v nové komunitě)

⁶¹ Ee hezitační zvuky (v různé délce)

... Tři tečky znamenají pauzu ve vyprávění.

(kolem) slovo v kulatých závorkách je přibližně zachyceným slovem

(—) tři pomlčky v kulatých závorkách značí nesrozumitelné slovo

(...) vynechání části výpovědi

ne- pomlčka těsně za slovem označuje nedořečenost

haha smích

HIGH anglická slova v původní formě (výjimku tvoří vlastní jména měst, států a osob..., která nejsou psána kapitálkami: Chicago)

„najlonky“ (= nylons) – výpůjčky a jejich původní anglická podoba (pozn: jinde v prepisech uvozovky značí přímou řeč)

(C) zkratka respondentova jména (kulaté závorky mají zcela praktickou funkci: jejich absence by působila v textu nepřehledně, jelikož hodně zkratk je zároveň slovem: A, K, V, I, S.)

S-C-U-L-T-Z spelování, hláskování (v poznámce pak uvedeno, v jakém jazyce)

// předěl mezi více úryvky různých mluvčích, které jsou kladeny jako příklady za sebou (při větším počtu příkladů jsou místo toho použity odrážky)

T: počátek repliky tazatelky

⁶² Do přepisů více než dvaceti hodin materiálu nebyla zahrnuta intonace nebo důrazy. Pro účely práce, která kladě primárně důraz na obsah sdělení (reflexe) nad formou, byly důkladněji zpracovány jen některé aspekty, výběrové jevy (pasáže změny kódů).

Formy jsem, jsi jsou psány dle pravopisných pravidel ve všech případech, zatímco signalizující protické v apod. budou v prepisech zachovány.

Části transkriptů použité jako příklady v průběhu práce nereflktují veškerý výskyt jevů v interview, jsou pouze výběrové. Obsah práce vychází primárně z nahraného a přepsaného materiálu, sekundárně i z terénních poznámek explorátorky.

Interview byla tvořena pomocí diktafonu Olympus WS-210S, kvalita i délka nahrávek jsou variabilní. Na jednoho respondenta připadají vždy celkově zhruba dvě hodiny čistého času (nejkratší nahrávky mají pět minut, nejdelší kolem hodiny a půl až dvou hodin).

3.3. Charakteristika respondentů

Dvanáct ze třinácti respondentů⁶³ se řadí mezi první přistěhovaleckou generaci. Všichni jsou ve Spojených státech minimálně čtyři desetiletí, maximálně osm. Všichni jsou v době zpracovávání diplomové práce šedesátníky až devadesátníky, práce tedy může být přínosná již jen zaznamenáním jejich pestrých osudů a (nejen jazykových) zkušeností.

Šest mužů a jedna žena opustili Československo v rámci politické migrace po roce 1948. Dva z respondentů zastihl převrat v zahraničí, kam odešli po poválečném otevření hranic načerpat zkušenosti, a to buď pracovat: jako (V) do Švédska do Stockholmu, nebo studovat (jako (O) do Itálie, do Říma). Jejich blízcí jim návrat do nesvobodné vlasti nedoporučovali.

Další dva podnikli riskantní cestu do západního Německa, kde strávili nějaký čas v nepohodlí uprchlických táborů,⁶⁴ většinou v nevyužívaných bývalých kasárnách z dob druhé světové války (T, F), jeden z respondentů zažil podobnou cestu kvůli odsunu společně se sudetskými Němci (C). Cesta dalšího byla tak trochu kalkulací rodiny Čechoameričanů, kterou zastihl únorový puč v Praze. Jako syn amerického občana, kterému navíc ještě nebylo 15 let a neměl vlastní legitimaci, následoval svou sestru do Ameriky, kam se mohla, jak původně doufali, vrátit celá rodina. Děti však vlivem chodu politických dějin zůstaly za mořem samy (M). Jeden z respondentů opouštěl vlast po pronásledování režimem až r. 1953. Jeho cesta vedla přes Itálii, kde studoval. (K)

Zápis zdvojených výroků kolísá.

⁶³ Třináctá žena je sestrou jednoho z exulantů, která však byla narozena již v zámoří (odchod rodičů: 1948, narození: 1952)

⁶⁴ Respondenti (A, W, C, R a F) reflektují zážitky (osobní, rodinné) z uprchlických táborů v souladu s odbornou literaturou. „Útěky z ČSR směřovaly především do západního Německa, kde byla zřízena řada táborů pro uprchlíky ze zemí komunistického bloku. V těchto táborech byly poměrně těžké životní podmínky a navíc mnohým exulantům trvalo poměrně dlouho, než se z nich dostali do jiných států svobodného světa.“ TRAPL, 39.

Druhou větší vlnu politické migrace z komunistického Československa představují tři respondentky, které odešly z Československa více méně legálně. Jedna z nich následovala svého manžela, Čechoameričana (I), druhá jela r. 1969 s rodinou na návštěvu příbuzných, ovšem již s úmyslem uniknout z nesvobodné vlasti (Č), třetí odjela brzy po vpádu vojsk Varšavské smlouvy na dovolenou za svým mužem, který již od jara 1968 přechodně pracoval u své chicagské tety (R). Jeden z mužů odešel „na dovolenou do Jugoslávie“, kam ale nedošel, a zůstal ve Vídni u tamních českých starousedlíků (S).

Zcela samostatné skupiny tvoří dvě ženy. Jedna z nich odešla z vlasti za ekonomické migrace za dob první republiky (B), a to nejprve do Argentiny - v dobách, kdy vystěhovalectví do Spojených států bylo kvůli kvótám omezeno. Druhá respondentka, sestra jednoho z migrantů z osmačtyřicátého roku, se narodila již ve Spojených státech (W).

Pro shrnutí, osm z respondentů mělo před příchodem do Spojených států ještě zkušenost s životem v jiné zemi, ovšem každý jinak dlouhou dobu. Jestliže bychom Německo a Vídeň chápali jako přestupní stanice (několik měsíců až 2 roky), delší dobu trvala studia v Itálii (K: cca 5 let, O: 11 let), práce ve Švédsku (cca 5 let) a život v Argentině (cca 26 let). To mělo vliv i na znalost dalších jazyků. Zároveň ale měli všichni částečný kontakt s českými politickými uprchlíky (Švédsko, Německo) nebo starousedlíky (Vídeň, Argentina), tedy i s českým jazykem.

Respondenti měli různou zkušenost s vyprávěním vlastního příběhu. Někteří svoje útoky z nesvobodné země popsali v časopisech: (A) napsal anglicky článek *Mushroom Trails to Freedom*,⁶⁵ (K) měl dlouhodobě seriál v časopisu *Hlasý národa*, jiní tuto etapu života vyprávěli anglicky i v rámci projektu, který pořádala National Czech & Slovak Museum & Library v Cedar Rapids (M, T, V).⁶⁶ Často se však jednalo o moment migrace, ne o každodenní fungování v nové zemi, pozdější spolkovou činnost, otázky jazykového zaměření... Pravdou je, že některé klíčové momenty jejich života byly zachyceny téměř shodně na americkém videu i na české nahrávce.

Jak bylo zmíněno, badatelka se setkala s několika lidmi, kteří v některé fázi svého života působili jako učitelé češtiny pro krajany různých generací (T, K, R, O).

⁶⁵ JANDACEK, A. Jr. Mushroom Trails to Freedom. *Mc Ilvainea Journal of America*, 1999, roč. 14, č. 1, s. 30-33

⁶⁶ Oral histories. [online] [2015-08-15]. Dostupné z <http://ncsml.org/oral-histories/> Některé momenty rozhovorů jsou k vidění na Youtube (na kanálu knihovny). Každý respondent zde má asi 6 videí v rozmezí půl až dvě minuty.

Dva z nich dokonce vykonávali tuto profesi ještě v České republice (K, R). Z nahrávek je v případě těchto osob celkem patrné, že svůj slovní projev velmi kontrolují.

Ačkoliv diktafon mohl navozovat svazující pocit oficiality projevu, působili dotazovaní Čechoameričané vesměs bezprostředně, vyprávěli s chutí. Jejich hovor v rodné češtině nevázl, a to ani při monologickém vyprávění, kdy byli schopni bez návodných otázek rozprávět několik desítek minut. Přítomnost nahrávacího zařízení přirozeně mohla způsobit změny v jejich promluvě. Negativně její přítomnost reflektoval jeden z mužů slovy: *Tady jsem víceméně stresován do jisté míry, tak se zadržuju nebo koktám víc než normálně. (A)*

Někteří uvedli, že se jim vyprávěním vynořily dávno potlačené vzpomínky, které nevyprávěli ani vlastní rodině: *(T): Vy byste měl napsat knihu! (...) (F): Já jsem ani dětem nikdy nic neříkal. A omlouvali se za své emoce.*

4. Medailony, protokoly

4.1. Medailony

Důležitost této kapitoly (s třinácti podkapitolami pro třináct respondentů) tkví v přednesení mimojazykových informací, které mohou souviset s jazykovým chováním respondenta, zároveň mohou přispět k pochopení, případně vysvětlení respondentova jazykového chování.

V následujících charakteristikách respondentů uvádíme po načrtnutí jejich životního příběhu různé situace, v nichž měli dotyční emigranti příležitost uchovávat kompetenci v českém jazyce, jejich zapojení do krajanského života, stejně tak i možnost vzdělávání v českých školách, bývají zde naznačeny jejich kompetence v dalších jazycích, kterým byli vystaveni, jazyk komunikace v rodině, jejich kontakt se zemí původu, komunikační funkce, které zastává jejich L1 apod.

Základní charakteristika mluvčího (jeho životní zkušenost včetně přechodu do nové země), zrekonstruovaná podle informací, které poskytl během rozhovoru sám respondent (příp. podle vlastního pozorování jazykového chování mluvčího), je doplněna o prvky jazykové biografie⁶⁷ respondenta a jeho okolí, s nímž přicházel do styků a které ho ovlivňovalo, od jazykové interakce v dětství (s rodiči, sourozenci), přes interakce ve školním věku i dospělosti, v české komunitě i vlastní rodině (s partnerem, s dětmi, vnoučaty). Metajazykové téma bylo vyvoláno často přímou otázkou explorátorky, někdy je však zahrnovali do vyprávění sami respondenti. Jazykové biografie respondentovy rodiny známe jen z podání dotazovaných Čechoameričanů.

4.2. Protokoly

V tzv. protokolu jsou uváděny informace o vzniku a průběhu nahrávání, jako je doba a příležitost vzniku, zúčastněné osoby, počáteční navázání kontaktu, místo konání interview, případně jeho délka trvání nebo rušivé elementy apod.

⁶⁷ Práce se jazykovými biografiemi důkladněji nezabývá, nejsou jejím ohniskem. Informace by poskytly by materiál pro další samostatné studie (kupř. inspirované zkoumáním strategií mluvčích při mluvení o jazyce FIX, U. - BARTH, D. *Sprachbiographien*. Frankfurt nad Mohanem, 2000.

4.3. Blanka(B)

A tak aj třeba i v těch spolecích, aj třeba, když mají schůze, tlačíjo, že chtěou mluvit anglicky, moc věcí je jim lehčí, protože moc slov česky neznajó.

Všichni syni, moje děti, všechny se domluvíjo česky. (...)

Všichni vnoučata bohužel už se nenaučily, protože jsem neměla příležitost je mět blízko.

Blanka, rodačka z Břeclavi, jako desetiletá následovala s rodinou svého otce, který odcestoval v roce 1929, tedy v době, kdy Spojené státy měli imigraci pozastavenou, na jih Ameriky, do Argentiny. V Buenos Aires se, jak (B) říká, *light like that* naučila španělsky, celá rodina se zapojila do Československého katolického spolku, díky tamním františkánům měla přístup k českým knihám, z nichž se naučila více, než se *běžně mluví česky*. Ve spolku se hrávalo též divadlo. Její maminka byla pro svou dobrou češtinu vybrána jako nápověda, proto se zkoušelo u nich doma. Zde se seznámila se svým manželem Cyrilem, který jako zakladatel katolické tělovýchovné jednoty Orel v Argentině byl pozván do Orla chicagského. Jeho žena opustila svou rodinu i dobrou práci (byla ošetřovatelkou u rentgenu) a doprovázela ho v roce 1961 do Chicaga společně se třemi syny.

Ti byli dle svědectví pedagogů díky předchozímu argentinskému domácímu vyučování nejlepšími žáky češtiny. Její děti Cyril, Jožka, Václav, Mařenka a Ludva vychodili katolické školy, jejich děti z českých i smíšených manželství už česky nehovoří. (Např. první ze synů, který byl námořníkem a elektroinženýrem, má ženu irského původu, další má za manželku Portorikánku... Avšak dcera Mařenka se v Moravském klubu seznámila se svým českým mužem. Stále je aktivní v Sokole.)

Děti bydlí daleko, nejsou tolik vystaveny českému vlivu, příležitostně se jako Češi projeví: *Cyrda je ve WASHINGTON DC. On když tam něco najde českýho, tak se na to jde podívat. Jožka je v New Jersey. Když jsme za ním přišli na návštěvu, tak jsme zajeli do New Yorku, tam je ta český katolický spolek, tak tam mají český mše.*

Česky se hovořilo krom domova v kostele, na piknicích, hrálo se divadlo, pořádal Český katolický den a Moravský katolický den, tancovaly se české věnečky, dcera chodí celý život do Sokola, manžel chodil zpívat do českého podniku Lyra. S rodinou byla spjatá i Moravská kulturní společnost a Moravský spolek. Do Čech se (B) podívala dvakrát, za komunismu a roku 1994.

S matkou komunikují potomci standardně česky, avšak v ostatních situacích využijí výhradně angličtinu. (T): *Vaše děti mají jako svůj mateřský jazyk češtinu,*

španělštinu, nebo angličtinu? B: Ne, češtinu. M: všechny? B: Jo. M: Považují to za svůj první jazyk? WELL. Teďka mluvíj hodně anglicky protože všude mluvíj anglicky. Přijdou ke mně a mluvíj česky, vždycky to byl jako jejich, jak bych řekla, rodný jazyk. Začali mluvit česky první, protože doma museli pořád mluvit česky, takže jim to zůstalo. Jak já vám říkám, jak se na mě obrátijó, tak mluvíj česky.

Já třeba, když jsem moje děti jako tlačila, aby mluvíli česky, takže kolikrát něco mně řekli a řekli mně to anglicky, jsem jim řekla: „To je tak česky.“ Stejně dneska, když oni se sejdou, jako moji kluci a Mařenka, tak oni mezi sebou mluví anglicky, protože moc věcí si to nedovedou říct. Ale jináč mluví normálně, když je to, jak bych řekla, běžný, tak oni se domluvíj.

PROTOKOL: Rozhovor s Blankou vznikl při pravidelném středečním setkávání v České misii v Brookfieldu, kam se tato téměř devadesátiletá rodačka z Moravy může podívat, jen když sežene odvoz, což je pro ni limitující. Nahrávka vznikala v rušnějším prostředí jídelny, kde sedělo ještě několik dalších exulantů z Československa, kteří příležitostně vstupovali do rozhovoru. Čas byl značně omezený: explorátorka musela dávat pozor, aby nepřišla o další respondenty, které měla domluvené na později, zároveň na ni několikrát naléhal jeden z farníků, aby rychle končila a raději vyprávěla dalšího osmdesátníka. Proto měla nahrávka nejnapjatější průběh. Blanka, která je osmdesát let mimo české země, hovořila výhradně česky (s nejpatrnějšími dialektologickými rysy ze všech respondentů), příjemně spontánně (vyprávění jistě neměla tak standardizované a strukturované jako mnozí „ostřílení“ respondenti), hovořila četně o svých čtyřech synech a jednom děvčeti. V jednu chvíli se rozvinul hovor lidí kolem stolu, když se badatelka odběhla ujistit o přítomnosti následujícího respondenta.

4.4. Odilo (O), vlastním jménem František

Ten nejslavnější opat se vydal na moravský Slovácko a přivezl asi deset mladíků,(...) ale ti všichni vymřeli a já jsem teď jedinej rodilej. Ostatní spolubratři jsou z generací Čechoameričanů.

„Fanouši, ty se nemůžeš vrátit, oni by tě zavřeli.“

Odilo (89 let) je poslední benediktýnský mnich narozený v Československu, jenž žije v opatství Lisle,⁶⁸ které založili čeští mniši. Klášter spravuje též vlastní univerzitu.

⁶⁸ St. Procopius Abbey [online] [2015-08-10]. Dostupné z <http://procopius.webs.com/>

Jeho otec byl za první světové války v ruském zajetí, šestnáctiletý bratr padl den před koncem druhé světové války. Se spolužáky z pražského gymnázia byli vysíláni, jak říká, naštěstí ne na práci do Říše, nýbrž uklízet po náletech či k technickým pomocným jednotkám. Svou vlast opustil dva roky po válce, kdy odešel studovat teologii do Říma, kde ho zastihla informace o komunistickém puči a kde nakonec strávil téměř 11 let.

Do Chicaga dorazil ve svých třiatřiceti letech, roku 1959, jeho sponzorem byl tamní opat. V klášteře ještě zažil mnoho českých mnichů. Dle jeho slov ještě polovina ze stovky mnichů uměla trochu česky. V předchozích letech zažíval klášter rozpor mezi původní a anglofonní orientací (*Tady byl protičeskej duch.*), staří mniši byli donuceni učit se anglicky, američtí spolubratři českému opatovi schovali knihy apod.⁶⁹

(O) zažil působení v české misii u Dickinsonu, kde žili sekundární migranti z ukrajinských oblastí, pro něž byla jeho „moderní“ čeština těžko srozumitelná.⁷⁰ Podobně vzpomíná i na New Prague v Minnesotě: *Oni pocházeli od Tábora a od Písku, ta jejich čeština byla něco jako sto padesát let stará, ta se nevyvíjela.* (O)

Můžu se ti pochlubit? Neříkám, že mluvím, ale já jsem byl vystavenej asi jedenácti řečem. V Československu (kde se od dětství setkával s češtinou a němčinou) žil do svých 21 let, zde vychodil prvorepublikové gymnázium s latinou a řečtinou a dalšími základy moderních jazyků, poté vstoupil do řádu a odešel do Itálie, kde na studiích načerpal od jednoho pátera znalosti šesti řečí. Zde rovněž vedl mezinárodní orchestr, s nímž komunikoval v italštině, němčině a angličtině. Ještě jako téměř devadesátiletý zalistuje řeckou Biblií.

Češtinu si udržel dle svých slov díky tomu, že vždycky pracoval v českém prostředí, *vozil lidi na fary a zpovídal tam*, chodil do domova důchodců v Tabor Hills.⁷¹ *V tisku jsem byl, učil jsem někdy nějakou češtinu, vypomáhal jsem na faře.* Hojně překládal: ať již krátké novinky, které šly do tisku, nebo záznamy, které měl klášter ještě asi do třicátých let v češtině.

Zúčastňoval se Moravských dnů, kterých se účastnilo i 1100 lidí, staral se o varhanní doprovod bohoslužeb, byl zapojen do vydávání českých periodik (*Národ, Katolík...*). *Já jsem přišel sem v padesátém devátém a hned mě zapojili nepřímou do tisku. Podívej se, to byl takovej servis, to mně vždycky dováželi sem padesát krátkých zpráv a já jsem z toho vybral, co jsem myslel, že nám bude sloužit, a přeložil jsem to.,*

⁶⁹ Ovšem dříve se Nečeši v klášteře naopak setkávali se smíchem spolubratrů, když neuměli správně číst česky apod. (O)

⁷⁰ *Czech Heritage*. [online] [2015-08-12]. Dostupné z <http://www.ndczechheritage.com/history.htm>

Do Československa se podíval několikrát, třikrát za komunismu (dvakrát v dobách uvolnění kolem Pražského jara), po revoluci například na oslavy tisíce let založení Břevnovského kláštera národním patronem sv. Vojtěchem (1993).

PROTOKOL: Nahrávání se odehrávalo v benediktýnském opatství sv. Prokopa v Lisle. Několik hodin dlouhé konverzaci s vitálním (téměř) devadesátníkem byl přítomen i P. Dušan Hladík, který setkání domluvil, ale i umožnil svou nabídkou odvozu do asi dvacet mil vzdáleného místa. Badatelka tak měla možnost vidět klášter, hřbitov s pomníky významných českých mnichů (mj. prvních šest opatů bylo Čechů), katolickou univerzitu, ale i různé materiály k historii kláštera (panely na chodbách i staré kalendáře nebo brožury, které pater Odilo na schůzku připravil. Nahrávka vznikla v klidné společenské místnosti s minimem ruchů, pouze v poslední části se trojice přesunula do chodeb k výstavce s historií místního řádu.

4.5. Věra (V)

*Spousta lidí mně říkala: „My vždycky pláčeme, když ty recituješ.“
Touha po domově, když ty dveře jsou zavřené, není nic veselého.*

Paní Věra vůbec nevypadá, že by se schylovalo k jejím 90. narozeninám. Už vůbec nezní, že by byla téměř sedm desetiletí mimo česky mluvící území. Pražačka, která i přes „duševní protesty“ musela kvůli otci místo univerzity na obchodní školu, si nakonec její praktické zaměření pochvaluje. V poválečném Československu si ji vyhlédli zástupci zahraničních firem a díky své znalosti jazyků si splnila sen – nabrat zkušenosti za hranicemi, „aby mohla později budovat svobodné Československo“. Místo toho ji ve Stockholmu zastihl československý únorový puč. Od svého tatínka získala tajnou cestou zprávu: *Odjela jsi ze svobodného Československa a chci, aby ses vrátila do svobodného Československa*. Osmnáctiletá dívka, které se znalostí angličtiny a němčiny švédština nečinila velké problémy, je uprchlíky vyhledána jako jazyková podpora pro vlnu migrace, která utíkala před nově nastolenou totalitou. Mezi umělci potkává svého prvního muže, který jí imponuje jako recitátor (tato vášeň ji samotnou doprovází ještě v těchto dnech). Tato generace má však strach, že je přesto tajným službám moc blízko. Proto mladý pár prchá z Evropy a usazuje se v Chicagu, avšak v oblasti, kam české enklávy nesahají, u břehů Michiganského jezera, které jí připomínají krajinu Švédska. Po smrti manžela musí zajistit přežití, o dceru jí v době její pracovní

⁷¹ Původní Bohemian Home byl založen již roku 1894 a sloužil jako dům pro staré a sirotky. *Tabor Hills*. [online] [2015-08-12]. Dostupné z <http://www.taborhills.com/2007/about.htm>

doby pečuje zbožná americká spolufarnice, odmítá rady Čechoameričanů, že by se měla rychle vdát. Po čase do oblasti zavítají čeští mladí k jezeru. Za jednoho se časem vdá, ale podruhé ovdoví. S výchovou syna jí pomáhá matka, kterou si po smrti otce přiveze z Československa.

(V) je mezi českou komunitou známá jako výborná recitátorka. Zejména v dobách, kdy každý vzpomínal na odloučenou vlast, její „love and patriotic poetry“, jak několikrát zmiňuje, dojímal masu. Každoročně recitovala při memoriálech v nedaleké vesnici Lidice či pronášela smuteční řeči. Zapojovala se do Sokola Tábor, do české misie (vzpomíná ještě na předchozí faráře), do organizací jako Czechoslovak American Congress a SVU – Československá společnost pro vědu a umění. (Czechoslovak Society of Arts & Sciences).

Díky studiu na obchodní škole uměla němčinu, angličtinu a francouzštinu. Proto získala místo v zahraničí. Během svého skandinávského pobytu byla ponořena do jazyka (respektive variety kolem hlavního města) natolik, že se jí brzy Švédové ptali, jestli je ze Stockholmu. Právě znalosti jazyka vděčí i po příchodu do USA za to, že nemusela dle vlastních slov dřít manuálně jako profesori a lékaři, česká politická inteligence, ale velmi rychle se vypracovala v mezinárodních společnostech. I přes svou geografickou odloučenost od českého osídlení si jazyk uchovala ve vynikající formě. S českou komunitou se začala částečně stýkat až po přestěhování na západ, do obce Berwyn.

Chodí k volbám, dopisuje si se spisovatelkou Ludmilou Vaňkovou, která je její vzdálenou příbuznou. Věřina dcera není jen bilingvní, je učitelkou jazyků, umí čtyři řeči. Mateřštinu si uchovala v perfektním stavu, jak Věra glosuje: *žádnou SECOND HAND češtinu*. V důchodovém věku by se chtěla usadit v Praze. Věřin syn měl možnost vyrůstat pod vlivem česky hovořící babičky, která si jako penzistka nemohla zvyknout na novou zemi. S ní také jezdil do Čech. V češtině se domluví, ale oproti sestře hůře (*Jana může mít dobrou inteligentní konverzaci s kýmkoliv v češtině*). V dětství byli voděni do českých spolků, přednášeli básničky, doma slyšeli od Věry češtinu i angličtinu, do české školy nikdy nechodili.

PROTOKOL: Nahrávání se odehrálo u paní (V) doma, kde badatelka setrvala asi tři hodiny. Vznikly tři nahrávky: první byla přerušena vyzváněním telefonu a zdvořilou omluvou, že je třeba hovor vzít. Monologické vyprávění bylo po druhé nahrávce vystřídáno dotazy. Paní (V) působila velmi mladě. Její čeština byla i po téměř sedmi

desetiletích mimo české území (i přes její dlouhou odříznutost od české komunity) na vysoké úrovni. K paní (V) explorátorku dovezl pan (C) z české farnosti.

4.6. Christian (C)

Já si pamatuju, že jsem byl v kočárku a byly záclony přede mnou.

Pamatuju si, že lidi se mě stáhli do sklepa a báli se, protože se to bombardovalo (Drážďany).

*A pak se rozhodli, že jako sudetský Němci nemáme být v mírotáborech.
a přeložili nás do německého uprchlického tábora.*

Christian je synem sudetské Němky z Prunéřova a říšského Němce, zabitého na frontě ještě před svatbou. Jeho mateřským jazykem je tedy němčina. Narodil se v Drážďanech, kam musela jeho matka odejít na práci a kde pamatuje hrůzy bombardování. Po odsunu prošel mírovými tábory, odkud je jako sudetský Němce vykázali do uprchlických táborů, kde potkali Čecha, pana Klímu, který byl vězněn za války a býval by pravděpodobně vězněn též komunisty. Po návratu z německého zajetí byl tento muž správcem Hennleinova statku, avšak okolí si rozhněval, když se zapletl s tamní Němkou. Christianova matka se synem později následovala pana Klímu do Ameriky, konkrétně do Chicaga, kde ho lákali na práci na Českém národním hřbitově. Se ženou nakonec pracovali v továrnách. Christian po vypořádání anglické a sobotní české školy studoval na střední i vyšší jezuitské škole, rok studoval v Německu. Po smrti otce a později matky převzal zahradnictví, v němž pracovali, když se po pracích v továrnách osamostatnili.

Pan Christian bydlí již dlouho na faře v České misii, kde začínal jako kuchař, a česky mluvícímu knězi zprostředkovává kontakt s anglicky hovořícím okolím (telefonáty, úřady...). Pomáhá též v distribuci časopisu *Hlasy národa*.

Jeho mateřským jazykem byla němčina. Až po setkání s adoptivním otcem Christianovi začíná éra, kdy se doma komunikovalo česky. Maminka pak mluvila dle jeho slov „německou češtinou“. Chodil do německé školy a po jejím zrušení půl roku do české (v Kadani). V mírovém táboře chvíli do české, z následného uprchlického ho ale posílali do německé. Když dostali byt na německém venkově, chodil do tamní jednotřídky. Po příchodu do Ameriky se přes týden učil v angličtině, v sobotu získával ve škole u *blahoslavené Anežky* základy češtiny. Pro shrnutí, pokud pomineme pár hodin týdně v sobotní škole v Chicagu, tak za svůj život (C) získal jen pár měsíců souvislejšího formálního vzdělání v češtině. Společně s rodiči v krajanské komunitě

chodili na české pikniky, tancovačky, divadelní představení a mše otce Víta, kde se zpívalo a kázalo česky. Nyní je díky farnosti v denním kontaktu s češtinou; je svobodný a bezdětný.

PROTOKOL: Pan Christian, ačkoliv byl s tazatelkou v denním kontaktu a v mnohém jí pomáhal, se ze všech respondentů nejvíce ostýchal podat rozhovor na diktafon, to se odrazilo i na délce jeho monologického vyprávění. Na další dotazy odpovídal následujících 30 + 6 minut. Nahrávání se odehrávalo na faře, tedy v domácím prostředí obou zúčastněných. Krom chvilkového cinkání klíčů ho nic neruší.

4.7. František (F)

Jak řeč nepoužíváte, ztratíte ji. (...) Řeč se musí pěstovat.

*Rád jsem se vracel domů do Chicaga, protože tady byla spousta českých lidí,
měli jsme tady český život.*

František, narozený v roce 1930 u západočeského Nepomuka, byl jedním ze šesti bratrů. Tento osmnáctiletý skaut, který měl problémy s nově vznikajícím režimem a jehož dva bratry již povolali na vojnu, nechtěl sloužit v armádě totalitního státu. Společně s několika skauty naplánoval dobrodružný útěk přes Šumavu, který nakonec musel uskutečnit sám. Po pobytu ve čtyřech uprchlických lágrech v bývalých Hitlerových kasárnách dostal propustku do Ameriky. Úřady nevěřily, že je plnoletý, avšak švýcarský komisař, který byl sám skaut, se ho zastal. Díky záruce chicagského benediktýnského opata se brzy plavil do zámoří, a to na lodích, které do houstnouceho klimatu rozdělované Evropy dopravovaly americké vojáky, zatímco zpět do Ameriky nakládaly uprchlíky.

Dle dohody z Německa se měl do šesti měsíců v USA hlásit k odvodu. Prodělal tvrdý výcvik, protože armáda věděla, že vychovává vojáky na frontu. Rok vojenské služby strávil jako zásobovač v korejské válce. Jako vojenský veterán dostal stipendium, díky němuž vystudoval ekonomii a mezinárodní politiku s úmyslem pracovat pro zahraniční služby. Z finančních důvodů však na navazující magisterské studium na prestižní Georgetown nenastoupil, místo toho pracoval ve zdravotnictví: po druhé světové válce museli ve velkých městech likvidovat syfilis, tuberkulózu apod. S nakažlivými chorobami pracoval dál jako statistik. Ačkoliv měl možnost pracovně opustit Chicago, nechtěl se vzdát kontaktu s „českým živlem“. Se svou o deset let

mladší českou ženou ze Strakonice se seznámil nejprve (jako devítiletou) v uprchlickém táboře, později na univerzitě, když navštěvovala vedlejší střední školu. Měli 6 dětí.

(F) vzpomíná, jak jako osmnáctiletý příchozí poslouchal debaty lékařů a profesorů, inteligence, která musela r. 1948 emigrovat, jak se zapojoval do Sdružení mladých exulantů, s nimž jezdil na prázdniny na farmu, jako dospělý do Sdružení exulantů, jehož plesy dlouhá léta moderoval. Účastnil se divadel, pikniků, zábav, cvičil se sokoly, byl dlouhodobě v kontaktu s českými benediktýny, z jejichž knihovny si půjčoval spoustu českých knih. Pracoval v truhlárně se starousedlíky, aby si vydělal na vysokou školu, prováděl české návštěvy, účastnil se velkolepých demonstrací na podporu zemí za Železnou oponou. Vzpomíná, jak se psaly petice, dopisy senátorům a kongresmenům (např. pro přijetí ČR do NATO), jak v době jeho příchodu byly obchody i kina české. Byl dlouhodobým činovníkem tělovýchovné jednoty Orel, účastnil se besídek v klášteře sv. Prokopa, byl jednou z hybných sil sbírek na novou sochu Panny Marie, která je nyní přemístěna z benediktýnského kláštera v Lisle na pražský Strahov a stále čeká na svůj návrat na Staroměstské náměstí.

PROTOKOL: Františka autorka potkala při středečním setkávání v české farnosti. Jeho švagr Karel (respondent K) velmi trval na tom, aby právě Františkovi tazatelka dala přednost před ostatními respondenty, které právě (pod tlakem časové tísně) zpovídala. Do hovoru, který probíhal zejména ze začátku v hlučnější atmosféře vedle kuchyně, kde byly za hovoru kuchařek myty talíře, několikrát vstoupila vedle sedící žena slovenského původu, párkrát reagoval i pan (C), který byl ke konci hovoru v místnosti též. Jejich připomínky se týkaly tématu, reflektovaly jejich vlastní zkušenosti. Tazatelka uvažovala, jestli kvůli možným ruchům na nahrávce nezměnit prostory. K tomu skupinu nakonec donutily okolnosti, poněvadž krypta misie měla být po obědě využita jako promítací místnost. První monologická nahrávka (před přesunem do jiné místnosti) má půl hodiny, další (formou polostrukturovaného rozhovoru) 66 minut, třetí (když byl po nastolení nového zajímavého tématu zapnut diktafon) dalších sedm minut. Hovor se stával čím dál spontánnějším a přátelštějším.

4.8. Antonín (A)

Kdybych zůstal a neoženil se nebo neskončil na vojně, tak bych se anglicky dobře nenaučil.

(A) se narodil 10. června 1934 v Praze, kde do čtrnácti let stihl projít několika gymnázii (na Jiráskově gymnáziu v Resslově ulici se mj. nějakou dobu neučilo kvůli

tamnímu útoku na Heydricha). Otec, který pracoval jako redaktor Tiskového odboru Ministerstva informací (a prošel poválečnou prověrkou), musel již pár dní po komunistickém puči uprchnout z vlasti a jako „politicky prominentní osoba“ se díky vojenskému pasu jednoho plukovníka, chicagského Čecha, dostal za oceán.

Díky radám kněze se matka s dětmi dostaly pod vedením Toníka, čtrnáctiletého skauta, lesní pěšinou od Železné Rudy do západního Německa – ve všedních šatech a s kartáčky na zuby v košících na houby.

Rodina prošla během 26 měsíců šesti uprchlickými tábory. V té době se v provizorních podmínkách děti nadále věnovaly skautingu. Díky National Welfare Catholic Union rodina dorazila den před Vánocemi 1950 do Chicaga a setkala se s otcem.

Zde se po vystudování střední školy (a tří letních škol, v nichž měl dohnat angličtinu) Tony v devatenácti letech dal dobrovolně k americkému letectvu, a to v dobách, kdy se bojovalo v Koreji. Byl poslán do NY, Maine, později do Grónska a na Floridu, kde (ačkoliv mu dříve jakožto člověku z východního bloku nedůvěřovali) dostal na starosti práci s tajnými dokumenty. Během služby navštěvoval večerní školy, naučil se jazyky a udělal několik zkoušek, které mu později uznali na vysoké škole, kam s finančním příspěvkem pro veterány nastoupil na obor politické vědy. Třicet let pak učil na střední škole. Teprve ve svých devětasáti ukončil svou práci soudního překladatele a tlumočníka. Oženil se s Čechoameričankou, kterou potkal skrze katolické aktivity. Doma zcela dominovala angličtina, dcera již česky nemluví, umí jen *takové výrazy, které by ji mohly přivést do nebezpečí jako “dobré pivo” a “dej mi hubičku”*. *To zná dodnes. Jinak ne. (A)* Do českých škol dceru neposílal. Česky mohla rodina komunikovat případně s manželčinými příbuznými, starousedlíky.

(A) vede dlouhá léta kurzy češtiny pro dospělé, promítá diapozitivy, pouští národopisné filmy, řeční na krajanských akcích, jako český houbový expert vede kurzy (a dává rady lékařům při otravách). Z vojny v Grónsku psal články do Svornosti jako “český Eskymák”, jako funkcionář se pohyboval v četných spolcích (Ústředna moravských spolků, Společnost pro vědy a umění, Czechoslovak American Congress, kde byl předsedou on i jeho sestra), spoluzakládal Klub mladých při Sdružení československých uprchlíků... Chodí do českých restaurací, několikrát navštívil ČR, kupuje si české filmy, působí v české farnosti.

PROTOKOL: Tony přišel po domluvě s páterem Hladíkem za explorátorkou hned dvakrát. Ta se do farnosti však poprvé nedostala zavčas kvůli dopravnímu

kolapsu.⁷² Tony tedy svou návštěvu využil ke korekci článku pro farní noviny. Napodruhé k několikahodinovému nahrávání již došlo. T dorazil profesionálně připravený: dokonce i s kopií svého v angličtině psaného článku o emigraci nebo fotografiemi s Václavem Havlem. Hovor se odehrával ve farní místnosti, kterou T využívá jako pedagog ke kurzům češtiny. Prostředí bylo klidné, nerušené. Jedna z nahrávek byla na přání dotazovaného ve vypjatém momentu vyprávění pozastavena, na jeho pokyn znovu rozběhnuta.

4.9. Miroslav (M)

„Vy že byste byly děti amerických - s americkým příslušností, tak my bysme měli možnost dostat se na přednostní kvótu na vycestování.“ Což bylo dobře promyšlené, ale mezitím se staly jiné věci.

Mirkovi rodiče byli ve dvacátých letech v Americe. Otec odtud odjížděl v roce 1930 s americkým občanstvím. Na začátku války rodina chtěla uprchnout do Ameriky, ale jejich lodní lístky někdo přeplatil. Jeho sestra (*1933) jako dcera amerického občana po válce požádala o možnost přihlásit se o americkou příslušnost. Rodiče, kteří kvůli zničeným dokumentům přišli o možnost znovu vycestovat, viděli v odchodu dětí příležitost dostat se na přednostní kvótu. Mirka, posledních pár dní čtrnáctiletého, tedy bez vlastní legitimace, nemohli zadržet. Z cesty vzpomíná na za války rozbombardovaný přístav.

Den po příjezdu do Chicaga již pracoval u svých sponzorů v klempířství, později v tiskařství českého deníku Svornost. Pak pracoval na stavbě pro mistra tesaře jako pár desítek let před ním jeho otec, u toho se vyučil, poté na dva roky odešel nasbírat zkušenosti do Kalifornie. Rodiče své dvě děti později kvůli nemoci a stalinskému režimu (jak psali, s hrozbou Sibíře) již nenásledovali.

Při oslavách 1100. výročí příchodu Cyrila a Metoděje v roce 1963 tančil besedu s Omladinou Ústředních moravských spolků u benediktýnů v Lisle, kde se seznámil sirotkem Ingrid, která se narodila v Čechách, ale vyrůstala ve Vídni. Měsíc poté ji požádal o ruku, v listopadu se vzali a v roce 2013 oslavili 50 let společného života. Narodily se jim tři dcery, které česky rozumí, příležitostně odpoví. Doma se mluvilo anglicky, manželčin první jazyk byla němčina, češtinu se naučila teprve ze zvědavosti

⁷² O kolaps v Chicagu se postaral důležitý mexický fotbalový zápas, který se po letech odehrával na místním stadionu (Mexická komunita je pro Chicago, tak i pro bývalé české čtvrti velmi charakteristická).

od své americké tety a strýce, později od manžela. *Ode mě se, jak by se řeklo, zdokonalila. Její zvědavost, když bydlela u tety a strýce, ji naučila česky.*

Miroslav do čtrnácti let chodil do českých škol (za protektorátu a v poválečné době), s češtinou se později v Chicagu setkával v tiskárně českých novin *Svornost*, tesařem se učil u krajanů, navštěvoval taneční kroužek Omladina Ústředních moravských spolků, děti posílal do české školy (avšak zpětně ho mrzí, že s nimi nedělal úkoly). Ve smíšeném manželství se mluvilo anglicky, děti česky rozumí, zformulují větu, ale je to pro ně druhý až třetí jazyk, vnoučata dle slov (M) znají tak leda „zmrzlinu“.

PROTOKOL: S (M) badatelka strávila jedno dopoledne, kdy českému knězi společně s dalšími respondenty (C a K) pomáhali s expedicí časopisu *Hlasy národa* (řazení stran, sešívání, adresy a známky do celého světa, obálkování...). Naskytla se jedinečná příležitost požádat ho o rozhovor – do České misie obvykle zavítá jako pomocník jednou měsíčně; se svou ženou, jejímž mateřským jazykem je němčina, preferují americké katolické mše. Páter Hladík, který byl přítomen minimálně konci nahrávání, do něhož i vstupoval svým pohledem, inicioval ukončení rozhovoru (objednal dalšího respondenta, k němuž bylo potřeba dojet).

4.10. Karel (K)

Každou neděli jsem s dětmi i s celou rodinou jezdil padesát mil (...) na české bohoslužby, aby to v tom českém prostředí mohly děti prožívat.

Nejdůležitější věcí bylo, že jsme doma mluvili, mluvili jenom česky.

Karel (*1927) je česko-polského původu. Jeho rodiče odjeli roku 1908 do New Yorku, svatbu měli v New Jersey. Otec pracoval u obchodního námořnictva a byl na moři ve chvíli, kdy se potápěl Titanik, vzpomínal na obchodování se zlatem jihoamerických Indiánů apod. Rodina se nakonec vrátila do nově se etablujícího Československa.⁷³

Karel studoval u salesiánů ve Strážnici a po maturitě na klasickém gymnáziu začal vyučovat na soukromém katolickém gymnáziu češtinu, francouzštinu a latinu.

⁷³ Podobně jako rodiče (K) se do Československa navrátili i rodiče (C), celkově takto reemigrovalo 15,5 % Čechů a Moravanů – po vzniku samostatného Československa ARCHDEACON, T. J. *Becoming American. An Ethnic History*. New York – London: 1983, s. 137, Někteří lidé ekonomické migrace chodili do zahraničí ne s primárním cílem usadit se, ale rychle vydělat peníze v americkém průmyslu a později se navrátit se do rodné země. PAVALKO, R.M. The Spatian Dimension of Ethnicity, *Ethnic Groups* 3, 1981, s. 115.

Společně se salesiány byl dle svých slov internován ve sběrném táboře v Oseku u Duchcova ($\frac{3}{4}$ roku), prošel PTP (2 roky), samovazbou v Ruzyni ($\frac{3}{4}$ roku), koncentračním táborem katolického duchovenstva v Želivi, vězeňskou nemocnicí ve Svitavách. Byl zaměstnán v závodech v Přerově, později v Ostravě. Pod tlakem věznění podepsal spolupráci s komunistickou stranou a uvolil se (jako jazykově vybavený) stát se zahraničním agentem, ovšem (dle svých slov) se záměrem režimu škodit. Byl vycvičen a v převleku italského komunisty se dostal do Turína, kde začal též studovat na bohoslovecké fakultě v Ivreji (komunisté od něj získávali informace o lidech v církvi z různých zemí a plánovali ho později využít jako promoskevsky orientovaného hodnostáře zpět v ČSR). Zde navázal styky s představiteli NATO a Američany, přes ně se později dostal do Spojených států.

Po příjezdu do Chicaga začal pracovat v české redakci, vydávající periodika *Národ a Katolík*, zároveň též v české škole u svaté Anežky (po jejím zrušení i v exilové farnosti), kde dopoledne vyučoval češtinu a české dějiny. Vzal si Češku původem ze Strakonic, měl tři děti, pracoval jako vedoucí chemické továrny.

V čistě české rodině se mluvilo jenom česky, některé z jeho dětí mají velmi dobré kompetence doposud (jedna z dcer dokonce studovala češtinu v USA i na Univerzitě Karlově) a dnes pracuje mj. jako soudní překladatelka. Do české školy děti nechodily, manželka je učila doma (podle českých učebnic, včetně gramatiky, pravopisu), jeden ze synů si doma zřídil soukromé české muzeum (*Ty děti v tom žijí a toto vidí, takže to vstřebávají do sebe, K*), vnoučata však již česky nemluví (i když na některé z nich měl do pěti let vliv, když je vychovával). Dlouhá léta dojíždí do české farnosti (jednu dobu na její faře též bydlel).

PROTOKOL: S panem K, který je studnicí příběhů, se explorátorka potkávala v české farnosti denně, rozhovor proběhl až na samotný závěr pobytu a byl bohužel časově omezen (kvůli povinnostem K i M, chodu farnosti, zejména pak z důvodu technických možností diktafonu, kvůli nimž jsou poslední dvě nahrávky předčasně ukončeny). K své vzpomínky artikuloval již dříve, a to pro periodikum *Hlasy národa*, pro něž připravil celý seriál.

4.11. Věra (W)

Tam jsme se spojili pod církví i národností a tam jsme tábořili spolu.

Tak jsem byla jeden čas v 5 různých spolcích, který tancovaly, vystupovaly.

A tak jsem kroj nosila více než kterýkoliv svý šaty.

Věra je jedinou z respondentek, která se narodila již na americkém území, a to 4 roky po příchodu otce, který jako šéfredaktor americky orientovaných novin opustil Československo okamžitě po únorovém puči, a dva necelé dva roky po příchodu matky s Věřinými sourozenci, kteří měli jako velká skupina dlouho problém získat povolení odchodu z uprchlických táborů do otcem určené země. Otec k USA inklinoval již dříve, dvakrát tam pobýval, přednášel, sháněl sponzory emigrantům, byl ve Spolku přátel USA, vydával Americké listy. Byl sekretářem Lidové strany, v New Yorku před Spojenými národy svědčil o komunistickém puči, ve své zemi byl zatím odsouzen k trestu smrti (Prezidentu K. Gottwaldovi z USA provokativně poslal kus provazu).⁷⁴

Rodiče pracovali v tisku, nejprve pro české benediktýny, maminka pak psala recepty i povídky do starých novin *Svornost*. Čtyři svazky povídek jí vyšly i tiskem pod názvem *Povídky ze země milované*,⁷⁵ recepty pak v *České národní kuchařce*. Otec napsal mj. román *Drobní velikáni*, kterému on dal historicko-politické zaměření, zatímco maminka do toho to zkreslila s láskou a lidskýma věcmi. (*W*)

Věra studovala jazyky (FJ, NJ, RJ), po svatbě též práva, od školy pracovala jako místopředsedkyně a předsedkyně ČSA (Československých spolků v Americe, národní pojišťovny), kde vedla mj. charitativní a společenské akce. Později pracovala v bankovním sektoru, rovněž jako soudní překladatelka.

O strategii, kterou rodina při výchově zvolila, vypovídá následující poznámka: *Učitelka, když slyšela, že maminka čeká ještě jedno dítě, tak radila rodině, aby na mě mluvili jenom česky, že anglicky se naučím. A pro štěstí taky jsem se už narodila v době, kdy televize běžela pořád, tak opravdu tam jsem se už trochu anglicky naučila, ale teda nadání pro jazyky jsem měla, bylo vidět, ale takže jsem se dobře naučila česky. Doma se mluvilo jenom česky a rodiče byli oba vzdělaný lidi oba a maminka psala tady do novin a táta taky.*

V rodině redaktorů a spisovatelů se i po příchodu do USA hovořilo jediné česky: *oba měli pár knížek vydaných taky, takže se spisovně česky mluvilo, takže jsem měla příležitost se naučit dobrou češtinu.* Při plném zaměstnání svých rodičů, kteří rozjeli

⁷⁴ Peter and Louise Jandacek. [online] [2015-08-10]. Dostupné z <http://jandacek.com/chautauqua/chautauqua-czechs/>

⁷⁵ Díla Antonína a Marie Jandáčkových bohužel nejsou dostupné v Národní knihovně ČR, badatelka je však shání přes antikvariáty.

hned dva obchody, trávila Věra většinu času s dětmi své dospělé sestry, která měla českého manžela a v jejíž rodině se hovořilo česky.

Věra chodila do české školy (sobotní, katolické, kde se učilo i náboženství, zeměpis a dějiny), později i do svobodomyslné, kde byla nejlepší a pomáhala s mladšími (*Ale tam já jsem přešla, mluvila takhle česky, a oni se učili: „Co je to? To je pes?“ A takový.*)

Mnoho času trávila v Moravském domě, kde rovněž pomáhala s výukou tanců a písni pro malé děti. Její rodiče zakládali různé spolky a byli činní u Svazu českých katolíků, sourozenci chodili do Klubu mladých exulantů. Protože do oblasti Cicera (W) pouze dojížděla, trávila kvůli nedostupnosti místa a čekání na odvozy mezi Čechy mnohem více času. V ČSA (Československé spolky v Americe) zapadla mezi mládež z dřívějších migračních vln (*tam jsem vždycky vynikala, protože jsem mluvila líp česky než většiny jich*), účastnila se pikniků, československého festivalu, výletů, Moravské skupiny i Moravské kulturní společnosti. Byla činovnicí Českoamerického kongresu (svazu různých spolků), zamlada pracovala pro slovenského lékaře, kde mohla komunikovat česky s množstvím pacientů. Stejně tak když pomáhala sestře prodávat domy Čechoameričanům, český jazyk rovněž použila.

Tak tady byla potom Beseda a taneční skupina a teda taky misie založila, taky tomu říkali, Klub domov, tak taky, ale se všema těma spolkama jsem nějak vystupovala, měla jsem vždycky svůj kroj. Měla jsem ty nejpestřejší, protože tady je oblíbený kyjovský kroj, tak a měla jsem svůj kroj a prostě byl čas když mi bylo tak řekněme od šestnácti, sedmnácti asi tak možná do dvaadvaceti. Tak jsem byla jeden čas v pěti různých spolcích, který tancovaly, vystupovaly, a tak jsem kroj nosila více než kterýkoli své šaty. Jako přínos pro uchování vlastní češtiny vidí i katolické tábory u Montrealu (založené jezuity), na něž dlouhá léta jezdila, vždy na osm týdnů.

Do vlasti předků se podívala za svůj život třikrát, s některými příbuznými je ve spojení přes internet, o dění se doslýchá spíše zprostředkovaně.

Skrze spolkovou činnost se seznámila se svým mužem českého původu (*ten věděl pár tak slov, možná pár sprostých slov, a nebo si taky uměl objednat český jídlo nebo pivo, a to je tak všechno, co uměl*).

U dětí i přes počáteční Věřiny snahy převládla drtivě angličtina, a to i na jejich žádost, které se (W) přizpůsobila. *Celej život jsem myslela, že moje děti budou mluvit česky, ale začala jsem na ně - jako miminka jsem já na ně mluvila česky a manžel*

anglicky, ale protože jsme mezi sebou mluvili anglicky, takže voni nás slyšeli mluvit anglicky mezi sebou, děti se opravdu potom toho - prostě bránili se tomu, aby mluvily česky. Ted' toho litujou, když sou už dospělý. Ale jako děti prostě - syn mi dokonce jednou řek: „Mami, nemluv divně, když jsem na něj česky mluvila. Tak chtěl, aby slyšel prostě všude angličtinu. Po smrti Věřiných rodičů česky uměla ještě matka manžela (nejlépe z celé jeho rodiny), (W) však jejímu vlivu na potomky bránila: Ta babička, ta moje tchýně mluvila, tak trochu tvrdou, já nevím, tvrdou češtinou, říkáme tady tomu TWENTY SIX STREET CZECH. jako z šestadvacátý češtinou, takže do toho míchala anglický slova atd. Tak jsem vopravdu nechtěla, moc aby na něj mluvila, aby se naučil špatně česky.

Stejně jako u ostatních dětí Čechoameričanů se u nich objevuje lítost nad promarněnou možností. *Voni češtinu nepoužívají. A oni, jak jsme činný v Sokole, tak děti některý český písničky ze Sokola znaj a tak, ale nedomluví se. A ted' toho litujou. A těžko ted' je učit jako dospělý.* Paradoxně nejlepší přístup k češtině má dle Věřiných slov její snacha, jediná Nečeška v rodině, která podnikla semestrální pobyt v Praze (kde ovšem studovala v angličtině). Všichni se ale k češtví hlásí: *Je to vzácný mezi jejich přátelama, že by měli tak čistej jeden rod, jo. Jo tak oni vždycky se identifikujou jako Čechoameričani.*

PROTOKOL: Nahrávání domluvil pan Teddy Polashek, odehrávalo se v jeho Czech American Center, v jedné z kanceláří. Konalo se jako jedno z prvních. Obě nahrávky, monologická půlhodinová a dialogická hodinová, jsou podbarveny hučením větráku, nahrávku ruší občasné zapípání elektronického přístroje, který se W v průběhu rozhodla vypnout. Paní (W), poměrně známá veřejná osoba, působí při nahrávání velmi zkušeně.

4.12. Marta (R)

*Trvalo mně to celkem 11 let, než jsem si zvykla.
Myslím, že jsem tady v Americe udělala pro Československo daleko víc,
než kdybych žila pořád doma.*

Rodina Marty pochází od Buchlova, narodila se v Osvětimanech jako nejstarší ze sedmi dětí. Tato učitelka neměla v úmyslu nikdy odejít. Přesně v den, kdy do země vkročila okupační vojska, dostala zvací dopis od manžela, který byl během uvolněního Pražského jara na návštěvě u tety v Chicagu, kde zároveň pracoval. Požádala ředitele o pololetní dovolenou *a z půl roku už je 46 roků.* Jako mnoho dalších Čechů začala díky

doporučení jednoho z Čechů, který vlastnil restauraci Old Prague, pracovat pro Western Electric, telefonní a telegrafní společnost.

Jako mnozí respondenti říká, že brzy po příchodu do Chicaga bylo její spojení s českou komunitou minimální, protože musela hodně pracovat. Zapořila se ale do Moravského kroužku (kde zpívala, nacvičovala, starala se o kroje...), slavil se Moravský den, je činná v České misii. Učila češtinu v české sobotní škole, čímž navázala na svou předchozí kantorskou činnost. Sama sebe opakovaně zve vlastenkou. *A myslím, že když se dívám zpět do toho života, tak si myslím, že jsem tady v Americe udělala pro tu Českou republiku nebo tenkrát ještě Československou daleko víc, než kdybych žila pořád doma. To je můj domov stále, že.*

Mně to tedy trvalo tehdy velmi dlouho, než jsem se naučila anglicky, protože tady, ať jsme přišli kamkoliv do obchodu, začala jsem mluvit s mojí dcerou česky, tak se přichomýtlí nějací: „Vy mluvíte česky, to je krásné“. Na češtinu narážela v práci, kde každý druhý člověk mluvil česky anebo polsky (kolegové i vedoucí, „staročeši“), v sousedství (běžně v obchodech...), doma se mluvilo také česky. Zpět do domoviny se podívala asi desetkrát.

Její čeština je bez sebemenšího náznaku přízvuku; unikátní navíc je, že anglická slova se v jejím hovoru téměř nevyskytují, pouze jako citace cizích chyb.

PROTOKOL: Martiny nahrávky mají hned několik specifík. Vznikaly průběžně několik dní, byly nahrávány na různých místech v rámci jednoho objektu, 4 z 5 společně s Marií. Obě ženy se společně věnovaly celý týden „garážovému prodeji“, jakémusi bazaru oblečení a dalších předmětů. Během těchto příprav i sklizení hovořily (dle pracovní náplně ve více místnostech). První z nahrávek byla přerušena tím, že dámy potřebovaly řešit organizační věci s procházejícím knězem. Další dvě vznikly jako monologické vyprávění každé z žen (do nichž vstupovala druhá z nich jen minimálně). Poslední dvě byly polostrukturovaným rozhovorem, kdy se tazatelka obracela na obě ženy zároveň (a ty se střídaly a doplňovaly), nebo na každou z nich zvlášť. Do místností vstupovalo více lidí, interakce proběhly jen několikrát a nepůsobily příliš rušivě. Ke konci je slyšet na pozadí pan Christian, který několikrát vstoupí do hovoru vlastními komentáři. Na konci poslední nahrávky, kdy byl již objem témat vyčerpán, přichází otec Dušan s nabídkou k odjezdu na další interview. Na žádost Marty bylo jednání přerušeno (důvodem bylo vyprávění historky, kterou uznala jako nehodnou či nevhodnou zaznamenání).

4.13. Ivan (S)

Ty lidi co tvrděj, že ztratili jazyk, tak to není pravda. To nemůžete. Já jsem tady už přes čtyřicet let a v podstatě jsem tím jazykem vůbec jako nemluvil - a nic jsem neztratil.

Jako poválečné dítě (1946) se narodil v Písku, jeho otec byl za druhé světové války ve třech koncentračních táborech, kde se seznámil s komunistickými funkcionáři, přežil pochod smrti. Ivan - jako politicky prověřený - se dostal na dunajskou pohraniční stráž. Ovlivněn dědečkem, který se kdysi vyučil ve Vídni („Jed' ven, nauč se, poznej svět“) a s polistopadovou zkušeností s výjezdem do svobodného světa, do Belgie, navzdory otci, příslušníku státní bezpečnosti a pracovníku na komunistickém ministerstvu vnitra, opustil mladý Ivan s vidinou kvalitnějšího života republiku v roce 1969, když odjel na „dovolenou do Jugosávie“. V Rakousku krátce pracoval v cukrárně u rodiny vídeňských Čechů, téhož roku si v Chicagu během tří dnů jako vyučený nástrojář našel práci. Vzal si Američanku, s níž se před nedávnem rozvedl. Má jednu dceru, doma mluvili anglicky: (T): *Vaše dcera umí něco česky?* (S): *Pár slov. M: Takže na ni jste nehovořil?* (T): *Já jsem na ni hovořil, no ale manželka jako to nějak tím nebyla nadšená že by měla zájem se naučit česky.* (T): *Vaše dcera se ani neidentifikuje, že by byla Češka.* (S): *Já myslím, že manželka jí to ani nedovolí. To určitě ne.*

Od Čechů žil izolovaně: kvůli práci a manželce. Poslední tři roky je aktivní v české farnosti, denně chodí na české mše a pomáhá v kuchyni. Do České republiky se od osmdesátého roku vrací pravidelně, téměř každý rok. Jako jediný z respondentů plánuje odchod do ČR.

Do třidvaceti let se pohyboval v českém prostředí. *Já jsem se učil privátně anglicky, takže ten jazyk nebyl problém. Pak když jsem dělal s těma Němcema, tak já jsem uměl i německy.* Má obojí občanství, ale o volby nemá zájem. O českém dění se dozvídá od pátera, z politického hlediska od svého českého bratra.

PROTOKOL: Nahrávání se uskutečnilo ve velmi svérázných podmínkách – během umývání nádobí po večeři v České misii, tedy v prostředí autentickém, pro pana Ivana snad nejtypičtějším. Nahrávka tedy obsahuje množství ruchů, cinkání talířů, proudění vody i ruch z kuchyně i přilehlé společenské místnosti. Pan Ivan byl jedním z prvních a nejmladších respondentů (69 let).

4.14. Marie (Č)

Amerika je můj otec, ale Čechy jsou moje matka.

Tam jsou naše kořeny, tam jsme vyrůstali, ale tady jsme nabývali životní zkušenosti.

Mariina rodina pochází z okolí Velehradu, narodila se ve Starém Městě u Uherského Hradiště. Babička a teta ze Spojených států Marii a jejímu manželovi nabídly jako svatební dar auto, nebo svatební cestu do Ameriky na tři měsíce pro celou rodinu. S vědomím, že v Československu tuhá režim, se těsně před prvním výročí okupace s manželem a osmnáctiměsíční dcerou vypravili oficiálně „na návštěvu“ (ze strachu, že je členové české strany rodiny udají). Následovali tedy po čtyřiceti letech svého dědečka, po dvaceti letech babičku a další příbuzné (její otec tehdy zůstal v Čechách, protože dostal povolání na vojnu, tak na jeho dokumenty odjel jeho bratr). Marie s manželem se zprvu střídali v třisměnném provozu, prošla několik povolání. O syna se jí starala česky hovořící maminka, která mezitím také dorazila do Ameriky. Zpět do Československa se Marie podívala až po dvaceti letech, celkově tam byla osmkrát.

Dle svých slov nikdy nebyla „tak angažovaná“ jako její přítelkyně Marta. Přesto vypomáhá v české farnosti a zapojuje se do Moravského spolku. *Pak jsme si udělali hromadu přátel a tak jsme měli hezké vzpomínky, jsme jezdili na pikniky, kempování, jako stanování, jezdili jsme na dovolené spolu vždycky jako se stanem, aby to vyšlo co nejlevněji. No máme hezké vzpomínky, no ale tak ten domov je domov. No tak už jsme si teda zvykli, už bych si tam těžko zvykala dneska, ale na začátku nám chyběla.*

Příbuzní Marii vymlouvali, aby se vůbec učila anglicky. Jejich generace obstála pouze se znalostí češtiny. Její druhé zaměstnání bylo v malé české firmě pana Křepelky, kde pracovala se samými Čechy. V dalších povoláních se musela dorozumět stále víc anglicky.

Dcera chodila do české školy (*tak oni když tu češtinu nepoužívají, tak ta čeština není tak dokonalá. No ale snaží se.*) Na handicapovaného syna hovořila pro zjednodušení pouze anglicky. Dcera češtinu ještě ovládá, ačkoliv v jejím smíšeném manželství převládá angličtina. *Děti, když byly malé, vnuci, tak se snažili podchytit, jak jsme mluvili mezi sebou česky, tak se snažili, ale teďka už vůbec ne.*

PROTOKOL: Pro průběh nahrávek Marie platí informace uvedené u její kolegyně Marty, s níž rozhovory vznikaly. Pro zajímavost můžeme dodat, že Marie jednou nahrávání opustila a nechala kamarádku hovořit samotnou, v jednu chvíli totiž

zazvonil telefon a Marie česky odpověděla, že zavolá zpět, že nemůže mluvit, po pár minutách se však omluvila se slovy: *Já si na chvíli odskočím, já musím zavolat. Holka dělá guláš a neví, jak na to. (Č)*

4.15. Irena (I)

Já jsem dala svůj život Sokolu.

Irena (*1950) z Rumburka si r. 1972 vzala Čechoameričana (*1919), který přijel navštívit Československo. R. 1973 se tento bývalý pracovník lokálního chicagského plzeňského pivovaru, který později pracoval pro americkou vládu, ze zdravotních důvodů čerstvě v důchodu, vycestoval s (I) a dcerou Irenou zpět do Chicaga. (I) tedy nepatří klasicky k politicky motivované emigraci po roce 1968, což jí zároveň dle jejích slov znesnadňovalo zapadnutí do pozdější spolkové činnosti. Po třech dětech (narozených během tří let) navázala na svou sokolskou činnost z Československa a obětovala jí desítky let svého života. Vedle schůzujících Sokolů „staročechů“ se stala nejmladší Češkou z posrpnové emigrace, která se do dnes již anglicky hovořící organizace i přes jazykovou bariéru zapojila. Pracovala v bývalé české (později německé) pekárně, jako „lunch lady“ ve škole Havlíček Tyrš, která byla již plně amerikanizovaná, později jako kuchařka ve firmách a školách. S Čechy se mimo Sokol téměř nestýkala, poslední dobou se díky svému synovi dostala k aktivitám moravských tanečních spolků, (českého centra), piknikům (Czechoslovak American Congress), ke kontaktu s konzulou i českými návštěvami z řad politiků apod.

Vyrůstala v české rodině, její rodiče na Mostecku uměli německy, ona sama se před příchodem do USA dostala k ruštině. Když ve 23 letech přijížděla do USA, anglicky neuměla a různými strategiemi se angličtině až vstupu svých dětí do Sokola a do školy všemožně vyhýbala. Její manžel, Čechoameričan druhé generace, uměl oba jazyky na výborné úrovni, na děti však mluvil anglicky, aby nebyly ve škole diskriminovány (jako on před desetiletími, když přišel ze zcela českého jazykového prostředí chicagské rodinné a sousedské komunity). (I) chyběl kontakt s českou komunitou, s matkou manžela však hovořila česky, na své děti střídavě v obou jazycích.

PROTOKOL: (I) byla díky aktivitám svého mladého (pro češství nebyvale zapáleného) syna, který tazatelku ochotně dovezl hned za několika Čechoameričankami, zákonitě první respondentkou. Nahrávání se odehrávalo v jejím domě, kde vznikly celkem čtyři stopy. První monologická, druhá jako poslostrukturovaný rozhovor (ta byla

z technických důvodů přerušena a vznikla třetí stopa). Čtvrtá je doplněním toho, nač si respondentka ještě vzpomněla mezi dvěma návštěvami, které se odehrály tentýž den a sama iniciovala jejich nahrání. Nahrávky ruší klepání (zřejmě důsledek temperamentního vyjadřování doprovázeného gestikulací) nebo hlas jejího syna, který v prostorách nahrávání neklidně hledal ztracený krok. Na něj se (I) párkrát obrátila, v češtině i v angličtině.

5. Situace, příležitost a prostředí užívání, uchovávání a předávání jazyka

Následující kapitola představí, v jakých situacích měli dle svých slov mluvčí a jejich rodiny příležitost užívat, uchovávat a předávat český jazyk. Postupně budou představeny jejich reflexe o prostředí rodiny, spolků a krajanských aktivit, českých farností, menšinových škol, ale i setkávání s českým jazykem ve sféře profesní, sousedské i ve styku se starou vlastí. Závěrečná pasáž bude shrnutím z hlediska organizovaného managementu.

5.1. Rodina

5.1.1. První přistěhovalecká generace, respondenti

První přistěhovalecká generace je charakterizována kulturní a jazykovou zakotveností ve své rodné zemi, přičemž míra zakotvení záleží zejména na věku odchodu z rodné země a pohybuje se od nevelké (zejména u dětí předškolního věku, jakým byl například bratr respondentů (W) a (A) Petr, který se poměrně rychle adaptoval) po velmi výraznou (maminka (V), která do Ameriky přišla až v důchodu, po smrti manžela).

Příchozí měli při příchodu do USA různou míru kompetencí v L1 (češtině), L2 (či L3,4..., angličtině a jiných jazycích). Přicházeli v různém věku a dosáhli různé míry bilingvismu. Všichni si uchovali velmi dobrou jazykovou kompetenci v L1, přestože někteří z nich neměli v různých etapách možnost jazyk využít (ať již během vojenské služby, z níž se vraceli a museli si znovu na češtinu zvykat, jak uvádí (A) a (F), tak při bydlení v jiných částech města (V), případně v izolaci v manželském životě s Američankou (S) apod.) Dle pozorování badatelky si češtinu uchovali v mnohem čistší podobě než mnozí nově příchozí, u nichž dle pozorování dochází k masivnější interferenci z L2 na většinu oblastí jazyka, zejména na úrovni lexikální a fonologické. Úpadek jazyka v komunitách reflektují a na korektní užití jazyka velmi hledí.

Karel Kučera píše, že příslušníci této generace si s sebou původně do Nového světa přinášeli velmi silný citový vztah k české kultuře a jazyku (z respondentů byl velice cítit, zvali se opakovaně vlastenci, vyjadřovali nostalgii), ale i přesvědčení, že

jejich děti „splní svou povinnost k zemi předků a naučí se mluvit česky. (...) Jsou pravidelně posledními českými mluvčími ve své rodné linii, a to nejen vlivem rozkladu čechoamerických komunit a vlivem vyššího procenta smíšených manželství, do nichž vstupují, ale zčásti uvolněného postoje k češtině, zpochybňující účelnost užívání a generačního předávání přistěhovaleckého jazyka v novém prostředí.“

U respondentů, kteří byli vystaveni po příchodu v mladém věku společně se svými rodiči do bilingvního prostředí, byla zásadní domácí komunikace v češtině: (T): *U vás doma se vždycky mluvilo česky?* (A): *Ano, kdybych byl zůstal a neoženil se nebo neskončil na vojně, tak bych se anglicky dobře nenaučil. // Já nepamatuju, že bych s tátou promluvila anglicky.* (W) // (C): *A doma se mluvilo česky.* (T): *Takže pan Klíma mluvil česky.* (C): *Ano, ano.* (T): *A vaše maminka, ta taky česky? Nebo německy?* (C): *Mluvila německy, ale – a taky mizerně česky, hmm, takovou německou češtinou. // Víc jsem vyrůstala s dětma mé sestry, která se vdala, když mi bylo pět, a začala mít děti, když mi bylo sedm. Tak jsem opravdu byla skoro jako její nejstarší, místo abych byla jenom nejmladší v naší rodině. A taky tam se mluvilo česky. Maruška si vzala taky českýho muže, doma se tam mluvilo taky česky a v různých spolcích se mluvilo taky česky.* (W) „Příslušníci 1. generace sice přirozeně zůstávají českými mluvčími po celý život, ale jejich sílící utilitární postoje k českému jazyku a množství smíšených manželství, do nichž vstupují, způsobuje, že čeština je v jejich rodinách užívána stále řidčeji a že je předávána další generaci ve stále menším rozsahu.“⁷⁶

5.1.2. Uzavřená manželství

Ze třinácti respondentů se vdalo nebo oženilo jedenáct.⁷⁷ Z Československa i se svými muži připutovaly respondentky (R a Č). Čechoameričanky první generace, tedy partnery narozené ještě v Československu, si zvolili (V), a to dvakrát, (F a K) (manželky (K a F) byly shodou okolností sestry). Čecha žijícího v Argentině si vzala (B). (M) se oženil s dívkou narozenou sice na českém území, avšak vyrůstající ve Vídni, později u Čechoameričanů v Chicagu. Američanku si vzal (S), Čechoameričany několikáté generace pak (W, A a I).

Nalezení česky hovořícího partnera shledávali daní respondenti jako pozitivum: *Mezitím jsem měl štěstí, jsem se seznámil s českou holkou z toho, z.. z... ze Strakonice ta*

⁷⁶ KUČERA, 49.

⁷⁷ (O) je mnich a (C) zůstal svobodný. U (O) v klášteře byla již v jeho době preferovaným jazykem angličtina.

rodina pocházela. (...) Takže jsem mohl založit rodinu opravdu českou. (...) Nejdůležitější věcí bylo, že jsme doma mluvili, mluvili jenom česky potom. (K)

Výsledky dílčího výzkumu V. Henzlové z roku 1975 uvádí, že pouze 46,4 % dotazovaných z řad prvogeneračních českých mluvčích užívalo pravidelně češtinu jako komunikační jazyk s partnerem a 60,7 % při komunikaci se svými potomky.⁷⁸ „Podle Subject Reports, 1973, tab. 2A, manželkami přistěhovalců narozených v Československu byly v r. 1970 v 56,27 % případů příslušnice 1. přistěhovalecké generace; v 30,07% šlo o příslušnice 2. generace a ve 13,66 % případů šlo o ženy narozené v USA, jejichž rodiče se rovněž narodili v USA (tj. o Američanky bez přímé etnické příslušnosti). Příslušnice 1. generace byly v 60,6 % případů manželkami přistěhovalců narozených v Československu; v 23,7 % případů byly manželkami příslušníků 2. generace a v 15,7 % případů manželkami Američanů bez přímé etnické příslušnosti.“⁷⁹

5.1.3. Jazyk komunikace v nové rodině

Komunikačním jazykem v domácím prostředí respondentů v ryze českých manželstvích byla čeština (B, K, F, R). *Doma se absolutně mluvilo jenom česky, když jsme měli děti, tak s dětmi jsme komunikovali jenom a jenom česky. (K) // Začaly mluvit česky první, protože doma musely pořád mluvit česky. (B) // Děti neuměly mluvit anglicky, dokud nešly do školy. Doma jsme mluvili jenom česky. (F), případně čeština a angličtina (V, Č).*

Při soužití rodilých Čechů a starousedlíků se česky mluvilo omezeně, převládla výrazně angličtina (W, T, I). (I) na své děti mluvila česky v předškolním věku (kdy ještě sama neuměla nový jazyk), její manžel anglicky: *Můj muž, když byl malej kluk, on šel do školy a neuměl vůbec anglicky. Tři roky mu říkali, že je (DUMBBELL), učitelka ho dávala sedět do kouta s takovou čepicí, tak říkal, že tohleto se jeho dětem nestane. (I)*⁸⁰

Angličtina zvítězila na přání jeho ženy u (S) v jeho česko-americkém svazku, jako společný jazyk i u (M), jehož žena měla jako rodný jazyk němčinu.

⁷⁸ KUČERA, 75, 106.

⁷⁹ KUČERA, 48.

⁸⁰ Karel Kučera uvádí, že v oné době (manžel (I) se narodil r. 1919) druhogenerační čeští mluvčí uměli při vstupu do školní docházky pouze češtinu, a dodává: „Pokud české děti netvořily většinu nebo alespoň početnou menšinu v dané škole a třídě, byly zpravidla vystaveny posměškům pro svou nedokonalou angličtinu a neamerické způsoby.“ KUČERA, 50.

Mezi respondenty byly případy, kdy děti češtinu odmítaly a jejich rodiče jim na jejich přání či naléhání raději ustoupili.⁸¹ I když měli původně v plánu dovést své děti k češtině. *Já jsem se snažila, když se mi děti narodily, tak jsem dycky celej život jsem myslela, že moje děti budou mluvit česky, ale začala jsem na ně, jako miminka jsem já na ně mluvila česky a manžel anglicky, ale protože jsme mezi sebou mluvili anglicky, ten věděl pár tak slov, možná pár prostejch slov, a nebo si taky uměl objednat český jídlo nebo pivo, a to je tak všechno co uměl. A takže voni nás slyšeli mluvit anglicky mezi sebou, děti se opravdu potom toho prostě bránili se tomu, aby mluvily česky. Ted' toho litujou, když jsou už dospělý. Ale jako děti, prostě syn mi dokonce jednou řek: „Mami, nemluv divně,“ když jsem na něj česky mluvila. Tak chtěl, aby slyšel prostě všude angličtinu.* (W) Jazyk komunikace mezi rodiči i vliv mimorodinného okolí se jeví jako velmi silný. Lítost nad promarněnou šancí stát se bilingvním mluvčím u dětí, které se češtině bránily, je častý motiv rozhovorů.

„Příslušníci 1. generace proto stále častěji podporovali vykročení vlastních dětí z omezeného okruhu etnické kultury a jazyka a čeština tak začala ustupovat do pozadí. V současné době naprostá většina příslušníků 1. generace užívá od počátku při komunikaci s vlastními dětmi jak češtiny, tak (jakkoliv nedokonalé) angličtiny a zcela běžné jsou případy, kdy čeští rodiče mluví s dětmi pouze anglicky. Angličtina tak u současných mluvčích 2. generace zcela převládá již v předškolním věku nad češtinou. (na této skutečnosti mají ovšem podíl i další okolnosti, jako např. Výlučné užívání angličtiny při styku s ostatními dětmi, působení dětských pořadů v televizi ap.“⁸²

Preferenci angličtiny u své dcery také (A) zdůvodňuje tím, že děvčátko víc přilne k matce, která jí předala mateřský jazyk, angličtinu. Dle studií je diskutován vliv jak matky, tak i důležitá role otce na osvojování jazyka dětí ve smíšených manželstvích.⁸³

Amerikanizace není jen fenoménem dneška, byla značná i v minulosti, a to díky množství faktorů. „Významným činitelem asimilace byla americká škola: tu chvíli, kdy dítě překročí práh školy, jest osud budoucího příslušníka zpečetěn... kdo vychodil zdejší školu, není schopen česky jednat,“ napsal Čechoameričan Tomáš Čapek ve své knize *Naše Amerika*. Rodiče hovořili na děti česky, ale ty jim odpovídaly anglicky. Ve druhé a třetí generaci již z 99 % spolu hovořili anglicky. Byl tu evidentní vliv dětí

⁸¹ Dle Kučery měli tendenci kriticky se stavět ke generaci rodičů (zejména dospívající), zároveň ke statutu nižšího ekonomického a společenského postavení přistěhovalců. KUČERA, 51.

⁸² Tamtéž.

prošlých americkou školou na rodiče. Mládež se dožadovala anglických kázání a anglických novin.“⁸⁴

„Generace přistěhovalců, ale zvláště jejich děti, stále více chápaly, že v této zemi při veškeré svobodě život krajanů nezadržitelně spěje k tomu, aby splynul jako malá kapka ve velkém oceánu anglicky mluvícího národa,“⁸⁵ napsal po svých několikerých návštěvách budoucí exulant A. Jandáček, nevěda, že již některá z jeho vnoučat nebudou hovořit česky.

5.1.4. Předávání jazyka další generaci

Na příslušníky druhé generace mohou působit vlivy ze strany rodiny nebo etnické komunity, naopak zakotvenost v americké společnosti je v oblasti společenských, kulturních a ekonomických vazeb. „Rodinné a kulturní vlivy zpravidla mohly nabýt převahy nad vlivy celospolečenskými pouze na omezenou dobu, a to jen za podmínek, které v současné době v USA existují už jen výjimečně. (...) Předpoklady pro předávání češtiny z první generace na druhou se od počátku 20. století zhoršují. Procento smíšených manželství v 1. přistěhovalecké generaci vzrůstá a jejich postoje k češtině jsou stále utilitárnější. Kompaktní české komunity, v nichž čeština byla hlavním jazykem každodenní komunikace, se již zcela rozpadly v amerických městech a jen ve zbytcích dožívají na americkém venkově.“⁸⁶

V současných Spojených státech již dle Kučery téměř neexistují dospělí potomci první generace, pro něž by byla čeština dominantní složkou, zároveň je minimum mluvčích, kteří by měli rovnocenné kompetence v češtině a angličtině, a to třeba jen v některých složkách komunikační kompetence. Obecnými jevy jsou nejistota, ztráta vyjadřovací pohotovosti či schopnosti vybavit si. Dochází u nich ke značné atricii jazyka. Markantně se projevuje deformace češtiny, a to díky omezenému používání L1 i nepříteli pevným základům v L1.⁸⁷

Respondenti, u nichž se komunikovalo během výchovy potomků česky, se setkávají s tím, že na ně některé z jejich dětí mluví česky ještě v dospělosti, ačkoliv se sourozenci používají angličtinu. *Ona jenom jako s náma mluví, protože manžel není Čech. (Č) // Jak já vám říkám, jak se na mě obrátijó, tak mluvijó česky. (...) Stejně*

⁸³ BROUČEK, S. - HRUBÝ, K. - MĚŠŤAN, A. Emigrace a exil jako způsob života. II. Sympozium O českém vystěhovalectví a vztazích zahraničních Čechů k domovu. 125-128

⁸⁴ VACULÍK, 282.

⁸⁵ JANDÁČEK, 177.

⁸⁶ KUČERA, 49.

⁸⁷ KUČERA, 52.

dneska když oni se sejdou, jako moji kluci a Mařenka, tak oni mezi sebou mluví anglicky, protože moc věcí si to nedovedou říct, ale jinak mluví normálně, když je to, jak bych řekla, běžný, tak oni se domluví. (B) // (R): Se mnou mluví jen česky. Někdy něco to řekne něco anglicky nebo co. (Č): Ono to je těžký, když oni mluví pořád anglicky.

Právě komunikaci s rodiči uvádí V. Henzlová dle výsledků svého šetření⁸⁸ jako nejčastější využití češtiny ze strany příslušníků druhé generace (85,7 %), tedy směrem k první generaci. Dvakrát nižší čísla vykazoval výzkum u komunikace se sourozenci (45,7 %), s partnery nebo přáteli (34,3 %).⁸⁹

Kompetence v češtině svých dospělých dětí hodnotí respondenti velmi variabilně: od téměř nulové schopnosti porozumět se po „perfektní češtinu.“ Tu má dle hodnocení rodičů například dcera (V), jedna z dcer (K), která češtinu též studovala,⁹⁰ mnohé z dětí se dle slov svých rodičů stále domluví (někdy respondenti jako (V) polarizují „běžný hovor“ vs. „schopnost vést přednášky či inteligentní diskusi“), nebo jen rozumí (případně složí pár frází jako odpověď) apod.

Úsilí a vytrvalost naznačují strategie matek, které neustoupily od svého záměru naučit děti (a později vnoučata) česky: *Já třeba, když jsem moje děti jako tlačila, aby mluvily česky, takže kolikrát něco mně řekli, a řekli mně to anglicky, jsem jim řekla: „To je tak česky.“ (B)* Na (B) navázala vedle sedící členka české misie, Slovenka, která líčila, jak záměrně nereagovala na dceřino „MUM! - MUM!“ - („mám“) a po dceřině několikátém pokusu se jí ptala: „Čo máš? Ukáž.“ Tyto strategie vyžadovaly důslednost. *Česky umí taky. Já jsem to do těch dětí hustila, jak jsem mohla. (V)*

Respondenti se rádi chlubí rodinnými příslušníky, kteří jeli do Čech, kde si svou češtinu velmi zlepšili. V České republice žije syn (F), synovec (W), pobývala tam studijně i pracovně dcera (K), na letní školy pro krajany tam jezdí nejmladší syn (I), který má zároveň s ČR styky díky vedení čechoamerického centra. Dcera (V) plánuje odejít do země předků v důchodovém věku.

⁸⁸ Někteří výzkumníci použitou metodologii relativizují.

⁸⁹ HEZNLOVÁ, V. M. Cultivation and maintenance of Literary Czech by American Speakers. 1975, s. 106.

⁹⁰ *Moje nejmladší dcera potom, když byla na univerzitě v Indianě, tak... kde byla také češ- český jazyk, tak tam byla česká učitelka, tedy profesorka, ona byla zároveň tedy spisovatelka a tak dále. Tak ona řekla, že ona by se tam u ní už nemohla nic naučit, tak nám navrhla, abychom ji poslali na češtinu na Karlovu univerzitu, tak šla, odjela, tak jsem ji poslal na Karlovu univerzitu, tak tam jako, jako zahraniční studentka ještě s jedním, s kterým se tam potom seznámila, studentem byli jedini, kteří byli schopni tu češtinu tedy absolvovat. (K)*

5.1.5. Manželé děti

Respondenti vnímali velmi silně, že smíšené sňatky jejich dětí budoucí rodiny značně vzdálí od češtiny. Pro vyjádření lítosti používali mnohdy **hodnotící výrazy**:

- *Tak ona si naneštěstí nevzala žádného českého chlapce, vzala si Američana. (K)*
- *No, a kluci mají Američanky. Bohužel. (B)*
- *Druhá mluví líp, ale zase si vzala Američana. (I)*
- *(T): Manžel je Američan? (B): No, to už je horší.*
- *Potom můj syn, tak ten jako s chlapcama je to horší s jazykem, ten se... já na něho mluvím jenom česky, jenom česky, ale on mi odpovídá často anglicky. Nechal si jméno, nezměnil si, ale má za manželku Američanku. (K)*
- *Moje druhá dcera Marie mluvila velmi dobře česky, jenomže když nežívala... manžel je Američan. (F)*
- *Ta už bohužel nemluví. Vzala si amerického chlapce italského původu. (A)*

Vyjadřují přání, hypotetickou situaci: *Kdyby si vzal David český děvče (...) děti jsou větší čas s matkou než s otcem. (...) Tam to hapruje, to musím uznat. (V)* nebo cení snahu či úspěch i přes „překážku“ (smíšené manželství): *U Jany je to trochu jiný. Přestože je její manžel Američan, Jana mluvila na Alexe česky. Alex, i když zrovna nemůže se moc vyjadřovat, aspoň to že rozumí. (V)*

„Velké procento příslušníků 2. generace není schopno (a zčásti ani ochotno) předat češtinu svým dětem a pravděpodobnost tohoto předání se stále snižuje vlivem značného množství smíšených manželství. Podle Subject Reports (1973, tab. 20) v r. 1970 byly manželkami příslušníků 2. generace v 5,7 % případů ženy narozené v Československu, ve 47,32 % případů příslušnice 2. přistěhovalecké generace a ve 47,31% případů Američanky bez přímé etnické příslušnosti. Příslušnice 2. přistěhovalecké generace byly v 7,97 % případů manželkami mužů narozených v Československu, v 51,45 % případů manželkami příslušníků 2. generace a v 40,58 % případů manželkami Američanů bez přímé etnické příslušnosti.“⁹¹

5.1.6. Vnoučata

Čechoameričané, které badatelka žádala o interview, byli vesměs lidé velmi aktivní, zapálení vlastenci a zastánci českého jazyka. Jestliže se některým z nich podařilo v různé míře předat češtinu svým dětem, téměř většina z nich se shodovala na

⁹¹ KUČERA, 53.

tom, že jejich vnoučata již mají kompetence v češtině velmi omezené, někteří dokonce žádné. „V současné době zřejmě neexistují příslušníci 3. generace, kteří by považovali češtinu za základní složku svého jazykového repertoáru; pro značnou část těchto mluvčích je však čeština jazykem rovnocenným angličtině, třebaže jen v některých komunikačních oblastech (zpravidla jako jazyk neformální konverzace omezené na okruh rodinného a krajanského života).“⁹²

Hned několik respondentů zmiňuje mezi pár slovy, které si vnoučata uchovala, české oslovení, kupříkladu „zlato“ nebo „babi“: *Říkala mu „Zlato“, on byl pro svoji babičku vždycky „Zlato“ můj syn (W). // Oni ví, že jsem babička, oni mě volají... Pro všechny jsem babi, ty český děti, ty mě volají „babi“, co Tedík má známý. Když můj vnuk začal chodit do školy a jeho kamarádi přišli do baráku, tak oni říkají „GRANDMA!“ „SHE IS NOT GRANDMA, SHE IS BABI. GRANDMA IS GRANDMA (CREACH), THIS IS BABI!“ A tak se všichni jeho kamarádi mě volají babi taky. (I) Dospělý vnuk říká respondentce V: „DON'T WORRY, babi, DON'T WORRY“. (V) // (R): „Ahoj babi,“ naši kluci mluví, „Ahoj babi. Jak se máš?“ Já mu potom řeknu „Dobré ráno,“ tak horko těžko... (Č):...někdy to opakují. (R): „Ahoj.“ „Dobře.“*

Krom každodenních frází, dětských říkanek apod. dle slov respondentů přetrvávají i expresivní slova (Čechoameričané několikátých generací, které si některé respondentky vzaly za muže, uměli česky maximálně nadávat a objednávat jídlo). Obdobně vnoučata (I) umí: „Paci, paci, pacičky“ a „Šiju boty do roboty“, ví, co jsou česneky a prdka a takový slovíčka, hajzl, prevít, to jim jejich máma říká: „Ty S-, YOU ARE prevít! YOU ARE hajzl. (I) Jídlo zmiňuje (M). (T): A mluví ještě česky, mluví ještě česky... holky, vnučky? (M): „Zmrzlinu.“ To ví, co je zmrzlina.

5.1.7. Posunuté těžiště kulturního dědictví

Obecně platí, že třetí generací český jazyk zpravidla zaniká, zároveň ale tito mluvčí mají nebývale vřelý vztah k češtině,⁹³ rovněž tak k české kultuře. U pozdějších přistěhovaleckých generací dochází ke kulturnímu bilingvistu, který není bilingvistem funkčním (nejde totiž o skutečnou jazykovou kompetenci, protože neumožňuje produkování jazykových projevů). Jde spíše o znalost „jazykových

⁹² KUČERA, 55.

⁹³ Na otázku „Jste rád, když s někým mluvíte česky?“, odpovědělo 100 % dotazovaných 3. a 4. generace jednoznačné ano. Je to více než u příslušníků prvních dvou generací. Obdobně dopadla otázka na účelnost vyučování českého jazyka na amerických školách. HENZLOVÁ, 112.

kulturních prvků“, jako jsou kupříkladu více či méně zkomolené texty několika českých písní, názvy oblíbených pokrmů či nápojů, izolované frazeologismy, apod.

I když ustupuje znalost jazyka přistěhovalců, kulturní dědictví pokračuje dále ve formě etnické hudby, lidového umění, tradic, jídel atp.⁹⁴ Ačkoliv mnozí přistěhovalci splynuli s americkým obyvatelstvem, česká kultura je ve srovnání s jinými poměrně živá: společně se sousedy (Poláci, Slováci), Italy a Řeky jsou hodnoceni v rámci evropských imigrantů mezi těmi, kteří mají své hodnoty, tradice a kulturní dědictví nejzachovalejší.⁹⁵ „Pro etnickou kulturu má ztráta přistěhovaleckého jazyka mimořádný význam, třebaže nelze beze zbytku souhlasit přímo s formulací, že bez jazyka se asimilace etnické skupiny a její kultury stává nevyhnutelnou.“⁹⁶

5.1.8. Domácí výuka

Vlivy americké většinou vstupem do školní docházky zastínily vlivy české, rodinné a komunitní, proto kompetence jako čtení a psaní zůstaly málo rozvíjeny. Přesto se i mezi respondenty našly rodiny, kde se děti doma (krom vystavení mluvené formě jazyka) dostávaly systematické vzdělávání od svých matek: doma se česky hovořilo, *kromě toho je moje manželka učila, ona nepracovala, ona byla s dětmi, žila výchovou. Probírala podle českých učebnic českou českou gramatiku, takže měli dobrou. Nemuseli chodit do té české školy, páč jsme je vyučovali doma.* (K) Tuto kompetenci si minimálně dva ze tří jeho potomků udrželi, jedna dcera byla schopná studovat češtinu na vysoké škole, o další z nich uvedl: *Moje dcera, ta Marcela, nejstarší, ta opravdu dobře česky mluví a dovede dobře psát česky.* (K)⁹⁷ Nebylo pravidlem, aby si děti osvojily jazyk doma též psanou formou, v podobě grafických a gramatických pravidel. Formou domácí rodičovské výuky tak získaly i teoretické základy jazyka, které jsou důležité pro psaný projev.

(B) a její synové byli chváleni za pečlivou výchovu a vynikající výsledky profesorem, který vstoupil do hovoru: (K): *Když přijeli do Chicaga, tak já jsem je první rok učil češtinu. A oni ty jejich děti měly nejlepší... Já jsem každou hodinu dával diktát a pak jsem to opravoval, tak jsem byl překvapený, že (...) ti tři chlapci ty diktáty měli, ty*

⁹⁴ KLYMASZ, R. B. From Immigrant to Ethnic Folklore: A Canadian View of Process and Transition. Journal of the Folklore Institute, 1973, roč. 10, s. 134.

⁹⁵ BANKS, J. A. - GAY, G. Ethnicity in Contemporary American Society: Toward the Development of a Typology. Ethnicity, 1978, roč. 5, s. 249.

⁹⁶ Etnická skupina si často zachovává „kulturní hranice navzdory zániku užívání jazyka FISHMAN, NAHIRNY, 273.

⁹⁷ Výjimečnost této schopnosti zdůrazňuje hned na několika místech: Ta nejstarší dcera se mnou komunikuje a mluví velice dobře, velice dobře česky i píše česky. (K)

diktáty nejlepší, to znamená, že tam psali... česky... v Argentině. (T): Vy jste je učila doma nebo měli možnost chodit do nějaké české školy? (B): Jojojo, já jsem je učila. Doma museli mluvit česky.

Respondenti samotní nebo jejich děti navštěvovali rovněž české školy (více o nich v kapitole o menšinovém školství).

5.1.9. „Tajný jazyk“

Tři respondenti uvádějí, že čeština mohla plnit také funkci jazyka, který umí jen někteří účastníci komunikace, zatímco další jsou z komunikace vyloučeni. Samotná volba jazyka v komunikační situaci je také managementem. Manželka (M), která vyrůstala ve Vídni, narážela na to, že její opatrovníci přecházeli do češtiny ve chvílích, kdy nechtěli, aby jim rozuměla. (M) o ní říká: *Její zvědavost, když bydlela u tety a u strýce, ji naučila česky. (M)*

Dcera (I), když chce něco říct matce tak, aby jí nerozuměl její americký manžel, přepíná do češtiny: *Pokud mi chce něco říct, aby to její muž nerozuměl, tak se snaží velice mi to říct česky. (I)*

Obdobnou strategii volila (I) při spílání. Když chtěla svým dětem vyčinit v americkém prostředí, činila tak česky. Při návštěvách v Československu naopak v angličtině.

Naopak v téměř monolingvním prostředí, které panovalo v mnoha českých komunitách přibližně do 30. let 20. století, se v případech, kdy bylo potřeba před dětmi utajit obsah rozhovoru, používala angličtina. „V současných čechoamerických rodinách je většinou stav právě opačný: jako ‚tajného jazyka‘ užívají rodiče češtiny,“ potvrzuje reflexe respondentů i K. Kučera.⁹⁸

Mluvit česky v přítomnosti jiných národností vnímali někteří jako neuctivé: *Maminka, když otec zemřel a byla více se mnou, před mým přítelem mluvila anglicky, aby neurážela. (W) // Tedýkovi známí, jeden si namluvil Japonku. Já jsem hrozně nenáviděla, když oni věděli, že ona je jediná, která nemluví česky, a všichni kolem ní mluvili česky, ona si připadala jako pátý kolo u vozu. (I)*

---

⁹⁸ KUČERA, 50.

5.1.10. „Hlídací babička“

Krom (V), jejíž dcery se při pracovní vytíženosti vdovy ujala paní z americké katolické farnosti, která měla několik dětí v pěstounské péči, nemáme zprávy o tom, že by s hlídáním dětí vypomáhali lidé americké či jiné národnosti.

Některé respondentky hodnotily pozitivně fakt, že během doby, co musely chodit do práce, se jim o děti staraly babičky, které mezitím dorazily z Československa, a na děti mluvily výhradně česky. To, že se její syn doposud dorozumí, přičítá (V) částečně, tomu, že *s babičkou musel mluvit česky (...)* a *s babičkou jezdil do Čech*, rovněž i babičce vděčí za *vlastenecký pocit (určitě ví, že jsou z českýho..., jak bych řekla, že maj český BACKGROUND. (V) // „Já jsem byla zaměstnaná a dělala kariéru v Americe a měla jsem maminku, která se mi postarala o děti. Tak zvlášť můj syn, kterej byl ještě doma a mladší, tak ten na babičku nikdy nezapomene, to byla - opravdu pro něj to bylo něco hezkýho. Dcera která už byla starší, vona... já mám osm let mezi dětma, tak ta už doma nebyla, takže babička na ni takovej vliv už neměla jako na syna, na Davida. (V) // Tak jsem byla doma dva roky na mateřské. Pak přijela moje maminka, tak s ním zůstala rok. (Č)*

Vnoučata mohla mít kontakt i s babičkami ze strany čechoamerických partnerů, starousedlíků. (W) například tuto příležitost odmítla: *Ta babička, ta moje tchýně, mluvila tak trochu tvrdou češtinou, říkáme tomu tady jako TWENTY SIX STREET CZECH, jako z šestadvacátý češtinu, takže do toho míchala anglický slova, tak jsem moc nechtěla, aby na něj mluvila, aby se špatně naučil. (W)* Ona ani její muž však na děti také nemluvili, syn tedy přišel o jediný input.

Česky mluvícím dědečkem, který vychovával vnoučata, zatímco se dcera věnovala své profesi, byl (K): *No, a když se jim narodily děti, já už jsem tehdy byl v důchodě, tak já už jsem je do čtyřech, pěti roků, poněvadž moje dcera pracovala, tak já jsem se o ně staral od rána do večera, tak do pěti roků mluvily česky. Potom odešly do škol a už jsem je neměl pod kontrolou, tak teďka z toho českého vědí něco málo. (K)*

„Nemít vnoučata pod kontrolou“, to byla věc, kterou bolestně reflektovalo více respondentů (více rozebírá podkapitola o geografii).

Stejně jako jinde na světě se i v USA vypravitlo (hlavně po 2. světové válce) mnoho žen do celodenního zaměstnání a jejich děti (tedy 3. generace) se tak dostávaly do kontaktu s 1. generací, s prarodiči, kteří již byli v důchodu a mohli se o děti starat. „Příslušníci 1. generace se snažili předat svůj mateřský jazyk vnukům často mnohem

důsledněji než svým dětem, neboť si právě na příslušnících 2. generace uvědomovali, jak je existence češtiny v americkém prostředí ohrožena.⁹⁹ (Tedy jazykový problém, na který se snažili v rámci jazykového managementu reagovat). Naopak druhou variantou řešení, které začalo převládat, mohlo být umístění dětí do předškolních institucí, jejichž působení vede naopak k anglickému monolingvismu.

Zajímavý příklad, kdy příslušník třetí generace, který byl vychováván druhou generací v angličtině, ale díky pobytu u příbuzných v Československu se naučil solidně česky, uvádí (W): *Jako malej česky vůbec nemluvili. Bratr si vzal manželku, která česky nemluvila. Tam neměl příležitost v tom Novém Mexiku moc mluvit, tak jeho děti nikdy česky nemluvily. On tam strávil mezi HIGH SCHOOL a nešel na univerzitu, tak on byl v Hronově u rodiny jeden rok, a tak se... dost se tam česky naučil (...) Ondřej na mě začal mluvit česky, já jsem nikdy ani nevěděla, že tak krásně mluví česky, ta rodina nikdy nemluvila česky, tak když jeden člověk začne... (W)*

Nejeden respondent si posteskl, že jeho dětem chyběly babičky, které kupříkladu buď zůstaly v Československu: *Jinač když jsem odešla z domu, tak to nebylo lehké, protože ty vzpomínky nebo takhle roztrhaly rodinu, protože naše děti neměly babičky ani dědečky, a to bylo prakticky nejhorší pro nás. (R)*, nebo již zesnuly: *Protože už jsem moje rodiče neměla, jako prarodiče neměli. (W)*

5.1.11. Identita

Respondenti se i po desetiletích stále ještě identifikují jako Češi, ale též jako Čechoameričané. *Moje charakter je do jistý míry rozpolcený. Já jsem polovičku Čech a polovičku Američan. (F)* Při dotazech na identitu dětí většinou zmiňují, že jsou (někdy s dodatkem „už“ nebo „bohužel“) Američané, případně Čechoameričané, výjimečně Češi, což je spíše myšleno jako, jak zmiňují jiní, „českého původu“, na což jsou i následující generace velice hrdé. Na otázky, jak se cítí její děti (které mj. odmala již česky nemluví), odpovídá (W): *Česky. Česko-americky. Moje děti jsou hrdý na to, protože oni jsou stoprocentní Češi, manžel, i když je to pár generací, oni jsou na to hrdý. Je to vzácný mezi přátelama, že by měli tak čistý rod. Teda jo. Oni se vždycky se identifikují jako Čechoameričani. (W) // Já se cítím jako Čechoameričan, ale moje manželka a dcera a vnučka už jsou prostě Američanky. (T)*

---

⁹⁹ KUČERA, 54.

5.2. Spolkový život a krajaňské aktivity

Ale prostě držím se vždycky těch českých lidí. (W)

Dle K. Kučery si čeští přistěhovalci byli vědomi nebezpečí vlastní amerikanizace a od počátku se snažili zabránit úpadku vlastní kultury alespoň spolkovou činností a jednotlivými kulturními akcemi.¹⁰⁰ Důležitou charakteristikou spolků byla jejich rozrůzněnost. „Spolkový život začal se velmi slibně rozvíjet nejenom kolem Národních síní, na které s velkým nadšením a obětavě sbírali krajaňé svobodomyšlní, ale zvláště kolem farních osad katolických.“¹⁰¹ Pro Chicago je typické, že zde v minulosti panoval (kdysi poměrně ostrý) antagonismus mezi svobodářskou většinou (volnomyšlenkáři, „freethinkers“) a katolickou menšinou.¹⁰² Komunitu značně fragmentovala i politická orientace a silně též příslušnost k různým imigračním vlnám. *Ty spolky uměj si šlapat na přesky. Jo, třeba plánovali ve stejný den nějaký podnik, a pak ani jednomu, ani druhému nepřišli lidi. (W)* „Hlavním znakem krajaňských organizací v USA je jejich roztržštěnost. V současné době existuje kolem 166 větších či menších spolků a organizací. Organizace vznikaly z jednotlivých emigračních vln, kdy noví přistěhovalci zakládali vlastní organizace a odmítali se začlenit do již existujících krajaňských struktur, ať už z důvodů odlišných zájmů nebo politické a ideologické orientace.“¹⁰³ *Když třeba někdo chtěl naučit něco, co jiný spolky neučili a pak tady v sedumdesátých letech bych řekla, možná v roce 1970, tak potom, když tu byla novější vlna, tak ta mládež taky chtěla, ale nikdy se nezapojili opravdu silně do starých spolků. Takže začínali nový spolky. (W)* (A) založil s dalšími Klub mladých, který byl odbočkou Sdružení československých uprchlíků. Zmiňuje, že tyto organizace existují doposud, ale víceméně jen na papíře, nescházejí se a nově příchozí o ně nejeví zájem.

Exil po únoru 1948 skýtal ještě mnohem větší rozdíly v generačních názorech než exily předchozí. Většina mladých na spory politiků z řad starousedlíků pohlížela

¹⁰⁰ KUČERA, 35.

¹⁰¹ JANDÁČEK, 177.

¹⁰² Dle Papouška později tradice volnomyšlenkářského radikalismu a zažitých tendencí panslavistických byla využita komunistickou propagandou.

PAPOUŠEK, V: Česká literatura v Chicagu. Praha: 2002, s.13

¹⁰³ *Historie krajanů v USA*. [online] [2015-08-10]. Dostupné z http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane_v_zahranici/krajane_ve_svete/historie_krajanu/historie_krajanu-index_12.html „Značná část krajanů se sdružuje v krajaňských spolcích, mnozí z nich jsou členy několika spolků zároveň. Vzhledem ke své nejednotnosti mají spolky většinou pouze lokální význam a existuje jen několik organizací, jejichž pobočky jsou rozšířeny ve více státech USA a jejichž činnost přesahuje úzký rámec členské základny. Většina menších lokálních spolků a organizací je zaměřena na jednu konkrétní činnost.“

jako na malicherné a zakládala si nové organizace – studentské, vědecké, kulturní, postupně vznikla např. Společnost pro vědy a umění. apod.¹⁰⁴

Protiasimilační charakter se dle slov respondentů projevoval i ve dvou fenoménech: ve spolcích byl prostor „pilovat češtinu“, zároveň též nalézt životního partnera. *Tak tam jsem taky... prostě jsem si zbrousila taky trochu víc ten jazyk (W) // Tak tam taky jsem zapadla mezi mládež a... ale to už byli většinou lidi, který byli z dřívějších emigračních vln. Tak zase tam jsem vždycky vynikala, protože jsem mluvila líp česky než většina jich, ale taky jsem tam měla příležitost. (W)* Dle některých (např. T, W) díky existenci spolků byly v Chicagu lepší podmínky pro uchovávání českého jazyka: *Z toho důvodu hodně spolků se založilo, aby se to udrželo, aby i když děti jazyk neznaly, aby takovej ten národopis trochu poznaly. Já myslím, že šly za tím, kde se toho mohou trochu udržet. (W)*

Několik manželství respondentů vzniklo právě díky setkáním při krajanských aktivitách (W) poznala svého muže skrze ČSA, (M) v Omladině Ústředních moravských spolků, (A) při českých oslavách ve svatohorské osadě, kde hrála na varhany) a dle slov respondentů i některé z jejich dětí na své partnery narazily při spolkové činnosti (dcera (B), dcera (W)...).

5.2.1. Dnešní situace

Z výpovědí dotazovaných Čechoameričanů vyplývá, že sami se (až na výjimky) zapojovali do mnoha českých dlouhodobějších i jednorázových aktivit. Své děti při výchově ke spolkům rovněž někteří vedli. V dospělosti jich do českých organizací zavítalo však jen málo. A zapojení vnoučat je již spíše výjimkou. *Ty český spolky fungovaly, dokud přišlo... byla tady ta první generace, co přijela z Evropy, jo. Jejich děti už v nich nejsou, jo. Děti pana (F), děti pana (K), děti paní (B), ty tady nevidíte (C).*¹⁰⁵

Pokud někteří jmenovali, že se do spolků zapojují i následující generace, byly to spolky tělovýchovné (dcery (Č) a (W), syn (I) aj.) nebo folklorní, kde se místo schůzování tančí a zpívá: *Jak vám říkám, ta Moravská kulturní společnost, Moravská společnost... Ty ostatní spolky už jako zahynuly. Moravský spolek ne, český exulanti a to všecko už skončilo. (B) // Hodně spolků zaniklo, že neměli nic než ty schůze. Děti o*

¹⁰⁴ TRAPL, 39

PAPOUŠEK, 6 „Četnost, integrovanost a bohatá vnitřní strukturace některých komunit vedla ke zrodu velmi zvláštního fenoménu, totiž ke zrodu kulturních aktivit, svázaných původně zcela výhradně se starou vlast, a později formované i podstatným vlivem místního kontextu.“

schůzování nestojí, ti si rádi zatančí nebo zazpívají. Američtí lidé je rádi oblékají do krojů, zvláště moravských. (A) O lásce obyvatel Ameriky k tradičním oděvům (a o rozdílech mezi na Moravě narozenými a Čechoameričany pozdějších generací) hovoří i (R) a (Č). (R): *Ještě tady existuje další ústředna Moravských spolků, a to jsou více méně lidé druhé, třetí generace, lidé, kteří ještě mluví česky, ale nevyvíjejí tolik aktivit jako my náš spolek.* (Č): *... soutěž české královny.* (R): *Ano, něco takového. A oni si ovšem nedají říct. My tam vždycky vyšleme někoho, kdo má perfektní ten kroj, protože člověk by se styděl za to, kdyby tam poslal nějaké takové... A oni, i když ty děti nebo ta děvčata oblečou, prostě tak, jak si myslí nejlépe...* (Č): *...kombinovaně. Znalost folkloru přetrvává déle než jazyk (jak bylo rozebíráno u kapitoly o posunu kulturního dědictví). Jsme činný v Sokole, tak děti některý písničky ze Sokola znaj a tak, ale nedomluví se. A teď toho litujou. A těžko je učit jako dospělý.* (W) // *Oni kupříkladu tam budou tuto neděli zpívat písničky v češtině, ale už to zní trochu cize. Někdy jim je těžko rozumět, je to obyčejně dost narychlo s nimi nacvičené. Ty háčky a čárky vynechávají, když přednáší nebo zpívají.* (A)

Téměř všichni respondenti se pohybovali okolo některých z moravských skupin, zmiňovali svou účast ve spolcích jako ČSA a Česko-americký kongres, Společnost pro vědy a umění (sdružující vědce, pedagogy, kulturní pracovníky i umělce různých oborů), Svaz českých katolíků, Svaz českých exulantů apod. Hrál se divadlo, pořádaly plesy: *To ještě byla válka ve Vietnamu a ples byl v Havlíček Tyrš, první co jsem dělal. Bylo nás asi deset, co jsme dělali číšníky. Měli jsme dvě hudby a asi pět set lidí přišlo na ples.* (F)

Nebo pikniky, co jsme se nadělali pikniků. A krásnejch pikniků! (F) Vzpomíná se zejména na ten po okupaci Československa r. 1968, *když přišli Rusové, v září nám na ten piknik přišlo asi dva tisíce lidí. A dokonce to bylo poprvní a posledně, kdy jsem viděl takzvaného fotbalistu Frantu Pláničku, to byl starej pán, co tu přijel na návštěvu, měli jsme tu spolek Spartu a on přijel sem.* (F)

Pikniky patřily k Čechoamerickým tradičním podnikům: *To dříve bylo - třeba každou neděli byl někde nějaký český piknik, jo, v létě. V zimě bylo obvykle divadelní představení následováno nějakou tancovačkou někde, jo.* (C) Dříve měly své pikniky dle W všechny spolky, *už zbejvaj asi jenom tři, misie má jeden ten piknik, Moravani maj jeden ten piknik a pak ten Českoamerickéj kongres má jeden ten výlet. A tam děláme bramborový... bramboráky teda tam děláme a různý buřty tam vaříme a je tam*

¹⁰⁵ Výše zmiňovaní dokonce ale patřili k rodinám, které o předávání češtiny a kultury důsledně dbaly.

česká hudba a prostě hezky český pivo nabízíme, takže prostě to je takový pěkný výlet, pěkný odpoledne na vzduchu. (W)

Sokol se od svého vzniku řadí k nejúspěšnější etnickým čechoamerickým organizacím. Sokolovny se stávaly univerzálními kulturními centry (kde mohly probíhat četné taneční zábavy, plesy, divadla, oslavy jubileí, projekce, koncerty apod.), zároveň i symboly čechoamerického etnického života vůbec.¹⁰⁶ *Měli jsme čtyři nebo pět sokoloven v Chicagu, dlouho jsme měli zábavy v Havlíčku Týrš, to byla sokolovna v Berwynu (F).* (I) zmiňuje postupnou amerikanizaci organizace, která má svým sportovním založením blízko k americké kultuře. Sama sebe pokládá za „jedinou po 68. roce“ v Sokole Tábor, kterému věnovala 35 let a do něhož již v batolecím věku přivedla svého syna i vnuka. *Ti, co přicházej, nejsou v Sokole, jsou maximálně v moravském klubu (I).*

Čeští skauti se scházeli spíš na bázi přátelství z lágrů (sourozenci T a W, F), kde dle slov (W) organizace vštěpovala zásady: *Každý neutíkal z politické důvodů. Byli tam i lidi, který utíkali před vězením, maminka měla strach o morálku. (W)* Paralelně existoval oficiální skauting americký.

Katolická tělovýchovná organizace Orel nikdy nedosáhla takové masové popularity jako Sokol, avšak její působení někteří rovněž zmiňují. *Když sem přijel poprvé kardinál Beran (...), moje dcera mu seděla na klíně, měli jsme besídku u Panny Marie u svatého Prokopa. Tam bylo hodně lidí. (F)*

Kdo se do spolků zapojoval, tak často do několika najednou, tak je tomu dodnes (mnozí respondenti vyjmenovávali dlouhé seznamy členství v různorodých organizacích). Rodiče (T a W) spolky dokonce zakládali. *Tak jsem byla jeden čas v pěti různých spolcích, který tancovali, vystupovali (...). A jinak vždycky jsme byli ve všech možných spolcích a (...) rodiče byli takoví, že zakládali tady různé spolky.*

Obecným trendem ve všech spolcích je jejich jednoznačný příklon k anglickému jazyku, protože mnohým členům již čeština dělá problémy (a jak říká W, jednacím jazykem valných hromad musí být dle amerických zákonů vždy úřední jazyk).

V životě krajanů hrál velkou roli rovněž český tisk,¹⁰⁷ který měl stmelovat české přistěhovalce jako etnický celek, stejně tak informovat usedlíky o čechoamerickém životě a kultuře za hranicemi jejich komunity.¹⁰⁸ V reflexích se objevuje zejména vliv v

¹⁰⁶ KUČERA, 37.

¹⁰⁷ Krajanskému tisku se věnuje zejména Alena Jaklová, která analyzuje stovky severoamerických periodik. JAKLOVÁ, A. *Čechoamerická periodika 19. a 20. století*. Praha: 2010, 640 s.

¹⁰⁸ KUČERA, 38.

Chicagu vznikajících periodik *Svornost* (svobodomyslní) a *Katolík a Národ* (katolíci). Na jejich vydávání (v jakékoliv fázi – redaktorské, tiskařské...) se podílel nejeden respondent nebo jeho rodinný příslušník (kupř. K, A, W, M, O...). Z dnešních periodik se z reflexí respondentů dozvídáme o *Hlasech národa*, na nichž se psaním podílejí (K) a (T), v distribuci pak i (M) a (C), nebo o měsíčníku, který vychází zahrádkářskému klubu.¹⁰⁹

Dodnes jména některých dotazovaných figurují na pozicích činovníků v katalozích spolků na stránkách českého ministerstva zahraničí (F, A, W, V...)

5.2.2. Nejednotnost české komunity

Mezi téma vlnama byly vždycky nedorozumění. (W)

Během rozhovorů se ozývaly hlasy, že česká komunita nepůsobila vždy jen jako pohodlné zázemí, které člověk po příjezdu získal. Vznikaly rozpory nejen historicky mezi nábožensky a ateisticky orientovanými krajany, ale i mezi nelegálními uprchlíky a legálně příchozími, mezi vlnami s jiným dosaženým vzděláním, mezi různými vlnami (ať již ekonomickou migrací vs. politickou, ale i v rámci politické emigrace minulého století – mezi uprchlíky po 48. a 68. roce). Komunita se značně štěpila též politicky apod.

Různou úroveň vzdělání a polarizaci ekonomické a politické migrace zmiňuje několik Čechoameričanů: *Každá vlna měla svou úroveň, svou inteligenci. My když už přišli jsme sem, to byla všecko smetánka, to byli lékaři, doktoři, inženýři a tak dál. Každý měl aspoň měšťanku anebo střední školu, to měli úroveň. Ti lidi, co sem přišli před padesáti, sedmdesáti lety, to byli dobří pracovití lidi, řemeslníci, to byli lidi, co stavěli tu zem. Já jim to říkám doted'ka kolikrát. (F) // Já myslím, že ti z osmačtyřicátého se dívali na starší generace „Ó, to byli samí farmáři, nebyli to vzdělaný lidi, přijeli sem jenom na práci.“ Každý měl nějaký předsudek o druhéjch (W). Na novou politickou migraci hleděli starousedlíci z ekonomické migrace dle slov respondentů s despektem: *Dívali se na nás uprchlíky spatra a do krajanských spolků nás nechtěli. (T)* Vědomí příslušnosti k různým generacím je dle dotazovaných důležité: *Každých dvacet, pětadvacet let je nová vlna lidstva. To vidíš ten rozdíl mezi starýma emigrantama, mezi emigrantama z osmačtyřicátého, padesátého a osmašedesátého roku. Takže každý musí**

¹⁰⁹ Roku 1900 existovalo 150 000 předplatitelů novin. Značná část z nich byla z řad prvogeneračních usedlíků, zatímco druhogeneračních bylo menší procento – tito lidé sice uměli mluvit, ale neuměli číst české texty. ČAPEK, T. *Padesát let českého tisku v Americe*, 1911, s. 51.

vědět, do čeho zapadá. (F) Jsou si zároveň vědomi různého zázemí, v němž vlny příchozích vyrůstaly. Proto vnímají i velké rozdíly mezi dvěma generacemi uprchlíků před komunistickým režimem: Jsou tady lidi, co utekli s mou rodinou, pro ně, kdokoli od té doby přijede, tak je komunista, nadávaj na všechno, nechtěj si porozumět trochu, jo, ale to je lidský, já myslím. (W) // Ta morálka byla jiná, když se vyrůstalo pod komunismem místo v nějaký osadě. (W) // Byli překvapení, že jim vyčítali: „Vy jste utekli a nás jste tam nechali.“ (W) // No, tak to víte, že tady je rozdíl mezi generací, co přišla v čtyřicátém osmém roce, a mezi náma, protože ten rozdíl už i té výchovy těch čtyřicátí osmíků a nás byl jinej. Většina z nás ani neměla ponětí o víře, jelikož byla zrušená, ne, tak tam byl dost velkej rozdíl. V podstatě šlo o tom nejvíc o tohle a taky oni měli jiný představy, protože (si) žili za první republiky, kde to bylo zcela jiný než za komunistickýho režimu. Určitě tam je mezi námi rozdíl. (S)

Politická rozštěpenost a rivalita z českých zemí přetrvávala i za oceánem. Nově příchozím však tyto rozpory přišly malicherné.¹¹⁰ *Všecky politický hádky, co měli před komunismem, před druhou světovou válkou, si přivezli sem, jo. Nesmysl, ale dělali to. (C)*

Závist, předsudky, urážení, nedorozumění, to jsou slova, která zaznívají nejčastěji v souvislosti s rozštěpeností chicagské krajanské komunity. Mnoho nedorozumění může dle mnohých pramenit z různé životní zkušenosti.

Respondenti reflektovali, že komunitní život se liší od chování jiných národů, ač rovněž střeoevropských: *Poláci si víc pomáhaj, Poláci dycky víc uměli to přehlídnout nějak, (...) ale nějak překynout to. Stejně si uměj pomáhat. Často zneužívali jeden druhýho, takže třeba vím, že potom, co naši dali předělat nějaký věci v baráku“ „Víckrát si českýho kontraktora nevezmeme, dělají z nás blbečky, to by si nedovolili udělat Američanovi, co nedokonalí, co dali špatně udělat.“ My si nevěříme. Kde je Polák, tam se hemží Polákama. Kde je Čech, tam chce být dlouho sám, protože každý chce být král hory. Tak v nějakým podniku, kde byl Čech, tak zůstal sám Čech. Kde byli Poláci, najednou se tam hemžilo Polákama. (W)*

Názory mluvčích se shodují se slovy badatelů: „Starousedlíci, kteří už měli v době příchodu novějších přistěhovalců často vybudováno výhodné postavení, a snažili se proto od novějších imigrantů distancovat, zvláště když v americké veřejnosti začaly

¹¹⁰ „V exilu však pokračovalo stranické tříštění“ - VACULÍK, 32

sílit negativní postoje vůči přistěhovalcům.¹¹¹ *Jak se někdo vzpamatuje z emigrace, tak si nechtěj podívat zpátky a nechtěj pomáhat. Češi v tomhle uměj být trochu sobecký.* “(W) K rozporům v českých osadách se stavěli kriticky jejich příslušníci též v historii: „Čech Čechu nejspíše / ukřivdí nejvýše / Čech Čechu snad by rád / otrávil vzduch.“¹¹²

Protože my Češi, my jsme hroznej národ, my si moc závidíme. A dokavad' nám, jak se říká, voda neteče do zadku, tak my nedržíme pohromadě. To je jedna špatná věc. (I) Co dle Čechoameričanů drželo komunitu pospolu, byla podpora rodné vlasti, ať již to bylo za dob Rakouska-Uherska, kdy Čechoameričané podporovali samostatnost Československa, za druhé světové války proti hitlerovskému Německu nebo proti komunistické nadvládě v boji za svobodu. Dnes chybí prvek, proti němuž by byla potřeba se semknout.¹¹³

S nostalgií také starší generace sleduje pokles pocitu vlastenectví, které lidi spojovalo. *My jsme byli aspoň, já jsem byla velká vlastenka, já jsem byla velmi hrdá na to, že jsem Češka... Ten patriotismus, nevím, jestli to existuje – cit nebo pocit, který lidi nemaj, všechno je INTERNATIONAL, říká (V), která ale dodává, že uvědomělí Češi ještě nevymřeli. Velkou změnou je rovněž možnost dojet kdykoliv do rodné země.*

5.3. České farnosti, organizovaný duchovní život

Ted' tady vlastně takovým centrem české kultury je ta naše misie. (A)

Víra odnepaměti sdružovala Čechy (resp. Čechoslováky), kteří odešli z politických, náboženských či sociálně-ekonomických důvodů za hranice, často je krom jejich národnostní a jazykové „jinakosti“ odlišovala od okolního obyvatelstva, někdy přispěla i k útlaku. Na mnoha místech ve světě právě pouti, posvícení, svátky

¹¹¹ K, 20.

¹¹² VRÁNEK, J. Na půdě americké. Básně. Chicago: 1905, s. 28 “Češi a Slováci tráví většinu času v neustálých šarvátkách mezi sebou (...) a pomluvy všeho druhu neustále ovlivňují jejich společenské styky. To, co začne dělat katolík (...), nejen ignoruje, ale i zavrhuje protestant a volnomyšlenkář – a naopak.

¹¹³ O tom, jak zapomínali na spory, podporovali vlast a drželi pospolu, vyprávěl (F): *Poněvadž já jsem si žil v tom, my jsme se scházeli, my jsme měli schůze, my jsme tu dělali proti komunismu jsme tady dělali demonstrace na naší STATE STREET to je hlavní třída v Chicagu, když byl prezidentem generál Eisenhower v padesátýn, no to už byly šedesátý (...), tak všechny, tady je různých národností, tak se tomu říkalo porobený národy, vyjádřili solidaritu se zeměna za IRON CURTAIN, železnou oponou. Tak my jsme dělávali demonstrace, měli jsme plakáty „Ať žije svobodný Československo“, to se dělalo spousta věcí, petice se psaly. (...) psali jsme pár petic na senátory a kongresmany, aby bylo Československo připuštěný do NA-, NATO. To se dělalo spousta věcí, to už je jen minulost. To nás drželo pohromadě.*

českých patronů, církevní slavnosti během roku a kulturní aktivity sdružovaly rozptýlené české osadníky, kteří často v národnostně namixovaných oblastech neztráceli české povědomí. V komunitách se hovořilo mateřštinou, udržovaly se zvyky, při českých farách probíhala výuka... Na řadě míst působí kněží doposud. Čeští věřící (i nevěřící) mají své zázemí například v Mnichově, v Kanadě, v horách v rumunském Banátu, v Kalifornii, New Yorku, Vídni, Linci nebo Římě. Kněží dojíždí například i do Paříže.¹¹⁴

Česká misie je jedna z posledních organizací ve Spojených státech, jejímž jednacím jazykem je čeština. Navazuje na náboženské aktivity krajanů, kteří ve městě v průběhu minulého století vybudovali více než dvě desítky českých a slovenských kostelů. Díky českému duchovnímu (Mons. ThDr. Dušan Hladík) tu doposud probíhají i tradiční křtiny, svatby, stejně tak i zábavy, zájezdy, poutě apod. Během roku nechybí v životě české farnosti ani Mikulášská besídka, Tříkrálová veselice s místní cimbálovou kapelou, jako poslední akce v plesové sezóně Maškarní zábava s pochováváním basy nebo Pomlázková zábava s výstavou vín. Na piknik (mši v parku pod širým nebem, koncerty, jitrnice i bramboráky) přichází třeba i pět set lidí.¹¹⁵

5.3.1. Vývoj a význam

„Na 26. ulici započali velmi slibně svoji práci svobodomyšlní krajané. Jejich národní síň stala se střediskem všech sjezdů. (...) Katolický život naproti tou byl soustředěn kolem farností. Čeští kněží, kteří byli ze staré vlasti získáváni do amerických misijních stanic krajanských, neměli právě mnoho růžových vyhlídek. Když američtí církevní hodnostáři poznali, jak bezútěšný by byl život bez víry pro lidi, kteří angličtině nerozuměli, byli vedeni snahou, aby co možno nejvíce mladých kněží přijelo do Ameriky z Čech a Moravy.“¹¹⁶ Církevní organizace obecně se zdají být pro mnoho přistěhovaleckých společenství obzvláště důležitými. Církve navíc fungují jako instituce podporující kulturní a socializační aktivity.

„Krajanské kostely po řadu desetiletí výrazně ovlivňovaly kulturní život čechoamerických komunit a působily i na jazykovou situaci: vedle vlivu, který na jazyk přistěhovalců měla česká kázání a čtení biblického textu, tu měly značnou úlohu i při kostelech organizované nedělní a letní školy, které se soustřeďovaly na výuku českého

¹¹⁴ ŠTĚPÁNOVÁ, M. Kde leží Velehrad? V Chicagu. *Deníky Bohemia a Moravia*, sešit B, s. 3.

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ JANDÁČEK, 178-179

jazyka pro děti přistěhovalců a které tedy přispívaly jak ke generačnímu předávání češtiny, tak k uchovávání jejího vyššího standardu.“¹¹⁷

České kostely vznikaly v osadách, kde se usazovali Češi, od poloviny 19. století (důležitý byl kostel blahoslavené Anežky České¹¹⁸ a sv. Prokopa, dále existovaly chrámy Panny Marie Svatohorské, sv. Václava, sv. Jana Nepomuckého, sv. Josefa, Panny Marie Lurdské, Panny Marie Dobré rady, Cyrila a Metoděje...), postupně se v nich zakládaly i mnohé české školy.

Současná česká misie navazuje jak na tradici četných katolických kostelů, tak na další krajanské aktivity spojené s náboženskými organizacemi, jako byl Národní svaz českých katolíků, Orel, Velehrad, Klub Domov a mnohé další.¹¹⁹

Potomci Čechoameričanů jezdili na dětské katolické tábory: *Jako malá holka, to jsem taky zapomněla, jak jsem měla podporu tý češtiny mý, já jsem jezdila s přáteli, já jsem jezdila do Kanady. U Montrealu je české katolické tábor, nějaký jezuiti založili ten tábor, měli tam krásnej majetek, já jsem tam jezdila od deseti do šestnácti na osum neděl. Opravdu vedoucí, to všechno byly Češky, kuchařky to byly matky dětí, měli jsme menší českou školu, zvlášť když přišlo - trochu tý češtiny jsme se učili. Museli jsme psát články, aby byl památník z toho léta. Tam jezdily děti z Chicaga, z Clevelandu, New Yorku do té Kanady. V tom Québec, tam jsme se spojili pod i církví i národností a tam jsme tábořili spolu. (W)*

Pro některé právě setkávání v české farnosti bylo jediným kontaktem s českou řečí (jako (S, C)...). *Já jsem tady už přes čtyřicet let a v podstatě jsem jako tím jazykem vůbec jako nemluvil (...) No a teď už třetí rok jsem v tejdlejší české komunitě, v tomhleto kostele. Takže všechno se už obrátilo, no. T: Takže myslíte že takhle význam těch českých farností je právě i v tom, že drží tu češtinu? S: To víte že jo. To né, jazyk určitě. Tady jak vyučuje otec ty děti česky, tady máme hodně rodin, který mají čtyři děti, a ty všechny mluví dobře česky, což je důležitý. Žejo, protože oni se budou určitě vracet domů, žejo. (S)*

I exulanti, kteří nejsou pravidelnými účastníky bohoslužeb, jako je (V), reflektují význam práce českého kněze slovy: *Já si myslím, že to je velmi důležitý, nejenom z toho*

¹¹⁷ KUČERA, 36.

¹¹⁸ Anežka Přemyslovna byla kanonizována až na samém sklonku totality, 13. listopadu 1989, proto za doby existence farnosti, o níž mnozí respondenti mluví, je jmenována ještě jako blahoslavená.

¹¹⁹ Česká misie v Chicagu. [online] [2015-08-10]. Dostupné z <http://home.comcast.net/~velehradchicago/>

náboženského hlediska, ale z toho národnostního, říká (V). Kladně hodnotí i existenci kulturních pořadů i umožnění existence spolků (v misii schůzuje např. SVU).

Jedna respondentka ze subjektivních důvodů s farností ve styku není a poukazuje na „soběstačnost“ aktivit farníků, kteří nemají potřebu navštěvovat další krajanské podniky.

(W) shledává působení farností, kterých *Češi zakládali hodně, jako velice důležitý*. Po vyjmenování duchovních středisek, které předchozí generace založily, však dodává: *Když lidi začínaj si brát Nečecha, tak to už není tak významný. (W)*

Další obecný fenomén (popsaný rovněž v samostatné kapitole), a to že farnosti měly dříve větší vliv – dokud se nerozptýlily původní čtvrti, mluvčí reflektují: *Hodně se pohybujou lidi, ty čtvrtě jako takový nejsou, ale ty... určitě ty farnosti, to bylo důležitý. (W)* // Asi posledním impulsem do zanikajících českých osad byla vlna migrace v polovině 20. století: *Ty farnosti byly založený mezi starousedlíky, to byli lidi, co přišli ještě před druhou světovou válkou nebo ještě dřív, jo. Když my jsme přišli, tak ti farnosti, v těch farnostech bylo hromadu Američanů. My jsme třeba těm farnostem ještě dali takovou trošičku novou českou krev. (C)* Geografické hledisko sehrálo svou roli: Čechy ve čtvrtích nahradila jiná etnika a misie se přesunula více na západ, do Brookfieldu: *Napřed jsme byli tam Ciceru, tam do Cicera se teďka stěhujou Mexikáni. Oni byli trochu proti nám, chtěli nás trochu vytlačit. (B)* Právě toto geografické hledisko shledávali jako velkou překážku. Ruku v ruce s rušením českých bohoslužeb šel i zánik mnoha katolických škol.

Za farním společenstvím byli i v minulosti někteří ochotni i dojíždět: *Já jsem vyrůstala v Ciceru, to je vedlejší městečko. Jezdívala jsem k blahoslavený Anežce. My jsme nikdy v té části Chicaga nebydleli (V).* (K) zmiňuje, jak byl vytižen prací vedoucího chemické továrny: *takže jsem neměl takovou možnost se tolik věnovat tomu českému jazyku, přesto jsem se snažil na každé... každou neděli jsem s dětmi i s celou rodinou jezdil, no to máte padesát mil, do Chicaga na české bohoslužby, aby to v tom českém prostředí mohly děti prožívat, tak moje děti, eh, tedy ve svém ve svém mládí mluvily a se mnou komunikovaly jen a jen česky. (K)* Dnes právě pro odlehlost farnosti pro lidi rozptýlené po celé aglomeraci mnozí volí navštěvování amerických kostelů v blízkosti bydliště, z praktického hlediska, neochoty ztrácet čas přesuny i pro technické překážky (např. výrazně česky založená (B) nemůže řídit).

Pozitivní roli v zachování české monolingvní komunikace ve farnosti hraje páterova neschopnost asimilace s anglofonním prostředím: *Přece jenom u otce na faře, tam se mluví česky. (...) Na to, jak je superinteligentní a vzdělanej, když má někde něco říct anglicky, tak je to pro něj zlý. (V)* Ve většině ostatních spolků (mimo misii) dominuje angličtina. *Kromě toho u otce Hladíka – je to převážně americký. (V)*

Český kněz organizuje pro děti z emigrantských rodin výuku češtiny, vlastivědy, konverzace a náboženství.¹²⁰ (A) zde vede dlouhá léta kurzy češtiny pro dospělé,¹²¹ promítá diapozitivy z cest po regionech republiky (*Náruživě fotografuju, abych to mohl promítnout na plátno, (A)* nebo národopisná videa, organizují se přednášky, koncerty apod.

Na faře je dostatek českých knih a filmů. Právě dostupnost české literatury při národních náboženských skupinách si chválila (B), která byla před druhotnou migrací do Chicaga v Argentině zapojená do katolických mládežnických aktivit: *První a třetí nedělu měli katolický český mši svatou a přijel tam jeden český kněz, ale on byl františkán, jmenoval se páter Procházka, tak nám tam sehnal jednu místnost, tam jsme se scházeli, měli jsme tam asi tři skříně, měli jsme tam pár knih, tak já jsem si vždycky vypůjčila nějakou knihu, abych měla na čtení, to jsem se trošku naučila česky. Pomyslíte si, v deseti letech jsem uměla jenom to běžný, co se mluví česky. (B)*

S významnou českou stopou se ještě dnes setkáváme v benediktýnském opatství v Lisle, kam se přestěhovaly aktivity českého kláštera sv. Prokopa. Původní osada sv. Prokopa ve „Staré Plzni“, kde byla mj. čilá publikační činnost (do níž byli zapojeni někteří respondenti i jejich rodinní příslušníci), dle slov Čechoameričanů „vychovala desítky českých kněží, kteří svým vpravdě misionářským způsobem zachránili českou kostelní písní, českými modlitbami a česky pronášenými kázáními při plném češství řadu osad, které by bez nich dávno byly utonuly v moři anglicky mluvícího národa.“¹²² V klášteře, který spravuje i svou univerzitu, žije poslední mnich narozený v českých zemích i komunikačním jazykem je angličtina (více v (O) medailonu).

¹²⁰ Dobrou úroveň češtiny žáků ve farnosti kromě výše zmiňovaného (S) odnotí bývalá češtinářka R: *No a teď jsem se trochu zapojila do té naší české misie, kde se scházíme, kdy je potřeba. A nebo kdy je to nutné. A člověk se tak trošku vrací do těch svých mladých let, do vzpomínek, protože jsou tady děti v české škole a tyto děti mnohé, téměř všem, mluví velmi dobře česky. Učí se úplně jinak, než já jsem učila tenkrát. (R)* Nutno podotknout, že (R) učila dle svých slov mnoho dětí, které pocházely ze starousedlických rodin. Jejich hlavním cílem bylo naučit se několik písní a říkanek, zatímco mnoho migrantů po roce 1990 je v USA ilegálně a mnoha rodinám hrozí, že se budou jednou muset vrátit do České republiky. To je také jejich motivací posílat děti na české vyučování.

¹²¹ Na kurzy k Tonymu chodí pro zajímavost i jeho žena (Čechoameričanka) nebo dívka rumunského původu, která potřebovala češtinu pro archeologické výzkumy v Pohanově u Břeclavi.

¹²² JANDÁČEK, 179.

Vedle duchovní služby v Chicagu existují ještě bohoslužby na dalších místech na severoamerickém kontinentě.¹²³

5.4. České školy

Tenkrát, když já jsem tam učila tady v české škole, tak ta česká škola byla jen v sobotu čtyři hodiny, kdežto oni dřív chodívali, já nevím, víckrát v týdně do té školy, takže znalost češtiny byla velmi dobrá. (R)

Jak již bylo zmiňováno, zejména při vstupu do vzdělávacího procesu docházelo k velmi silné amerikanizaci. Dokonce i u dětí, které doma nepoznaly jiný jazyk než češtinu, mnohdy docházelo k tomu, že L2 začala přebírat většinu komunikační funkcí. Již od 19. století existovaly snahy alespoň částečně vyvážit tlak amerického vzdělávacího systému a začaly se organizovat kurzy češtiny, posléze i doplňovací školy, kterých v druhé polovině 19. století a na počátku století dvacátého vzniklo hned několik stovek. Vyučovalo se v nich po večerech, nedělích a o prázdninách.¹²⁴ Toto doplňovací vyučování při různých etnických institucích bylo v minulosti velmi populární, navštěvovalo je množství studentů, časem ale zájem krajanů opadal.¹²⁵ „Základem péče o udržení češtiny byly doplňovací školy, a to jak církevní, tak světské. Sekulární české školy v Chicagu navštěvovalo koncem války 630 žáků, jejich počet však postupně klesal. (...) Pro nedostatek žáků bylo zastaveno vyučování češtiny na středních školách v Chicagu a v Texasu. (...) Český jazyk se vyučoval na univerzitě v Austinu a též na Kolumbijské univerzitě. Roku 1962 byla otevřena stolice českého jazyka na univerzitě v Chicagu.“¹²⁶ „Ve veřejných školách se často český jazyk neučil vůbec. Z pohledu Američanů se české vzdělávací cíle mýjely se snahou po rychlé amerikanizaci přistěhovalců (Tlak na asimilaci zároveň znamenal přizpůsobení se protestantské majoritě.)“¹²⁷

¹²³ Český kněz sídlí v New Yorku (P. Antonín Kocurek, Krajanská rodina v Astorii [online] [2015-08-10]. Dostupné z <http://www.zvon.info/>), v Kalifornii pak emeritní biskup Petr Esterka, který měl dlouhá léta na starosti pastorační krajanů v zahraničí a nyní stále dojíždí do mnoha míst na západě USA: Los Angeles, San Diego, San Francisco (Česká katolická misie v Kalifornii [online] [2015-08-10]. Dostupné z <http://czechchurch.org>).

Česká misie nechybí ani v Kanadě, tamní páter Libor Švorčík spravuje mnoho míst, která jsou rozptýlená po celé zemi (Czech Catholic Mission in Canada [online] [2015-08-13]. Dostupné z <http://www.katolik.ca/>).

„V 60. letech také vznikly dvě katolické misie v Kalifornii, a to v Los Angeles a San Francisku, třetí vznikla v roce 1979 v San Diegu. Tyto misie vydávají Věstník katolické misie v Kalifornii.“

VACULÍK, 289.

¹²⁴ SVOBODA, J. G. Czechs: Love and Liverty. In: Kucera-Novacek (ed.), 1967, s. 165.

¹²⁵ KUČERA, 41.

¹²⁶ VACULÍK, 288.

¹²⁷ Tamtéž.

Interview, která vznikla pro účely této práce, ukázala, že většina respondentů měla zkušenost s českými (v jejich době již sobotními) školami, a to z pozice vyučujícího (O, V, R, K),¹²⁸ z pozice rodiče, který posílal své dítě do české školy (B, R, I, F, M, Č), nebo z pozice žáka (C, W). Studenti navštěvovali většinou školy při farnostech (nejčastěji skloňovanou osadou je sv. Anežka),¹²⁹ zato „svobodomyslnou“ školu poznaly děti (I) a po uzavření katolické školy i (W). Děti (T, V nebo S) zůstaly českou školou netknuté. Děti (K a B) byly vzdělávané doma.

Zajímavé srovnání nabízí zkušenost z obou typů škol, kterou získala (W), která se již narodila v USA. Poukazuje na velkou variabilitu mezi různými institucemi. *A pak když jsem byla trochu starší, tak už ta naše parta, která dojížděla do Chicaga na tu českou školu, to už nezbejvalo, prostě už odpadávali lidi, děti už vyrůstaly, a tak, a tak jsem tam vlastně neměla cestu. A tak v posledním roku, tady je obecná škola do osmý třídy, a tak v tom posledním ročníku jsem začala chodit do svobodomyslný školy, mě rodiče brali tam. Učitelku znali jako dobrou katoličku, tak to bylo v pořádku i mezi svobodáři. Ale tam já jsem přešla, mluvila takhle česky, a oni se učili „Co je to? To je pes?“ A takový no tak. Já jsem myslela, co mi tady udělali, ale hned jsem začala pomáhat učit ty nejmenší, tak s nima jsem třeba barvila a třeba se učila nebo je učila, co je pes a taky k tomu, když měli nějaký vystoupení, tak taky jsem pomáhala s písničkama a tancovat a tak dále. A ale k tomu ještě jsem chodila každou sobotu do český školy, tady a to tenkrát byla škola ne z těch svobodomyslných, ale to bylo u katolický církve, a tam taky jsme se učili, protože jsme byly všechno děti uprchlíků a všude se mluvilo česky doma, česky nás vopravdu nemuseli moc naučit, až na to psát a číst. A k tomu jsme taky studovali a měli jsme kurzy náboženství a měli jsme zeměpis a dějiny a takový jsme se taky učili mimo jazyku. Ale půldne jsem strávila tam (W).*

(A) zmiňoval, že učitelé některých škol se v USA již narodili a sami znali jen hovorovou češtinu a gramatiku neovládali. Zmiňuje, že byla „slezina v TGM a na tabuli měli takových, jak my říkáme, hrubky. (A)

¹²⁸ Zde v Chicagu tedy jsem se zapojil do té redakční činnosti a také jsem navázal na českou školu, tedy vyučovat jsme tady, měli sobotní školu. Nejdříve v kos-, ve farnosti svaté Anežky České, kde jsme měli sobotní školu. Celou sobotu dopoledne byl jazyk český a dějiny české a odpoledne bylo náboženské, náboženské... Když pak česká škola u svaté Anežky padla, tak jsme měli jenom výuku takovou u na naší české té exilové farnosti, a ta byla u otce Víta v Chicagu. Od začátku tam jsem rovněž učil, jak češtinu, češtinu, tak tedy i český... české dějiny. A potom náboženskou výchovu, to potom prováděl mezi nimi otec Vít, Čech. (K)

¹²⁹ Ty první tři jsme vozili sem u blahoslavné Anežky do české školy, poslední dvě děti už nechodily do české školy. Já bydlím takových šestnáct mil tady na západ. (F)
Tady v Americe mě poslali k Anežce v sobotu, jo (C).

Česká škola měla potenciál naučit děti, které v předškolním věku znaly jen češtinu hovorovou, novým kompetencím: čtení a psaní v češtině (v nichž již druhá generace bývá poměrně slabá). Některé instituce, jak zmiňuje (R), dlouholetá vyučující, měly za cíl naučit děti spíše říkanky, písně a další formy kulturního dědictví.¹³⁰

Kromě (W) a (C)¹³¹ navštěvovali všichni respondenti české školy ještě na českém území, avšak stihli dosáhnout různého stupně školní docházky: (B) zde byla do pouhých deseti let, (A) a (M) do čtrnácti, (F) do osmnácti, avšak zmiňuje, že jeho „education“ bylo nekvalitní.¹³² Ostatní odcházeli okolo dvacátého roku života.

Důležitou roli ve vzdělávání sehráli rovněž (původně čeští) benediktýni v Lisle, kteří poskytovali množství rozmanitých kurzů, disponovali knihovnou a vychovávali též kněžský dorost. Jejich výchovou prošlo i několik respondentů, kteří tak byli i v kontaktu s českými mnichy, profesory.

5.5. Profesní sféra

V tom Western Electric mluvil každý druhý člověk česky anebo polsky. (R)

Dalšími situacemi, kde mohli být čeští emigranti vystaveni českému jazyku, byla pracovní sféra, kde dochází k propojení jazykového, komunikačního a sociokulturního a socioekonomického managementu. Nad nově příchozími často převzali patronát v Chicagu již déle usazení Čechoameričané, kteří též poskytovali

---

Chodili kluci k blahoslavenej Anežce napřed do školy, (...) chodili enom v sobotu, to byla ta česká škola. (B)

¹³⁰ *Potom jsem začala učit v české škole, škola Karel Havlíček. V té době už tady myslím, když já jsem začala asi ve dvaasedmdesátém roce, tady bylo těch škol asi jenom šest. Hned po válce nebo ještě i před válkou jich tady bylo asi dvaatřicet. A teď v současnosti možná existuje již jenom jedna škola, a to je škola T. G. Masaryk. Výuka ve škole nebyla snadná, protože tam byly děti z třetí, čtvrté generace smíšeného manželství. A nikdo neplánoval, že by se ty děti chtěly vrátit, nebo rodiče, že by se vrátili do tehdejšího Československa. Ale prostě, aby se děti naučily aspoň trochu česky mluvit. A největší radost jim udělalo, když uměly zazpívat písničky české, ovšem to byly písničky jako Andulko Šafařová, Koline Koline, kterou dodneška nemůžu slyšet, hahaha, protože to se zpívalo pořád. A my jsme měli takovou naši národní hymnu „My jsme škola Karel Havlíček“. Naši patroni nebo dalo by se říct rodičovské sdružení, byli lidé, kteří sem přišli v těch dvacátých letech. A byli hrozně šťastní, že děti dovedou zpívat česky, i když tomu nerozuměly/i? Jednou za rok jsme mívali dětskou akademii, všechny děti jsme oblékli do krojů, ne původních, ale třeba to byly červené sukýnky, bílé halenky a prostě nějaké ty zástěrky, chlapi bílé košilky, tmavé kalhoty a na jevišti zpívali a tancovali, což udělalo radost nejen dětem, rodičům, a hlavně těm starousedlíkům. Protože jak jsem říkala, já jsem nemohla mít ani žádné osnovy a tak dále, nějaké více méně to bylo, jako aby se děti naučily mluvit, s tím čtením nebo psaním to už bylo horší. No, a když se naučily pár těch českých písniček, kdežto teď je... tady ty paní učitelky dbají na to, aby děti i gramatiku ovládaly, dovedly dobře číst a dovedly taky psát. (R)*

¹³¹ *Pokud u tohoto sudetského Němce pomineme několik roztržštěných epizod před odsunem nebo v mírovém táboře (před vysláním do jiného tábora).*

¹³² *Za války jsem chodil do škol, který byly někda otevřené, někda nebyly v létě, v zimě jsme nechodili do školy dva tři měsíce, v čtyřicátém druhém roce byly velký zimy. Moje EDUCATION nebylo zrovna*

zaměstnání (několikrát zmínění benediktýnští tiskaři). Jak již bylo zmíněno, někteří pracovali rovněž jako pedagogové v českých školách.

Zaměstnavatelé a jejich klienti, ale i spolupracovníci, kteří byli z čechoamerických komunit, tedy i příležitost hovořit pravidelněji česky - to potkalo během života řadu emigrantů:

- *No, a pak jsem si našla něco, to byla česká malá... to byl nějaký pan Křepelka, měl malý takový podnik, kde nás zaměstnal. Většinou jsme tam byly Češky. (Č)*
- *První moje práce, když jsem vyšla ze školy, tak jsem pracovala pro lékaře, Slovák tady byl, a v jeho ordinaci jsem prostě pomáhala se vším možným. A von měl hodně pacientů, který byli Češi taky, tak zase jsem měla příležitost a ten jazyk použít tady a tak dál. Potom jsem pracovala, prodávala jsem nějaký čas baráky. Moje sestra to dělala a vopravdu velice dobře, a tak vona většinou těch českých lidí nějak dala do jednoho nebo dalšího baráku, přes ty léta, tak do toho už jsem tak nevstoupila, pár let jsem to dělala. Ale taky jsem měla někdy příležitost s nějakým zákazníkem prostě česky mluvit. (W)*
- *Pracoval jsem tady v Chicagu asi rok v jedný truhlářský dílně. Tam dělalo hodně Čechů. (...). Pan mistr, co byl Čech, řekl. „Fanouši, dneska nemáme práci, přijď za čtrnáct dní.“ (F)*
- *No, pak jsem pracoval v tiskárně, ovšem českých novin, ale to už bylo tiskařství, že se tiskly noviny, které pod názvem Svornost vydávané každodenně, plus měly týdeník, který posílali a každý rok tiskli svůj kalendář (M)*
- *(T): V práci jste angličtinu potřebovali od začátku? (R): Ne, právě že ne. V tom Western Electric mluvil každý druhý člověk česky anebo polsky.*
- *(T): Jak jste si vy udržel jazyk? (O): Já jsem vždycky pracoval v českém prostředí.*
- *Všichni ti starousedlíci, bylo zajímavé, mluvili spisovně česky. I můj vedoucí ve Western Electric, to byl staročech, který říkal, že sem chodil do české školy. (R)*

Někteří se s profesionálním užitím češtiny setkávali jako tlumočníci a překladatelé pro potřeby soudu a státní správy vůbec. *A já vlastně teď hodně pracuju v tom, že taky překládám a tlumočím. Takže například dnes ráno jsem byla u soudu ve vedlejší, ve vedleším okresu, byla jsem tam u soudu, protože někoho chytli, že řídil,*

když pil, tak byl před soudem, ale česky jenom mluvil a vždycky se moc dobře nedomluvil, tak tady soud zaplatí tlumočníka, tak takový věci dělám. Pracuju pro federální soud taky takhle, když lidi si dělaj třeba americký občanství a potřebujou přeložit doklady, tak to taky překládám. A do toho jsem se dostala, že sestra to dělala přede mnou. (W) // Od té doby jsem pracoval jako tlumočník a překladatel, hlavně jako tlumočník u soudu a v právnických kancelářích, poněvadž je tady hodně mladých lidí, někteří jsou tu ilegálně (A)

Skrze zaměstnání i přivýdělnky rodičů se setkávali s češtinou též např. (W a T): oba rodiče pracovali jako žurnalisté a spisovatelé, u bývalého ministerského pracovníka se pořádaly též politické debaty, v jejich obchodech se dalo komunikovat česky, matka s dětmi obcházely všechny krajanské pikniky a festivaly se stánkem s doma vyrobenými tradičními výrobky.¹³³

5.6. Sousedství a jeho proměny

Ty lidi ani neuměli anglicky, a to tu byli tady dvacet, třicet let, poněvadž se mluvilo česky. (F)

„Přátelské krajanské prostředí v českých čtvrtích, kde se naši lidé stýkali stále mezi sebou, působilo, že se mnozí nenaučili a také nesnažili naučit po celá léta anglicky. A přece život krajanů stával se stále závislejší na Američanech.“¹³⁴ Klasické uzavřené a homogenní čechoamerické komunity ve velkoměstech Spojených států však zanikly do druhé světové války, čeština tak přišla o pevnější základnu.¹³⁵

Salzman uvádí, že multilingvismus je přechodným a asymetrickým jevem. Zatímco mnoho migrantů z Evropy, kteří přišli do Spojených států od poloviny 19. století, se jazyk nového domova nikdy nenaučilo, jejich děti se staly bilingvními (či téměř bilingvními) díky školní docházce (a angličtinu vnímaly jako L2), další generace si ale jen málokdy udržely alespoň omezenou pasivní znalost jazyka předků.¹³⁶

(C) uvádí, že krom toho, že se česky mluvilo doma a v sobotní škole, příležitost procvičovat jazyk mu skýtalo i celé sousedství, (protože) sousedi byli většinou Češi.

---

všecko ohledně Velkoněmecký říše. (F)

¹³³ *Maminka taky malovala, dělala takový svěrázy, moravskej styl, to taky se naučila. Zdobila třeba dřevěný talíře a prodávala to tady, když byly poutě, tak den českých katolíků, moravský den, takový... tak vždycky měla stánek a prodávala. Malovala na látku na dřevo, takhle si vydělávala takhle taky. (W)*

¹³⁴ Jandáček, 177.

¹³⁵ KUČERA, 18.

¹³⁶ SALZMAN, Z. *Jazyk, kultura a společnost*. Praha: 1997. s. 81.

Když jste šel nakoupit na šestadvacátou ulici, tak obchody byly většinou česky. (T): Šestadvacátá ulice je teďka Čermák's Road? (C): Ne, šestadvacátou začíná v Chicagu a jde taky do Berwinu. Cicero-Berwin, ale v Chicagu okolo svatý Anežky, to byl český kraj, český obchody, český banky... // Já jsem přišel sem v jednapadesátém roku, a když jsi šel tady na šestadvacátou, to je tady vodsad' kolik – šest, sedm „majlí“: byly tam český obchody, my jsme tam měli český český MOVIE, český kino. Tam jsem chodil pět nebo šest let do toho. Tak si dovedeš představit, jak to bylo. (F) // Tehdáž spousta cizinců a Čechů čím dál ještě drželi se ještě víc pohromadě. (F)

Příbuzní, kteří byli již v Chicagu usazení desítky let, odrazovali nově příchozí od toho, aby se učili angličtinu, s tím, že si s češtinou vystačí: *Když jsem řekla aby mi hlídali moji céru, že chodím na angličtinu, tak mi řekli, že nemusím, že oni jsou tu tolik roků, a neumí anglicky. (Č)* Život v monolingvní české komunitě osvojování L2 nenapomáhal. *Mně to tedy trvalo tehdy velmi dlouho než jsem se naučila anglicky, protože tady, ať jsme přišli kamkoliv do obchodu, začala jsem mluvit s mojí dcerou česky, tak se přichomýtlí nějakí: „Vy mluvíte česky, to je krásné!“ (R)* Novější vlny ještě před půl stoletím všudypřítomné češtiny ještě využívaly. (A), který cílevědomě dosáhl dobré kompetence v L2, „zazlívá našim lidem“, kteří přijeli v 60. a 70. letech, že chtěli všechno v češtině, protože takovéto chování je přivádělo k tomu, že nemohli získat lepší zaměstnání. Jako učitel jazyků jim zároveň doporučuje sledování televize, zejména zprávy (nejlépe prý 1–2 hodiny denně).

Jestliže dle svědectví ještě třeba v osmdesátých letech zněla pikniky čeština, nastaly změny, a to i z neúprosných demografických příčin: příchozí z obou velkých vln, které prchaly před komunismem, postupně mizí. *Ted' to ochablo posledních deset let, poněvadž starý lidi odcházejí. (F)*

Ještě v současné době místní využívají českých podniků. (A) a jeho manželka po padesáti letech manželství již tolik nevaří, proto chodí často do krajanských restaurací: *Mají tam koprovou, svíčkovou, polévky, na co si vzpomenete (...) dám si plzeňské pivo v každé té restauraci českého původu. (A)* Restaurace skýtají příležitost k organizování koncertů, spolkových hostin, ale i konverzace v češtině: *Byli jsme v restauraci, kde byl číšník českého původu, a my jsme tam byli už několikrát předtím, tak jsme na sebe mluvili česky. (A)*

5.7. Geografická vzdálenost, rozpad komunit

Můžeme říci, že kde koncentrace přistěhovalců zůstává vysoká, má bilingvismus tendenci přetrvat déle.¹³⁷ Studie, které se věnovaly sociálním mechanismům jazykového uchovávání a jazykového posunu v bilingvních společenstvích uvádějí, že sítě tvořené zejména silnými vazbami podporují odolnost menšinových řečí před institucionálními tlaky vyvolávajícími jazykový posun, avšak v případě, kdy tyto sítě oslabí, je velmi pravděpodobné, že k jazykovému posunu dojde. Podpůrné funkce přistěhovaleckých sítí působí zejména během období, kdy si nově příchozí vytvářejí zázemí, které by jim umožnilo integraci do městského života.¹³⁸ Po mnoho desetiletí ale podpůrná funkce komunit postupně poklesá: „České čtvrti v Chicagu, v Berwynu a Ciceru se rozpadají, jejich původní obyvatelé už netrvají na životě v etnické komunitě a rozptylují se po městě. S tím zaniká i většina původních českých podniků, protože už není proč zdůrazňovat jejich odlišnost od amerického prostředí.“¹³⁹

Jako základní migrační stereotyp Ameriky posledního století je uváděn pohyb obyvatel směrem z centrálních částí na předměstí.¹⁴⁰ Nejinak tomu bylo i v Chicagu, kde postupně vznikaly četné české osady nejprve v centrálních částech města (které i svými názvy připomínaly rodnou zem: zejména slavná chicagská Plzeň, Pilsen). Během přistěhovaleckého boomu vznikalo české osídlení více na západ, v satelitních oblastech Chicaga, ať již v Ciceru, tak v Berwynu. „Výhody městských komunit, situovaných blízko městských center, spočívaly v důvěrně známém kulturním a jazykovém prostředí, v levném bydlení a v množství nekvalifikovaných pracovních příležitostí v nedalekém okolí, tedy ve vlastnostech důležitých především pro nově příchozí. Jejich přitažlivost pro příslušníky 2. přistěhovalecké generace byla jen malá, zejména když život v přistěhovalecké komunitě začal být v očích americké veřejnosti spojován se společensky méněcenným postavením. Příslušníci 2. generace tak městské komunity téměř bez výjimky opustili.“¹⁴¹

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ MILROYOVÁ, L. - GORDON, M. Sociolinguistika: metody a interpretace. Praha: 2012, s. 128-129.

¹³⁹ PAPOUŠEK, 14 a 7

¹⁴⁰ AGÓCSYOVÁ, Who's In On the American Dream? Ethnic Groups 4 (1982), s. 241)

Tento pohyb obyvatelstva z centrálních městských čtvrtí směrem na předměstí ve 20. století vyčísľuje statistika následovně: mezi lety 1900 a 1930 vzrostl počet obyvatel Chicaga o 99 %, zatímco oblastí jeho předměstí dokonce o 329 %

CRESSEY, 60.

¹⁴¹ KUČERA, 22.

Z rozhovorů i z literatury je patrné, že místo Čechoameričanů, kteří se po získání lepšího ekonomického zázemí postupně stěhovali do jiných lokalit, pomalu osidlovaly nejnižší vrstvy americké společnosti, které na místo lákaly charakteristiky centrálních částí města (levné bydlení, nekvalifikované pracovní příležitosti). „Na místo Čechoameričanů tak přišly buď skupiny americké (nejčastěji černé) chudiny, nebo novější přistěhovalci (zpravidla z Latinské Ameriky). Na území staré čechoamerické komunity zbyly někdy drobné etnické ostrůvky tvořené přistěhovalci (a výjimečně i příslušníky 2. generace) pokročilého věku, jejichž děti se v 50. letech odstěhovaly na předměstí.“¹⁴² Dle výpovědí dotazované skupiny se z původních lokalit (a zázemí institucí: např. farností, které se stávaly více mexickými) cítili být Čechoameričané novými etniky „vytlačeni“.

Existovaly dvě tendence: Čechoameričané se rozptýlili jako jednotlivci a rodiny do různých koutů rozlehlého území (a často se snažili programově splynout s americkým okolím) anebo případně při migraci z centra k periferiím založili sekundární, tzv. „transplantované“ komunity v „prestižnějších“ čtvrtích. V nich byla stále ještě příležitost pro uchovávání jazyka i české kultury.¹⁴³ V Chicagu probíhala migrace směrem od jezera na západ, a to v úzkém pruhu, který sledoval směr hlavních dopravních cest, kterou byla i slavná „česká“ Cermak Road. České okrsky, tedy transplantované komunity, se posouvaly směrem na západ.¹⁴⁴ Jako místa svého mládí zmiňují mnozí dotazovaní místa v Ciceru (v souvislosti se starousedlickým krajanským životem zejména Plzeň a Cicero), nicméně dnes se pohybují kolem svých domovů a některých organizací v Berwynu, Brookfieldu, La Grange Park, Lisle apod. Do některých podniků a sídel organizací ještě dotazovaní dojíždí, zejména do Cicera a Berwynu, Plzeň zmiňují jako místo, kde jsou nyní sami Afroameričané a Mexičané, jako místo, přes které zamlada jezdili do Downtown, místo, kde býval Plzeňský park, kde se v historii shromažďovali krajané a kde stávala socha Karla Havlíčka Borovského, na kterou jsou společně s dalšími sochami českých osobností (jako je monument T. G. Masaryka v univerzitním kampusu) velmi hrdí. S přítomností oficiálních sídel organizací nebo etnických podniků (jako restaurace, pekárny) ve starých částech města,

¹⁴² KUČERA, 26 „Kompaktnost starých komunit tak přirozeně zanikla a byla nahrazena zcela rozptýleným předměstským osídlením, v němž pro přistěhovalecký jazyk nebylo uplatnění a kde i přistěhovalecká kultura podléhala rychlé amerikanizaci.“

¹⁴³ AGÓCSOVÁ, C. *Ethnic Settlements in a Metropolitan Area: A Typology of Communities*. *Ethnicity* 3 (1981), s.139.

¹⁴⁴ Chicago patří k příkladům takovéto migrace: v r. 1930 jen 50 % Čechoameričanů bydlelo v původní, primární komunitě, zatímco ostatní přesídlili do různých předměstí CRESSEY, 66

kde se již komunitní život v původním pojetí vytratil, se pojí termín „reziduální komunity“.¹⁴⁵

Badatelé považují dosavadní uchovávání českého ducha i v druhotných komunitách za přechodný jev, místa odumírají z obdobných důvodů jako primární osady, zejména poklesem prestiže, která se časem mění a posouvá, a stěhováním obyvatel směrem dál na předměstí (bývalá předměstí se stala mnohdy vnitřní částí měst). Převládá ale rozptýlenost komunity. „Současný stav čechoamerického městského osídlení je v zásadě stavem po zániku kompaktních (primárních či sekundárních) komunit. Rozptýlením sice skupiny českého etnika zcela nezanikly, ale jejich příslušníci tak ztratili prostředí, které bylo spolehlivou základnou komunitní pospolitosti a v němž český jazyk byl přirozeným prostředkem každodenní komunikace. (...) Současné rozptýlené čechoamerické komunity představují jen velmi vratkou základnu pro zachování přistěhovalecké kultury. Z hlediska zachování českého jazyka v USA (tj. v zásadě z hlediska reálné možnosti generačního předávání češtiny jako základního nebo alespoň plnohodnotného alternativního komunikačního prostředku) nelze pak na tuto základnu pohlížet jinak než jako na zcela nedostatečnou.“¹⁴⁶

Vzdálenost od českého osídlení reflektují Čechoameričané jako negativum, ať již rozptýlení jejich potomků a dalších členů krajanské komunity do jiných částí města, tak i do měst jiných, kde české aktivity nemají tradici (a kde logicky dochází i k mnohem větší asimilaci s americkou společností).¹⁴⁷ I mnoho čtvrtí teritoriálně velmi rozsáhlého města Chicaga bylo od českých aktivit téměř odříznuté. (V) uvádí, že dokud se nepřestěhovala ze severu na západ, s místní komunitou do styku téměř nepřišla. Několik respondentů uvádí, že kvůli styku s českými organizacemi museli dojíždět i velké vzdálenosti, což vyžadovalo vytrvalost a opravdovou dedikaci uchovávání české identity. Ani ve svých původních osadách však Češi nebyli homogenní populací: mnozí zmiňují, jak přicházeli (např. v profesním životě) do každodenního kontaktu s Poláky nebo Mexičany.

¹⁴⁵ AGÓCSOVÁ, 1981, 137

¹⁴⁶ KUČERA, 26.

¹⁴⁷ Jakmile (B) hovoří o tom, že její vnoučata už česky moc nekomunikují, zmiňuje vždy geografické hledisko. Syny má rozptýlené po Spojených státech a přístup k českým aktivitám je tam dost omezený. Matce však dělá radost jejich sebemenší kontakt s českým dědictvím: *Cyrda je ve Washington DC, on tam, když tam něco najde českýho, tak se na to jde podívat. Jožka je v New Jersey. Když jsme za ním přišli na návštěvu, tak jsme zajeli do New Yorku, tam je ta... český katolický spolek, tak tam mají český mše. (B)*

5.8. Styky s vlastí

Čoveče, komunisti mě tam pustili už po devatenácti letech. (...)

S tatínkem jsem se sešel ještě asi třikrát nebo čtyřikrát, s maminkou dvakrát. (F)

Znalost jazyka si Čechoameričané upevňují či osvěžují návštěvami svých českých příbuzných. Do rodné země se dostali většinou až po delší době v zahraničí a jezdí tam s různou frekvencí (dvakrát tam byla (B), třikrát (W), zatímco osmkrát až desetkrát (R, Č a I), rok co rok tam jezdí (S). Navštívit příbuzné za železnou oponou mělo mnoho úskalí (pamětníci většinou zmiňují samotné povolení, velmi nevýhodný kurz, sledování, strach příbuzných setkat se...). Kontakt s rodinou v ČR zmiňuje jako důležitý faktor udržování kompetencí v jazyce například Marie Hučínová.¹⁴⁸ *Můj syn Jožka byl vloni v létě v Československu, tak tam šel navštívit bratrance, tak se s nima, byl rád, protože se s nima moch domluvit česky. (B)* Měníci se společnost, klima,¹⁴⁹ ale i vyvíjející se český jazyk v rodné zemi reflektovalo hned několik rozhovorů

Respondenti se do Prahy a dalších míst českých zemí podívají mimo soukromé návštěvy i v rámci sokolských sletů (I, W), církevních oslav: (F) nebo (O) při přenesení sochy Panny Marie z Exilu na Strahov, (O) při tisíciletém výročí Břevnovského kláštera; případně jako poslové organizací, které pomáhaly staré vlasti (např. humanitárně s povodněmi – (W). Prahu navštívili někteří i v rámci poutě organizované českým knězem (C, V...). (A) se sešel s Václavem Havlem (a tuto skutečnost hrdě dokládá fotografiemi, které má u sebe.

O návratech do staré vlasti uvažuje jen (S), ostatní zmiňují, že už mnohdy nemají za kým se vracet: *Kdybych tam měla ještě současníky svoje, tak možná trošku. (...) už jsou to jiný zájmy, jiná generace... (V)*. Asi polovina dotazovaných zmiňovala, že si požádala o (za komunismu automaticky ztracené) české občanství. Někteří chodí volit na ambasádu (např. (V nebo F)...). - I

S blízkými, zejména s rodinou, jsou v kontaktu korespondenčně (čtyři respondenti zmiňovali posílání „karty“ – (C, B, F, I), (V) si dopisuje (a dlouze debatuje) s přítelkyní, českou spisovatelkou, (W) zmiňuje i kontakt s příbuznými přes internet.

¹⁴⁸ HUČÍNOVÁ, MARIE. *Jazyk druhé generace Čechů v kanadském Vancouveru*. Praha, 2003. 108 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace. Vedoucí diplomové práce: Doc. Jiří Nekvapil.

¹⁴⁹ (F) uvádí své pohnutky za návštěvy v Praze během Pražského jara: „*„Pepíku, co tady mluvíte, jestli budete takhle pokračovat, já jsem to docela předpověděl, tak tady máte do roka demokracii, nebo Rusy.“*

Informace o českém dění získávají z českých novin a publikací (T), české zprávy dříve, jak zmiňuje (O), přinášela benediktýnská periodika (on sám se v podstatě podílel na agenda settingu), v současné době krajany informují *Hlasý národa*, které jsou distribuovány nejen v chicagské misii, ale také na dalších místech USA a světa. Někteří respondenti zmiňují své osobní „informátory“, (S) např. bratra, který ho informuje o politice. Jména politiků a události, které nemají příliš zásadní charakter, jsou pro mnohé dle jejich slov nepřehledné. (A) si kupuje filmy, (S) využívá servisu – promítání v české farnosti.

5.9. Shrnutí: organizovaný management

Rozdíly v chování vůči jazyku v rodinách¹⁵⁰ byly velmi signifikantní. Některé rodiny si uvědomovaly silně hrozbu ztráty jazyka, viděly kolem sebe v rámci čechoamerické komunity obrovské množství případů, v rámci komunity k jazykovému posunu značně docházelo již v době, kdy do Spojených států všichni mluvčí přicestovali.

Různé rodiny volily různé strategie k uchovávání češtiny. Některí rodiče se ztrátě jazyka snažili bránit velmi důsledně: na své děti jinak než česky nepromluvíli, na anglické otázky či odpovědi demonstrativně nereagovali, opravovali své děti, když použily angličtinu, vystavovali je jazyku i v dalším prostředí (aktivitou v různých spolcích).

Některé rodiny se snažily se situací vyrovnat tím, že přistoupily k bilingvní výchově (časem nedůsledné). Zde však jazyk společné komunikace, tedy angličtina, počala dominovat ještě dříve než u dětí z česky mluvících rodin.

Některé rodiny si možnost ztráty jazyka sice uvědomovaly, ale převládla u nich tendence zvolit „perspektivnější“ jazyk, národní jazyk nové země.

Ve výpovědích byl zřetelný rozpor mezi deklarací, že by bylo dobré, aby čeština pokračovala dál. Konkrétními kroky, konkrétním chováním však dotyční inklinovali k tomu, co je obecným jevem u dalších etnik, která přišla do Ameriky, tedy touha po tom, aby jejich děti uspěly.

I ti, kteří se prohlašovali za největší vlastence, však nakonec přirozeně chtěli to nejlepší pro své děti (i pro sebe), úspěch ve škole, v zaměstnání.

¹⁵⁰ Jazykovým plánováním v rodinách se zabývá kupř. CALDAS, S. J.: *Language Policy in the Family*. In: SPOLSKY, B. *Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge: 2012, s. 374

V souladu s ideologickými představami z mateřské země značně lpěli na jazyku (v českém kontextu je jazyk velmi důležitou součástí kultury), avšak představa o jeho uchování se s realitou většinou nepotkávala. Stalo se tak, že kupř. vlastenec a dlouholetý učitel a překladatel, který v rozhovoru velmi často reflektoval úroveň jazyka svou i mnoha ostatních (příp. i kritizoval, že někdo jazykové kompetence neměl dostačující), sám ale ve své domácnosti ze zjištěných důvodů nastolil anglickou komunikaci (aby si sám zdokonalil L2 a aby to měla v životě lehčí i další generace). Jako problém vnímal případné nepřijetí (nebo negativní přístup ze strany Američanů), proto se cílevědomě snažil napravit svou vlastní kompetenci (a ovlivnit kompetence další generace).

Čechoameričané pokročilejší generace jako problém vnímali nedostatečnou kompetenci v anglickém jazyce při vstupu do školy. Stavěli na vlastní zkušenosti a chtěli jí předejít, aby jejich děti neprošly tou samou diskriminací.

U mnoha mluvčích byla patrná lítost nad tím, že problémy sice řešili, avšak ani jejich strategie nezabránilly tomu, aby u jejich dětí došlo k značné asimilaci. Jiní litovali, že dětem dostatečný input nedali, že problém ztráty jazyka zavčasu neřešili (a jak říkají, v dospělosti či ve stáří to jejich děti samy nedoženou).

Zřejmě nejaktivnější organizace, které se nejefektivněji starají o uchovávání jazyka a předávání dalším generacím v současné době, jsou obě podporované z České republiky. Je tomu tak v případě české misie i české školy.

Česká katolická církev si uvědomuje, že by v diasporách po světě mohlo dojít ke ztrátě jazyka, proto se rozhodla na několik míst vyslat české kněze,¹⁵¹ kteří slouží duchovním potřebám krajanů a kteří tak tvoří zázemí pro pravidelné setkávání, pro společné vytváření dalších možností potkávat se při dalších neformálních situacích, aktivitách, které se mimo denní bohoslužby a další duchovní činnost v prostředí české misie

Církevní organizace se rozhodla také pro větší udržení jazyka i českého ducha systematicky zprostředkovávat kontakt s Českou republikou, ať již organizovanými návštěvami, pravidelným vydáváním časopisu, zprostředkováváním informací (jak uvádějí někteří respondenti – jediné skrze tuto službu jsou v kontaktu s děním v ČR), výukou českého jazyka i vlastivědy (ať již pro děti, či pro dospělé), promítáním počinů české kinematografie v češtině...

¹⁵¹ Krajanská centra pro Čechy žijící v zahraničí. [online] [2015-08-09]. Dostupné z <http://www.cirkev.cz/cirkev-se-setkava/centra-pro-cechy-v-zahranici/>

Mluvčí reflektovali výhodu možnosti denního kontaktu s českým jazykem (česká misie je možná jedinou institucí, která své „služby“ poskytuje s denní frekvencí). Dle výpovědí respondentů je to místo (a pro některé jediná možnost hovořit česky). Výhodou je možnost pravidelně se sdružovat a hovořit při tom česky, stejně tak umožnění poskytování českých textů.

Církevní organizace hrály roli v uchovávání jazyků.¹⁵² Kostel a fara jsou místem setkání v mnoha českých enklávách po světě.¹⁵³

Někteří vnímali jako problém svou odříznutost od českého jazyka, a to kvůli množství práce nebo geografické vzdálenosti od míst, kde se čeština pěstovala. Snažili se jej řešit tak, že do české farnosti (a dalších míst) zdaleka dojížděli, aby o vystavování se českému jazyku nepřišli. To samé chtěli i pro své děti. Jeden respondent si zvolil (po mnoha desetiletích bez kontaktu s jazykem) českou farnost právě pro možnost být stále v kontaktu s českými lidmi.

Stejně tak v oblasti školství, které si organizovali krajané sami při farnostech a různých národních institucích, došlo ke změnám – česká strana je podporuje. Na základě usnesení Vlády ČR č. 262/2010 existuje „Program podpory českého kulturního dědictví v zahraničí (krajané, lektori)“. V Chicagu díky tomu může dobře fungovat škola T. G. Masaryka.¹⁵⁴ Předávání českého jazyka, udržování tradic i organizování výletů do staré vlasti jsou přítomné i v této instituci.

Pastoraci českých krajanů v zahraničí má po bývalém emigrantovi Mons. Petru Esterkovi, který dlouhodobě sloužil v českých osadách v Americe a který je emeritním biskupem, Mons. Václav Malý, jeden z biskupů pražských.

¹⁵² Problematikou náboženství a jazyka (jako jednou z „nevládních domén“) se zabývá např. BRATT PAULSTON, C. - WATT, J. M. *Language Policy and Religion*. In: SPOLSKY, B. *Cambridge Handbook to Language Policy*. Cambridge: 2012, s. 335.

Důležitou popisovanou změnou managementu katolické církve byl například příklon od latiny k národním jazykům. Mnozí Čechoameričané ještě pamatují časy (a (C) to také reflektuje), kdy se česká mše od americké lišila jen kázáním a zpěvy, které jako jediné nebyly latinsky. Centrálně řízená změna nastala díky 2. vatikánskému koncilu mezi lety 1962 a 1965. I čechoamerické farnosti tedy teď při bohoslužbách používají češtiny více než před půl stoletím. Důležité byly samozřejmě všechny společné aktivity, výuka, společenství, sousedská atmosféra v osadách...

¹⁵³ Ne každá krajanská komunita na světě má možnost pravidelného setkávání (a s tím i uchovávání jazyka). Personální situace (nedostatek kněží) je znepokojující i v samotné ČR.

Některé komunity to managují po svém: Češi v srbském Banátu, kam badatelka rovněž zavítala, absenci kněze vyřešili svérázně. Požádali maďarského kněze, aby jim lámanou češtinou sloužil bohoslužby. Natolik pro ně byla čeština v kostele důležitá.

Ze zkušeností badatelky, která byla mezi krajany v okolí Sydney, můžeme uvést, že australští krajané přišli rozhodnutím české strany o původního kněze a dlouhodobě volají po pomoci z ČR.

Česká strana musí nacházet nové strategie, aby komunitám v jejich snahách o uchování češtiny vyhověla. Dle slov sekretáře biskupa Malého, s nímž byla badatelka v korespondenčním styku, se chystají nějaké změny na mnoha místech (jako substituce denní přítomnosti kněze): spolupráce s aktivními laiky, ale i vysílání kněží z Čech na krátkodobou cestu do krajanských komunit.

¹⁵⁴ *Program podpory českého kulturního dědictví v zahraničí*. [online] [2015-08-10]. Dostupné z <http://www.dzs.cz/cz/program-podpory-ceskeho-kulturniho-dedictvi-v-zahranici/obecne-informace->

To, co bylo dříve schopné existovat v hojnosti samostatně, je nyní do jisté míry závislé na impulzech ze strany staré vlasti.

Je důležité uvést, že mnozí lidé, kteří užívají služeb těchto církevních a vzdělávacích institucí, mají jednu z motivací velmi praktického rázu. Zvláště rodiny z polistopadové generace jsou ve Spojených státech v mnoha případech ne zcela legálně. Uvědomují si problém, že pokud jejich děti nebudou umět dostatečně jazyk, nebudou se (v případě jakýchkoliv problémů hostitelské zemi, v případě změny legislativy, případě vyhoštění ilegálním imigrantů z USA...) moci uchytit v české společnosti. Bojí se, že jejich děti nebudou stačit ve škole, v pracovním procesu i jinde ve společnosti budou znevýhodněny apod. O to více rodiny dbají, aby tento problém napravily, aby cílevědomě děti vedly (díky docházení na vyučování, do farnosti...) ke kompetenci v českém jazyce, aby jazyk udržely, předaly. A zdá se, že dané instituce tento problém, tuto poptávku reflektují a reagují na ni.

Tento fenomén, existenci této „hrozby“ pro mnohé mladé rodiny, s nimiž přicházejí do styku, uvádělo hned několik mluvčích. Dá se říci, že samotná přítomnost České republiky jako potenciálního místa pro život, další životní etapy, nejen jako (jak bylo zmiňováno) zdroj finanční a personální podpory, hraje velkou roli.

Zajímavý management využila farnost, když jí hrozilo, že ztratí svůj český charakter, že uchování jazyka a kultury bude mít ztížené podmínky. Důležitým rozhodnutím se bránila asimilaci s jinými etniky. Jak bylo zmíněno v předchozích kapitolách, původní české osady obsadilo obyvatelstvo dalších národností, nové levné pracovní síly z Mexika apod., zatímco Češi se často stěhovali více na západ, rozptýlili se, případně zakládali druhotné enklávy. Ve chvíli, kdy původní Velehrad v Ciceru ztrácel svůj český ráz a Mexičané se stali dominantní složkou, farnost se rozhodla čelit hrozbě zániku jazyka a kultury přestěhováním do vlastních prostor. Tedy od povšimnutí problému přes plány k realizaci změny. Tato skutečnost zaznívala v několika rozhovorech.

V mnoha dalších krajanských organizacích došlo za několik posledních desetiletí k jednoznačnému jazykovému posunu. Angličtina nahrazuje češtinu markantně ve většině z nich. U množství roztržštěných (kdysi rozsáhlých) organizací dochází demograficky k přirozenému ubývání aktivních členů, respondenti reflektují, že staří „odcházejí“ a mladí (ať druhá přistěhovalecká generace, tak novější vlna migrace)

---

učitele-u-krajanu/Krajanští učitelé působí též v Daruvaru (Chorvatsko), Bele Crkvi (Srbsko), Svaté Heleně, Gerniku a Eibenthalu (Rumunsko), Novorossijsku (Rusko), v Čechohradu (Ukrajina), na

již nevnímají potřebu „schůzovat“. Mluvčí reflektují, jak oficiální „schůzování“ převládá nad organizací (kdysi mnoha) aktivit. Komunikace se u většiny jednoznačně posunula od češtiny k angličtině, a to z důvodu snižující se kompetence mluvčích domluvit se v českém jazyce, tak z organizačních důvodů (když státem uznané společnosti musí provádět valné hromady a oficiální akty v angličtině).

Problém si organizace a jejich představitelé, zdá se, většinou uvědomují, mluví o něm (včetně samotných hlavních činných osobností spolků, kteří byli mezi respondenty), krajané s nostalgií vzpomínají na „lepší časy“, avšak jeví se, že jsou s ním smíření. Povzdech nad situací převládá nad snahou problém nějak razantněji řešit (nebo o změně, opravě důkladněji přemýšlet). Je to obecnější tendence, kterou by ale badatelka nerada generalizovala (rozdílnost a roztržitost spolků existovala po celou dobu existence krajaňských komunit). Z reflexí však tendence byla patrná.

Dle respondentů došlo k posunu ve vnímání spolků: v dobách, kdy byli lidé, kteří opustili zemi, k níž měli (dle svých výpovědí snad všichni) velmi vřelý vztah, odříznuti od původního českého života, plnily organizace svůj účel: v dobách nesvobody podporovaly starou vlast, byly náhradním místem setkávání Čechů, kteří se domů nemohli jen tak podívat. Toto vnímání se však postupně vytrácí. Další generace již nemá tuto sdílenou (velmi silnou) zkušenost, nevolá po svém ztraceném domově, jejím domovem již je Amerika.

U aktivních respondentů byla patrná snaha na problém reagovat, zároveň ale i resignovanost. Dřívější spolky (podle mluvčích) silně plnily funkci uchovávání jazyka, nebezpečí jazykového posunu a ztráty jazyka (a posléze i kultury) se svými čtenými činnostmi snažily odvrátit, cítily nutnost se stavem něco dělat.

Nyní, jak respondenti uvádějí, je management odlišný: vnímají, že jazyková část je ve spolcích z velké části ztracená, ale snaží se udržet kulturu a národní povědomí, které (i dle dříve citovaného Kučery aj.) přetrvávají o několik generací déle.

U některých je cítit stav „ex post“, že se mluvčí hrozbě snažili čelit, ale nevyšlo to. Stejně jako u předávání jazyka dalším generacím je zde citelná lítost a nostalgie po dřívějších „lepších“ časech, kdy čeština přirozeně zněla všemi českoamerickými akcemi. S tím se někteří snaží vyrovnávat svalováním viny na nově příchozí, kteří již nebyli tolik angažováni.

První přistěhovalecká generace většinou vítala existenci kompaktní, prostorově ohraničené komunity. Její členové se navzájem potřebovali – aby mohli sehnat práci, aby mohli využívat služeb, nakoupit... Uvědomovali si problém, neznalost jazyka, kterou vnímali jako velký handicap, a proto často jako strategii zvolili (někdo alespoň dočasně) zapadnutí do českého prostředí, důvěrně známého.

Při osamostatnění se, kdy již lidé měli lepší kompetence v L2, lepší práci (a s tím i lepší sociální roli) apod., již takovouto potřebu nevnímali. Stejně jako mnoho dalších etnik v USA, která dbala na komunitu, rodinu, společnost, dodržovala vlastní tradice..., šli dle vyprávění mnozí Čechoameričané na místa, kde jim bude lépe (čímž utrpěl jazyk a kultura i její hodnoty).

6. Jazyk jako sociální informace, asimilační strategie

Sociální čitelnost původu v nové zemi je značně patrná díky jazyku. Na příkladu biografických vyprávění přistěhovalců do USA bude analyzováno, jak dotyční reflektovali svoji jazykovou odlišnost, zdali pocíťovali jako diskreditující, jako určité stigma, a zdali (případně jakými strategiemi) se jej snažili zmírnit, překonat. Jako příklady budou analyzovány problematické oblasti cizího přízvuku a asimilační strategie týkající se jmen přistěhovalců.

6.1. Negativní i pozitivní reakce na český přízvuk: „roztomilý“ český akcent vs. „dýpík“, člověk bez domova

„Ať děláme, co děláme, my ten přízvuk máme“ (Č)

Cizí přízvuk je „signál, který o sobě člověk směrem k druhým vysílá – a přítomnost cizího přízvuku je tedy sociální informací. Na tomto příznaku, který ukazuje k jinému původu mluvčího, ulpívají často stereotypní informace.“¹⁵⁵ Je to stigma odhalované sluchem a člověk se, pokud promluví, stává osobou diskreditovatelnou (ne však ihned diskreditovanou), je to jeden z nejvýznamnějších příznaků pro „lidi odjinud“. Skutečnost, že neuměli jazyk, měla pro přistěhovalce významné důsledky pro život (často v akademickém a profesním světě), jak uvádějí. I kdyby člověk dosáhl dokonalého přízvuku, očekávalo by se od něj i zvládnutí vzorců chování ve všech oblastech. Mnozí příchozí volili strategii volby prostředí, kde podobně odlišných osob bylo větší množství a usazovali se v „přistěhovalecké zemi“, navíc v Chicagu, o němž věděli (nebo doufali), že se mezi tamními Čechy uchytí, většinou ve čtvrtích, které byly domovem pro mnoho dalších přistěhovalců, zejména Čechů. Osoby se zatajovanou odlišností se snaží si od svého břemene odpočinout a nacházejí „místa v pozadí – back places“, vybírají si společnost s podobným stigmatem například i v krajanských spolcích.¹⁵⁶ Mají tendenci držet při sobě, někam patřit, zapadnout (dokud se „neosamostatní“). Etnická komunita slouží jako „jediné útočiště v důvěrně známém prostředí“.¹⁵⁷ Dawkins hovoří o „náchylnosti žít v místě, kde se narodili“ a sdružování emigrantů v zájmových spolcích může být interpretován jako určitý druh kulturní

¹⁵⁵ KUBAČKOVÁ, 37.

¹⁵⁶ KUBAČKOVÁ, 37-40.

¹⁵⁷ KUČERA, 19.

viskozity, tedy náchylnost jedinců být si nablízku na základě podobného rysu (jsou nováčky v cizí zemi).¹⁵⁸

Téma přízvuku je též oblastí sociální psychologie a dle poznatků studií A. Molinského (2005), C. Killianové, C. Johnsonové (2006), A. Gluszek a J. F. Dovida (2010) aj. pozorovat, jaké může přinášet cizí přízvuk výhody (zejména v neprofesní oblasti), v oblasti profesní ale může ubrat prestiž a relativizovat odborné znalosti.

Přízvuk¹⁵⁹ je jednou z oblastí interference, kdy L1 (v našem případě u většiny respondentů čeština) působí na L2 (angličtina). Již v minulém století popisuje jeden z našich emigrantů v Americe Tomáš Čapek, jak „vycítí Yankee ten okamžik, kdy otevřete ústa, jste-li tuzemec nebo foreigner podle toho, jak vyslovujete. A čistou výslovnost nekoupíte v žádném knihkupectví.“¹⁶⁰

Nedokonalost ve výslovnosti bývá mnoha rodilými mluvčími vnímána negativněji než chyby na úrovni např. morfologie nebo syntaxe.¹⁶¹

Jedna z nejčastějších forem identifikace člověka je podle jeho jazyka, protože jazyk je dědičně zapojený do socializace.¹⁶²

Nedokonalost angličtiny v profesní oblasti může **kazit pověst odborné kompetenci a pracovní výkonnosti**,¹⁶³ může být hodnocena negativně a spojována s nedostatkem vzdělání a úspěchu.¹⁶⁴ Respondenti pocítovali méněcennost a nepříjemné reakce ze strany příslušníků americké společnosti. *Někdy přijdeš na lidi, který je to jako je to trochu dráždí, že ty mluvíš s ACCENTEM a ty pracuješ a můžeš ohrožovat moje zaměstnání. Vycejtila jsem to párkrát. Jednou ta paní, co byla nade mnou, se cejtila ohrožená tím, že jsem měla FOOD SANITATION. Párkrát mně to dala najevo, ale říkala jsem si: „podívej se, od koho to přichází a pak se rozčiluj.“ Jsou lidi, který nemaj rádi přízvuk. (I) Podobnou zkušenost z pracovního prostředí líčí i (S): (T): A měl jste někdy problém s tím, že by na vás třeba hned poznali, že jste cizinec kvůli přízvuku a tak? (S): To máte pořád. Ať děláte cokoli. Jak děláte s místními lidma, tak oni moc*

¹⁵⁸ KUBAČKOVÁ, 41

¹⁵⁹ V práci jsou termíny cizí přízvuk a akcent používány jako synonyma

¹⁶⁰ ČAPEK, T. *Moje Amerika. Vzpomínky a úvahy (1861-1934)*. Praha: 1935, s. 152.

¹⁶¹ Toto téma prostupuje výrazně dílem např. Doc. Milana Hrdličky.

¹⁶² SPOLSKY, 57

Language and Ethnic Identity: existují i další jsou i jiné markery etnické identity, jako je jídlo, oblékání nebo náboženství, ale jazyk má speciální roli, částečně protože organizuje myšlenky a částečně ustavuje společenské role)

¹⁶³ MOLINSKY, A. Language fluency and the Evaluation of Cultural Faux Pas: Russians interviewing for jobs in the United States. *Social Psychology Quarterly*, 2005, roč. 68, č. 2, s. 114-115.

nejdou nadšený tým, hlavně když vy vystupuje rychleji než oni. Těhle těch takových těch strojařských věcí moc není, protože tady není žádný systém, kde by učili ty mladý lidi k tomudletomu poměru, no tak oni vidí, že postupujete rychleji než oni, tak vám nadávají, že jste DP, to znamená DISPLACED PERSON, člověk bez domova.¹⁶⁵ To je vyloženě věc, kterou vám říkají: „YOU DP,“ člověk bez domova. To se s nima nemůžete ani bavit, protože vy tomu vůbec nerozumíte. Diskriminace osob v pracovním prostředí na základě příslušnosti ke skupině hovořící jiným jazykem je obecnějším jevem, často stačí, aby mluvčí hovořil nepreferovaným dialektem, akcentem nebo jinou varietou jazyka, aby byl automaticky recognized jako „jiný“ a na základě jazyka diskriminován.¹⁶⁶

Výsměchu a stejné nálepky se dočkali nově příchozí dle výpovědi dalších i od generací z dřívějších vln českých migrantů: „Naším rodičům říkali „dýpíci“, DISPLACED PERSON, že byli bez domova. „Dýpík“, to byla velká urážka. Nebo GREENHORN, že jsou zelenáci a že někomu nerozumí. (W)

Handicap pociťovali jen v některých případech. Naopak často ale chválili **toleranci** Američanů. Většinou to lidem nevadilo. Hlavně když jsem jim řekla: „I SPEAK WITH ACCENT BUT I DON'T THINK WITH ACCENT,“ tak to se zarazili. (I) Někdy díky svému cizímu přízvuku v angličtině cítili od Američanů podporu. Přišla jsem do míst, kde se úplně rozplejvali, jak já mám přízvuk. (→) do Alabamy - koukají na nás - ten jih a sever to furt tady je. Ze severu jsme YANKEES, tak já, že jsem měla jiné přízvuk, tak se se mnou hezky bavili (I).

Zpočátku nás velice akceptovali. A když člověk mluvil tak nějak jako divně, tak se snažili pochopit, porozumět nebo tak vysvětlovali dlouho, až to pochopili a my taky. (R)

Český přízvuk, který byl nedávno Američany vyhodnocen jako jedním z nejroztomilejších,¹⁶⁷ byl i v minulých dekáдах okolím Čechoameričanů pokládán za milý. Já když jsem teďka naposledy pracovala v práci, tak jsem byla hodně na telefoně. Já jsem dělala jako, jak se to řekne, SHIPPING AND RECEIVING, jak se to řekne,

¹⁶⁴ CALLAN, V. J. - GALLOIS, C. Anglo-Australian's and immigrants' attitudes toward language and accent: A review of experimental and survey research. International Migration Review, 1987, roč. 21. č. 1, s. 64.

¹⁶⁵ V rámci zákona o Displaced Persons byla organizována pomocná akce pro uprchlíky, kteří byli připuštěni do Spojených států. Jednalo se o „osoby bez státní příslušnosti“. VACULÍK, 48.

¹⁶⁶ SPOLSKY, 60

¹⁶⁷ CNN: [online] [2015-08-12]. Dostupné z <http://edition.cnn.com/2014/09/17/travel/sexy-accent/>

expedici. Tak jsem byla hodně na telefoně. Tak když jsem mluvila na telefoně, tak mně říkali, že mám velice pěkný přízvuk. (Č)

Bud' lidi byli hodný a slušný, poněvadž mně kolikrát řekli: „OH, YOU HAVE SUCH A NICE ACCENT, YOU HAVE SUCH A CUTE ACCENT!“ V teorii jazykového managementu se tento jev nazývá gratifikací. A já jsem tak snažila se toho přízvuku zbavit víceméně mě to mrzelo trochu, že pořád se ne-... Já se do smrti toho nezbavím. Já bych byla musela zřejmě jít na speciální školení. Někam, kde se soustřeďují na tom, kde se cizinec, kterejkoliv, pokud ta angličtina není jeho MOTHER LANGUAGE, aby se zbavil toho přízvuku. Mně se to nepodařilo. Já i když mám perfektní angličtinu, tak vím, že ten přízvuk tam je. I když lidi říkají: „SUCH A CUTE ACCENT“. (T): Ale nikdy jste handicap necítila kvůli tomu... (R): NO, NO. (R)

Speciální kurzy, které by člověka zbavily cizího přízvuku zmiňuje i jiná z respondentek, která stejně jako jiní dodnes reflektuje přízvuk jako svou doménu, o níž by bylo škoda přijít: Někdo mi řek jednou, proč nejdu do školy zbavit se toho přízvuku. Jeden to říkal, ale byli tam další čtyři: „SHE CAN'T, SHE CAN'T BECAUSE THAT'S WILL NOT BE HER.“ Tak jsem se smála. Oni řekli: „To by jsi ztratila všechno, to by nebylo ono.“ (I)

Právě přízvuk působil někdy u místních blahosklonnost. Cítili se bezpečněji. Že Češi nejsou jejich konkurencí. Sestra prodávala baráky a vždycky tvrdila, vždycky mě škádlila, když bych ji v něčem opravila, někdy vyslovila něco špatně a třeba to mělo jiné význam, když to řekla jinak, že jsem ji párkrát opravila. (...) Sestra škádlila mě: „Ty máš tu výhodu, že jsi tady rozená.“ Já jsem jí říkala: „Ty by jsi neprodala tvůj přízvuk ani za nic,“ protože v jejím podnikání nejen že se mohla domluvit s Čechama, ale Američani jí víc věřili, protože si mysleli, že jsou chytřejší než ona. „Ó, ona mluví s přízvukem,“ že žádná INTIMIDACE, že z ní neměli žádný strach, byla k lidem takhle, takže myslím, že jí to vyhovovalo v podnikání.

Čechoameričanky reflektují i posun v přijímání lidí s odlišným akcentem. Několikrát zmiňují, že se doba změnila. Porovnávají také svůj přízvuk s jinými. Teď když se třeba mluví na tom telefonu, tak většinou Číňani nebo Indové, ten jejich přízvuk je ještě daleko horší než ten náš. Lidi byli velice tolerantní, snažili se velice pomoci, teď už to tak není. (R) To byla jiná generace, víš. (Č) Všecko se mění. (R)

Mnozí se shodují, že i přes veškerou snahu se cizího přízvuku nikdy nezbavili. Já jsem si udělal americkéj DEGREE, já mám BACHELORS DEGREE z naší

univerzity. (...) Já jsem to všechno prošel, ale mě každé pozná, můj akcent mě prozradí, každé ví, že já se z (---). Ale já se za to nestydím, jo. (O) // Ať děláme, co děláme, my ten přízvuk máme. (Č)

(W), narozená již v USA, zmiňuje stálou „tvrdość akcentu“ svých rodičů, stejně tak i doživotní problémy svých (zejména dvou starších) sourozenců, kteří přicestovali jako sedmnáctiletí a šestnáctiletí. *Když sem přijeli, tak ty mluvili teda všichni dobře anglicky, ale všichni eště přízvuk maj. A dycky lidi, který obyčejně zjistěj, že nejsou rozený Američani. (...) Pro ně to bylo těžký pro všechny, pro toho nejmladšího asi už ne. (W)*

Z češtiny své dcery má radost (K), který zmiňuje její lokální přízvuk po delším pobytu v Praze: *„No, nejlepší je na tom pocit, že ta Karlička, že česky umí. Ona má dokonce i pražskej přízvuk a to... hehe. Lidé říkají, když tam byla tak to...“*

Touha mluvit anglicky bez akcentu dovedla některé lidi i k tomu, že obětovali českou komunikaci s vlastní rodinou, tedy i možnost předat jazyk, jen aby si vypilovali nově nabývanou angličtinu do té míry, aby se cítili jako rodilí Američani. (A) říká, že zvolili jako komunikační jazyk v rodině angličtinu, *protože jsem chtěl za každou cenu si opravdu získat bezvadnou bezvadný, jak bych to řekl, tu angličtinu abych prostě ovládal bez přízvuku. A to mě vlastně přivedlo k tomu, že jsem mohl používat, tlumočit a používat angličtinu u jiných příležitostí také.* Svá slova potvrzuje i na jiném místě: *„A my doma většinou mluvíme anglicky, poněvadž já právě chtěl ovládat angličtinu perfektně, tak abych neměl ten přízvuk. (A)*

Po delším kontaktu s L2, jak mnozí reflektují, byla **ovlivněna i jejich kompetence L1**. Tento jev se nazývá atricí jazyka (language attrition), pozbývání jazyka, lze tedy hovořit o managementu atrice.¹⁶⁸ Tuto skutečnost jim připomínali zejména rodilí mluvčí, kteří neopustili oblast, kde je čeština dominantním jazykem, tedy při příležitostných návratech do ČR.

Někdy Češi to, že Čechoameričané žili předchozích několik dekad mimo ČR, ani nepostřehnou: *Furt mi holky, když přijedu a mluvím s mejma lidma, tak mi říkaj: „Tak ty jsi vůbec neztratila, ty vůbec nemáš žádněj anglickej přízvuk.“ Já říkám: „Jděte se bodnout, já když mluvím v angličtině, tak já mám přízvuk, ale v češtině nikdy přízvuk nebudu mít.“ (I)*

---

¹⁶⁸ Atrici jazyka se zabývá např. SCHMIDT, M. - KÖPKE, B. (eds) *Language Attrition: Theoretical Perspectives*. Amsterdam – Philadelphia: 2007.

(W). která se narodila již v Americe, odpovídala na otázku, zdali na ní poznali v třiasedmdesátém roce při její první návštěvě Čech, že je z Ameriky: *Dost, no, jak bych to řekla, jo a ne. Záleželo kde. Vím, že jsem měla taky příležitost, že jsme někde se zastavili, už ani nevím, v kterém jakým malým městečku, prostě navštívili jsme nějaký hrady a zámky a tak dále. Zastavili na oběd, já takhle česky mluvila, prostě mezi sebou jsme mluvili vždycky česky samozřejmě. Bylo nás tam pět, kolik se vešlo do auta. Objednala jsem něco, a všichni obsloužený a já sedím na prázdko. A konečně jsme se optali na to: „a to už došlo.“ Tak jsme se řekli, no tak, co jinýho máte. No tak zatím můj bratranec jeden vynadal jim trochu, že se nestydíte, tady máte Američanku, tak krásně mluví na vás česky, ani ji neobsloužíte, a prostě zapomenete takhle na ni, jak to bude líčit doma... a oni se prostě na mě podívali tak, jako by nevěřili, že jsem Američanka. Asi jsem přešla jako tu ty tu bránu. (W)*

Ačkoliv sami svůj posun v akcentu Čechoameričané nezaznamenali, při návštěvách v ČR jim lidé změny připomínají: *Já jsem to necítila, ale prostě když přijedeme tam, tak někdy někdy říkají: „No, ty máš jiný přízvuk“ (R) // No, mně to říkají, já když přijedu tam, tak mně taky říkají: „ty úplně jináč mluvíš“. (Č) // (T): Když jste se vrátila domů, tak poznali, že nejste zdejší? B: Hehe, pozvali, poznali, jak bych řekla, co jsme se s lidma, co mluvili česky: "Jste z Ameriky" - "No, jsme z Ameriky." (B) Stejně tak ale dodávají, že se za dobu jejich nepřítomnosti v zemi jazyk také vyvinul. Negativně snášejí například pražský přízvuk svých moravských příbuzných.*

(T): *A když se vra- vracíte do Čech, tak na Vás poznají, že jste třeba z Ameriky?*
 (S): *To víte, že jo. Podle přízvuku. (T): Myslíte? S: Nó, určitě. Já mám tu intonaci v tom jazy- v tom jazyku určitě nějakou zbarvenou jinak. Jelikož jak máte ten druhý jazyk, tak to se vám trošku, teďka momentálně se vám to nezdá, ale ty lidi, který mi budou slyšet poprvé nebo tak nějak, tak budou vědět, že že to mám nějaký popletený. Jednou se mi stalo, že jsem byl v Čechách a (—) „Vy nějak špatně mluvíte česky.“ Já říkám: „Hm, tak jak mluvím, tak mluvím.“ (S)*

Přízvuk v češtině se mohl projevit již po jediném roce v zahraničí. Alespoň respondentka (V) to ke své nelibosti slyšela u svého konzula: *Já jsem říkala, že bych chtěla prodloužení toho pobytu ve Stockholmu ve Švédsku ještě na jeden rok a von se na mě podíval a říkal: „Slečno Broučková, je na čase, abyste jela domů, už začínáte mít přízvuk v češtině,“ což mě strašně urazilo, poněvadž jsem si myslela, že přízvuk v češtině nemám. Uvědomila si tehdy, nakolik byla po celou dobu svého ročního pobytu ponořená do L2: Já jsem celej ten rok vlastně česky nemluvila, já jsem byla totálně*

vtáhnutá do švédský společnosti, jak v kanceláři, tak i v privátní rodině, kde mě ten můj šéf a jeho manželka vtáhli do jejich rodiny. I když jsem s nima nebydlela, já jsem měla svůj byt přes ulici s moc hodnou švédskou slečnou. My jsme se dělili vo jeden byt, vona neuměla žádnou jinou řeč. Tak to mě hodně pomohlo protože sem se musela snažit mluvit švédsky. (...) Tím, že jsem neslyšela nic jinýho než tu švédštinu, tak mě rozhodně pomohlo v praktickém životě. (...) Ted'ko ten pán na českým konzulátě mně řek, že mám přízvuk ve své mateřštině. Rozhořčení nad tím, že ji někdo i přes dobrou češtinu upozornil na cizí přízvuk v L1, reflektovala vícekrát: (T): Poznal na vás někdo, že jste přijela z Ameriky? (R): Myslíte, když jsem mluvila nebo... Já nevím, jestli to někdo poznal, poněvadž, já pořád si myslím, mě tehdy rozzlobilo, když ten pán na na tom českým konzulátě, jak mi řek, abych už se vrátila domů, že mám přízvuk v češtině, to jsem si, to se mě opravdu dotklo velmi nepříjemně a měla jsem vztek na něj taky. Tak já nevím, jeden můj bratranec, kterej mezitím už zemřel, mně řek, že se to pozná, že nejsem, že prostě, i když mám češtinu spisovnou nebo dobrou, že nejsem votamtad' nebo že tam nežiju, co mně řek, což se mi taky nelíbilo.

Součástí komunikace je i odlišné neverbální vyjadřování různých kulturních oblastí, a to i včetně oblékání, jde tedy o sociokulturní management, kdy dotyčný vnímá rozdíl, odchylku od normy dané společností. To v mnoha případech Čechoameričany při jejich návratech do Československa prozradilo. A to i když byl jejich jazyk dle jejich slov perfektní: (T): *A když jste přijel do České republiky, poznali na vás, že že jste tam dlouho nežil?* (A): *Myslím, že ne. Myslím, že ne. Já jsem byl opatrný, do jisté míry jsem nechtěl, aby na mě dívali jako na cizince nebo jako na někoho, kdo se odcizil. Nikdo vlastně mě... na jednom místě, navštěvovali jsme nějaký zámek a já jsem, tenkrát ještě návštěvníci, kteří neměli české občanství, platili víc. A moje sestřenice tedy často zakoupila vstupenky na nějaký ten hrad nebo zámek a já jsem jenom zůstal v pozadí. Potom já jsem ovšem šel do nějaké prodejny, ne, právě to bylo u toho okénka, kde se platilo vstupné, a moje sestřenice tam nějak nebyla a já jsem kupoval ty vstupenky a ona se na mě tak podívala, já myslím, že to je hlavně oblečení, že po obleku poznají prostě cizince. Tak se na mě podívala: a vy jste náš? jak to myslíte, jestli jsem váš nebo ne vždyť já jsem se narodil tady v Praze, ovšem já jsem neřek, kolik let už žiju mimo českou republiku nebo Československo jo. Já se snažím prostě. (...) Když si všechno promyslím, tak myslím, že mohu mluvit bez bez přízvuku, rozhodně tedy bez přízvuku,*

ale některé výrazy prostě jsou jiné, které se změnily za ta léta, zmiňuje i jazykové změny též na československém území respondent (A).¹⁶⁹

6.2. Změna či úprava jména

Jméno je dalším typem sociální informace. S příchodem do nové vlasti si někteří změnili i své jméno, aby se lépe přizpůsobili místní společnosti. Uvědomovali si, nakolik může jejich jméno působit nezvykle. Jak píše Inlehart, vzhledem k tomu, že přistěhovalecké kultury a jazyky byly v různých dobách považovány za „nevhodné pro život v Americe“ a možnost společenského vzestupu byla vázána na ztotožnění se s dominantní anglosaskou kulturou, a to (krom přijetí protestantské pracovní etiky a užívání angličtiny) včetně změny vlastního jména.¹⁷⁰ Změna formy jména mohla oslabit jeden ze zásadních znaků vlastní odlišnosti. Osobní jméno má úzkou souvislost s osobní identitou,¹⁷¹ u imigrantů také referuje o sociální identitě. „Změna jména je jednou z možností kontroly zásadních informací o své osobě.“¹⁷² Když se člověk změnou jména asimiluje, přestává na sebe poutat pozornost, nenarušuje plynulost komunikace. Zajímavé je, jak upozorňuje Dudek, že ke změnám zejména křestních jmen do anglické podoby dochází „jakmile dojde k aklimatizaci“ přistěhovalec, zatímco si všimá, že česká příjmení, která jsou nepraktická pro život v nové zemi, zůstávají kupodivu bez větších změn, ta si přichozí tak často nepoameričtují.¹⁷³ Respondenti, s nimiž byly vedeny rozhovory, si hojně přizpůsobovali svá jména (František – Frank). Čeští emigranti se díky své jazykové odlišnosti mohli setkávat zejména s problémy s výslovností vlastního jména, proto si nejméně mluvčí své příjmení upravil.

Odsunutý sudetský Němec z Československého území se vzdal svého jména i příjmení.¹⁷⁴ Nejlepším časem pro takovéto změny bylo přijetí amerického občanství,

¹⁶⁹ Zajímavý postřeh měla i W., která byla identifikována dle svého vzezření, jak říká „českého kukuče“, aniž by se odlišovala oděním: *Když jsem tam byla s manželem v devadesátém sedmém, tak on se urazil, protože, i když jsme přijeli ve svý svým šatstvu, tak my bysme třeba šli do nějakýho obchodu v Praze. A šli jsme zvlášť. Já jsem ještě čuměla do okna, a on šel třeba dřív nebo obráceně. A on by přišel a automaticky na něj mluvili anglicky, já když jsem vešla, tak auto-, aniž bysme si slovo řekli, automaticky na mě mluvili česky. Tak asi mám takovej český kukuč, že mě hned poznaj jako Češku. Ale tohle se stalo několikrát a manžel z toho úplně šlel, říkal: „Jak poznaj, že já jsem Američan a myslej, že ty jsi Češka, jak to je možný?“ (W)*

¹⁷⁰ KUBAČKOVÁ, 90.

¹⁷¹ GOFFMANN, E. Stigma: poznámky k problému zvládání narušené identity. Praha: 2003, s. 72: osobní jméno je „asi nejpoužívanějším věšákem na identitu“.

¹⁷² Tamtéž, 109.

¹⁷³ Úpravám českých jmen se věnuje kupříkladu: ECKERTOVÁ, E. Češi v Texase: americká čeština na náhrobních kamenech. Naše řeč, 1997, 80, 5, s. 260-269, dále Čapek (1920), Mancken (1936) nebo Lutterer (2006).

¹⁷⁴ (T): Takže vy jste byl narozen CHRISTFRIED německy a pak jste si to změnil tady v Americe (.) na CHRISTOPHER? (C): CHRISTIAN. (T): Kristián! S cháčkem. Christian. (...) (C): Já nevím, háček

poněvadž odpadaly výlohy za právníky. *Ale to potom tady v Americe, když jsem si, když sis dělal občanství, tak to bylo (---), když sis nějak chtěla dát měnit jméno, tak při občanství to bylo výhodný, že se zaplatit nemuselo dělat extra u soudu, jo, že jsi to vyměnil najednou. Při občanství jste si mohli změnit jméno, jo. Tak jsem si vzal CHRISTIAN Klíma. (C)*

Ačkoliv si mnozí respondenti svá česká křestní jména (jak říkají „samozřejmě“) ponechali, ve veřejném styku mnozí používají anglická jména, píšou si je například na vizitky, které tazatelce rozdávali. Reagovali tak na časté oslovení, kterému podobu přizpůsobili. (A) Rovněž na internetu vystupují pod oficiálními anglickými variantami (Antonín: Anthony) nebo zkrácenými, familiérními podobami (Tony).

6.2.1. Volba jmen dětí v bilingvním prostředí

Zvláštní okruh tvoří **volba jmen pro potomky**, kteří budou vyrůstat v bilingvním prostředí. Při volbě se mísí národní hrdost a rodinná tradice s co největší adaptací na nové prostředí. (T): *Jména jste vybírala záměrně česká, ale aby se hodily i tady do amerického...* (V): *Jo, hm, hm. Jana, to jsem úplně ze začátku, než jsem řekla, že to není JANE, jo, poněvadž všichni si mysleli, že je JANE. Můj tatínek je Jan a já jsem ji pojmenovala víceméně Jana Marie po tatínkovi a po mamince, moje maminka byla Marie. Ale používá jen Jana, jo, já myslím, že používá tu iniciálku M, ale ne že by si říkala Jana Marie nebo JANE MARIE nebo něco. Je to Jana. Pro mě je to Janička, když je... kolik jí je, už ani nechci myslet. Hehe. Tak, a tak ona si... každé, kdo ji zná, tak nikdo jí neříká „džána“ nebo JANE nebo něco, to ona si sama, když už vyrostla, víceméně vydupovala, že ona je Jana. A každé z jejích přátel, všechno jsou to Američani prakticky, tak nikdo jí neříká jinak než Jana. Tak to jsem ráda, že to nezměnila. A David, to je česky a anglicky, to jsem udělala úmyslně taky, aby to bylo lehký. (V)*

Někteří respondenti hovořili o svých dětech jejich českou (často i domáckou) podobou (Theodor: Teddy, Tedýk). Během hovoru se ale dospělo k tomu, že jejich jména mají oficiální podobu anglickou, že kupř. Anežka nebo Áža, Pavel, Mařenka, Andělka, Frantík a Míša, Františkovy děti, jsou ve skutečnosti AGNES, PAUL,

---

to to. Píšu to anglicky. (...) (T): Káčko je na začátku, nebo cháčko? (...) (C): CH. Příjmení přijal po adoptivním otci, který se dvojité vdovy a jejího syna ujal. Já jsem měl jméno po tom (.) manžel-, nebyl to můj tata. To byl ten německej voják, co si maminka vzala, jo. VOGELSSANG. On pocházel z Mnichova. (T): VOGELSSANG? (C): Ano, ptačí zpěv. (T): Hehe, takže vy jste Kristův Pokoj Ptačí Zpěv, jééé.

MARIA, ANGELA, FRANCIS a MICHAEL. (F) Není bez povšimnutí, že se jedná o jména, která jsou běžná v obou jazycích, nepůsobí ani v jednom exoticky.

Rodiče hleděli na to, aby se křestní jméno dětí hodilo k jejich původnímu příjmení, aby nekladli vedle sebe specificky anglofonní jméno a charakteristicky české příjmení: *Já jsem nikdy nemyslela, že bych jim dávala bláznivý americký jména. Já jsem si to nemohla dovolit s jménem Polášek. Helen se narodila a první co doktor řekne, když přijde do místnosti, já měla českého doktora: „Paní Polášková, řekněte mi, že jste jí nedali bláznivý americký jméno“. - „Helen je dobrý?“ - „Jo.“*

Očividně se též špatně orientovali v pravidlech pojmenovávání – co si mohou dovolit: *Já jsem byla zblbnutá anglickýma jménama. Já jsem jí napsala HELEN /helín/. Já jsem zapomněla, že tam můžu dát Helena, A na konci. Zkrátka jsem to zmršila. Oficiálně je HELEN FRANCIS POLASHEK. Pro mě to bylo Helen, já jsem nepoužívala to Í. Ve škole ji taky volali Helen. Jinde OFFICIAL NAMES ji budou volat HELEN /helín/. (I)*

Volba jmen vnoučat záleží snad ještě ve větší míře na národnostech ve smíšeném manželství. Je zde patrná ještě větší asimilace s prostředím. Tradiční česká jména se uchovávají kupř. jako jméno po otci a po dědovi, např. Cyril u (B). Opět zde nacházíme tendenci pojmenovávat děti „nekonfliktními“ jmény, která jsou frekventovaná v obou jazycích.¹⁷⁵

6.2.2. Příjmení

Při příchodu do Spojených států přišli lidé o svou diakritickou podobu jména, většina žen navíc přišla o svoje přechýlené příjmení. Respondentky reflektují, že někomu ale zůstalo: *Jak kde. Dana Rysová je pořád Rysová. Já kdybych tam šla s někým, tak to -ová by mi zůstalo. Ale oni tady říkali, že prostě tady to -ová neexistuje, tak to příjmení bude jako příjmení manžela. (R)*

Někteří si ponechali své jméno i s tím rizikem, že bude vyslovováno zcela jinak, dle anglických pravidel. Dvě respondentky se dlouze dohadovaly, jak lidé vyslovují příjmení jedné z nich: Čeveliček, bez diakritiky tedy Cevalicek („Seveliček“ vs. „Sevelisek“). Toto činí obecně častější problémy: *Někdo to nemůže vyslovit vůbec. I AM*

¹⁷⁵ *No a měl ten nejstarší má dva syny, Cyrdu a Petříka. Ten druhý, jako Jožka, má jednoho chlapca a jednu holku, to je... chlapec se jmenuje Josef Antonín a ta dívka se jmenuje Bianka. Ten třetí Vašek měl nebo má dvou synů, Pavla a Marka. Mařenka bohužel nemají žádný děti, proto... nešlo to. Ludva má jednoho chlapca, ten se jmenuje Michael. Mám šest vnoučat, víc mě Pán Bůh požehnal chlapcama. (B)*

NOT GONNA TRY. Oni řeknou: I AM NOT GOING TO TRY. Někdo řekne, že to nebude vůbec zkoušet. (Č) Nepřiliš pozitivní vztah k některým fonetickým podobám svého jména má pan Jandáček: Mě někdy moji kolegové vyslovují „džejdejsek“, ale to se mi jaksí nelíbí. (A)

Jsou i případy Čechoameričanů, pro něž fonetická forma byla důležitější než ortografická. Za paní Poláškovou (Polashek) rozhodly předchozí generace Čechoameričanů, do jejichž rodiny se přivdala. *Polashek je anglicky vyspelovaný, protože můjho muže tatínek, když dostal americký občanství, on chtěl, aby se jeho jméno říkalo „Polášek“, a ne „Polásek“. To je proč on tam dal to H. A s tím se to vyslovuje Š. (...) To je proč my máme český jméno s anglickým spelováním WHATEVER, jak se to řekne česky.*

Své jméno přizpůsobil americkému pravopisu, aby jeho fonetická podoba zůstala víceméně stejná, například i pan Šulc. Jeho Američany vyslovované jméno se natolik lišilo, že mnohdy nevěděl, že je adresován. Když na disproporce narážela i další generace, rozhodli se původně německé jméno změnit do jeho pro Američany stravitelnější podoby: *Já jsem si ho poangličtil. (...) Já když jsem přišel na vojnu, oni mně začali říkat, volat jméno „solk, sok“. Já jsem stál v řadě a já jsem na to neslyšel. Vedle mě stál kluk, Slovák, ten měl dva bratry z MILWAKEE, WISCONSIN, a oni mluvili poměrně hodně slovensky. A on říká: „FRANK, THAT'S YOU! To jseš ty!“ Propánakrále, všichni říkali: „To je blbec, to je blbec, on ani neví, jaký je jeho jméno.“ Vy nevíte, co já jsem prožil ze začátku. (F)*

Měl jsem to jméno tady ve Spojených státech asi přes dvacet let. Až můj nejstarší syn - jednou sedíme u stolu - a jemu bylo asi čtrnáct nebo patnáct let: „tatínku, ty říkáš, že se jmenujeme Šulcové, a když jdu do školy, tak mi říkali „solk“, jak toto.“ Já jsem mu to musel vysvětlit a kluk mi říká: „Tak to změním, jako abysme se... To musíme napsat německy jako S-C-H-U-L-T-Z..¹⁷⁶ Stálo mě to dvě stě dolarů, šel jsem k advokátovi. Já jsem se necítil, vono je to blbý, poněvadž já jsem na to nereagoval, jak oni mi toto. (F)

Unikátní management zvolil otec pana Jandáčka, který během ilegální protirežimní činnosti, ve strachu z prozrazení, využil specifika svého příjmení a rozdělil ho na jméno a příjmení. Dostal se zpátky do Československa jenom tím, že podplatil nějakého námořníka, tedy důstojníka, který změnil jeho jméno z Jandáček na Jan Dacek. (A)

---

¹⁷⁶ Vyspelováno anglicky.

6.3. Shrnutí

Mluvčí indentifikovali špatný přízvuk jako jazykový problém, někteří se jej snažili cílevědomě napravit, vylepšit. Mnozí jej vnímali, evaluovali pozitivně i negativně, avšak k nutnosti nápravy se nerozhodli.

Strategie, které volili při změně jmen, do jmen zasahovaly nepříliš invazivně. Své “cizokrajně” vypadající jméno vnímali jako problematické (mohlo by působit problémy místním při výslovnosti, mohlo by vést k diskriminaci, mohlo by být špatně vysloveno a stát se zcela jiným jménem, které dotyčnému není vlastní) a snažili se o jeho úpravu.

7. Bilingvní dovednosti promítané do promluvy

7.1. Jednoduchý jazykový management v dvojjazyčném prostředí

7.1.1. Situace, kdy se mluvčí neopraví, nesignalizuje žádný jazykový problém

V promluvách, v nichž se vyskytovaly prvky češtiny i angličtiny, docházelo k přejímání slov s formálními změnami (přizpůsobených české morfologii – odd. 1), ale i slov bez formálních a významových změn (odd. 2). Někdy ale tentýž mluvčí použije totožný výraz v promluvě na různých místech v jeho anglické i počestěné podobě. Jevy, v nichž došlo k odchylkám od normy, ale proběhly bez signalizace (pauz, hezitace – váhání)¹⁷⁷ a bez identifikace jazykového problému a následné korekce, budou probírány v následujících kapitolách. Jejich korekce mohly být motivovány vědomím o přítomnosti výzkumníka.

Přepnutí do jiného jazyka z důvodu výhodnosti (výběr slova nebo na základě jednoduché dostupnosti), se běžně váže k tématu promluvy, tradičně například školství, vědy, odborných termínů...¹⁷⁸ Anglické výrazy respondenti mohou používat pro různé americké reálie, pro věci, s nimiž se setkali až za svého života v USA, různé instituce (škola, armáda... - více k tematickému rozdělení v kapitole 2). Dalšími případy jsou řečové automatismy (fatické výrazy, vycpávková slova) nebo discourse markers, mezi něž řadíme citoslovce, spojky, částice aj., což jsou „výrazy naznačující postup projevu (...), výrazy zdůrazňující kontakt s adresátem a formálně ověřující recepci a interpretaci komunikátu.“¹⁷⁹

7.1.1.1. Slova přejatá s formálními změnami – výpůjčky přizpůsobené české morfologii

Respondenti v průběhu promluv někdy použili v některých situacích anglické slovo, aniž by identifikovali nějaký jazykový problém. Přejímali však příležitostně anglická slova s formálními změnami. V těchto výpůjčkách, které byly přizpůsobené české morfologii, docházelo k přiřazování gramatického rodu, skloňování, projevům obecné češtiny apod. Mluvčí například spojí uvnitř jednoho slova anglický kořen

¹⁷⁷ Hezitační zvuky jsou pojímány jako „přerušení souvislé produkce hlasu při mluvené řeči“ a je jim připisována funkce „signálu toho, že se mluvčí připravuje k řeči, hledá vhodný výraz, je projevem rozpaků atd.“ KRČMOVÁ, M. Zvuk hezitační. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: 2002, s. 570.

¹⁷⁸ SPOLSKY, B. *Sociolinguistics*. Oxford: 1998, s. 49-50

s českým flektivním sufixem tak, že vznikne hybridní slovo, které zcela adaptuje do systému češtiny, respektive do vlastního idiolektu.

Bez signalizace používali respondenti kupříkladu následující výrazy: „najlonky“ (= nylons) „bejbátko“ (= baby). *Když jsi šel tady na šestadvacátou, to je tady vodsad' kolik, šest sedm „majlí“ (= miles). (F) // My jsme se museli „intervijúovat“ (= interview), jeden den jsem dělal na klinice, měl jsem dělat deset patnáct INTERVIEWS. (F) // Když mě „skrýnovali“ (= screen), jak jsem, jaksi jak se ptali, proč jsem odešel (F) Začala jsem dělat v „kafeterii“ (= cafeteria) v LOMBARD a pak dva roky po tom jsem dostala práci v COREY STEEL, co je malá COMPANY IN THE CICERO (I)*

U některých výpůjček se ale značně posouvá jejich význam, mohli bychom je označit za „false friends“, falešné přátele. „Artistou“ (V) nemyslela akrobata, ale umělce (= artist), „majorem“ (T) a (I) nemínili vojáka, nýbrž starostu (= mayor) a „misi“ ani posláni, ani úkol (nebo vojenskou misi), nýbrž (katolickou) misii (= mission). *Otec Hladík nás nechal schůzovat na „misi“ (= mission), jen jsme dali nějakou DONATION (V).* Jinak vnímají Čechoameričané i sloveso „interpretovat“, které oproti češtině používají primárně při popisu činnosti tlumočení.

Slovo, které v hovoru použili téměř všichni dotazovaní, je slovo gradovat, případně „graduovat“ nebo „graďovat“ (= graduate), které je mnohem úspornější a (pro americké prostředí, kde se mnozí z jejich rodinných příslušníků zapojili do středoškolských a vysokoškolských studií, přesnější a příhodnější) než výrazy jako „absolvovat střední, resp. vysokou školu“.¹⁸⁰ *Ruštinu jsem pustila, to už jsem nepotřebovala, abych graduovala. (W)*

Pokud se tato češtině přizpůsobená slova objeví i v následujících kapitolách, budou označena obdobně jako zde.

7.1.1.2. Slova přejatá bez formálních změn – neadaptované výpůjčky

Dle Karla Kučery ke slovům přejímaným do americké češtiny „bez formálních a významových změn“ patří často zástupci nesklonných slovních druhů v češtině -

¹⁷⁹ KUČERA, 144.

¹⁸⁰ Slovo graduovat, promovat, je v českém slovníku cizí. Mluvní přejali anglický kořen a připojili české slovesné zakončení –ovat. Gradovat je ale zároveň v češtině i knižním výrazem. Vzhledem k tomu, že se ve výpovědích objevuje zcela pravidelně vedle výrazů HIGH SCHOOL, COLLEGE nebo DEGREE, bude výraz patrně opravdu spíše výpůjčkou z angličtiny.

příslovce, interjekce, částice (*ANYWAY*),¹⁸¹ několikaslovné výrazy (*ALL RIGHT*) i víceslovná pojmenování nebo číslovky.

Oblast, kde je zcela dominantním kódem angličtina, je oblast **VZDĚLÁVÁNÍ** (*Moje EDUCATION nebylo zrovna tak jak by mělo být; F*). Všichni mluvčí shodně používali anglické termíny pro stupně školského systému dle amerického modelu.

Mezi nejfrekventovanější patřily (krom výrazu „gradovat“, který je probírán v předchozí sekci), výrazy

- *HIGH SCHOOL: Rodiče ji poslali do SACRED HEART ACADEMY to je HIGH SCHOOL, my jsme se tam seznámili, začali jsme spolu chodit (F) // Tak Tedýkovi bylo ani ne, skoro osmnáct mu bylo, byl ještě v HIGH SCHOOL (I)*
- *COLLEGE: např. Radši, Fanouši, dodělej COLLEGE zde. (F)*
- *nebo DEGREE: Dostat z filozofie DEGREE (O).*¹⁸²

Jejich české překlady byly použity pouze sekundárně jako vysvětlení termínů (více v následujících oddílech).

Objevují se i názvy vzdělávacích institucí (*Tak jsem dodělal COLLEGE, BENEDICTINE ST. PROCOPIUS COLLEGE, F // Není hloupej, ale je líný, tak po prvním semestru šel na TWO YEAR COLLEGE, TWO YEAR DUPAGE COUNTY COLLEGE (V), studijních oborů a titulů: Jenomže ona má MASTER ze SPECIAL AID (R) // Studoval jsem ECONOMICS AND INTERNATIONAL POLITICS (F) // Udělal mechanický ENGINEERING (B),*¹⁸³ ale i dalších formalit (*Dokonce jsem byl přijatej do GEORGETOWN UNIVERSITY, dokonce ještě mám CERTIFICATE, že mě přijali. (F) // Tak jsem to musela přerušit a šla a udělala jsem si HIGH SCHOOL DIPLOMA (I).*

¹⁸¹ Takovéto výrazy se v rámci code switchingu nazývají Tag Code Switching. (*OH YEAH, ALL RIGHT, OKAY, YEAH, YOU KNOW, OK...*)

Následují hojně jako první reakce po otázkách. (*T*): *A vy jste ji postavili nejprve tady v Americe? (F): YEAH, třicet let stála v zahradě kláštera benediktýnů, tam stála, to bylo hezký.*

WELL, ale Peron to tehdy udělal, že je to nebezpečný, tak jsem pracovala jenom čtyři hodiny. (B)

WELL, když jsem byl v Německu, ty první dva tři roky jsem se ve snu vracel mockrát. (F)

WAIT, on odešel před první světovou válkou. (I)

YEEEEEEEEAH, THAT'S IT! To je správný slovo. (I)

Tak ted' tam mám jenom mýho bráchu. Tedy je trouba ANYWAY. (I)

Expresivnější výrazy jako vycpávková slova doprovázejí zejména temperamentní projev (*I*): např. *HOLY CRAP, WHAT THE HACK // Její máma by ji zabila, OH GOSH (I) // To jsem se stala členem toho Sokola Tábor a děti (---) Teddy byl dva roky a dva měsíce, když začal (---) ještě měl plínu, OH GOSH. (I)*

¹⁸² Typický úryvek respondenta (*A*) shrnuje nejčastější jevy:

Tak jsem měl ten první rok té COLLEGE, tedy to ještě - univerzita začíná teprve po BACHELORS DEGREE, ale mohl jsem prostě navštěvoval školu v Ciceru, která byla součástí té HIGH SCHOOL, z které jsem GRADOVAL předtím. Ten první rok mi byl odpuštěn, protože jsem měl dostatek takzvaných těch KREDITŮ.

¹⁸³ Na jiném místě tatáž osoba použije: *Potom je Vašek, ten byl jako mechanický inženýr. (B).*

Další oblastí, kde v životě Čechoameričanů značně dominuje angličtina, je **PROFESNÍ ŽIVOT**. Nejčastější je u respondentů anglické slovo BUSINESS,¹⁸⁴ objevují se názvy institucí, vlastní jména i obecná: *Začal jsem dělat pro UNITED STATES PUBLIC HEALTH SERVICE. (F) // pak jsem dělala pro (RAABL) BOSCH, to je německá COMPANY (Č), mluvčí zmiňují různé termíny ze své práce: V tej klinice oni potřebovali ošetřovatelku v X-RAY (...) já jsem pracovala v X-RAY, jako X-RAY TECHNICIAN (B),¹⁸⁵ // Já jsem mohla prakticky vstoupit hned do kancelářské práce, MANAGEMENT práce, něco k čemu jsem byla vyštudovaná. (V) // Já mohla jít nazpátek na moji UNEMPLOYMENT (I). // Má velice vynikající postavení - jako BANKING SYSTEM americký, který obchoduje s Čínou, s Šangají a HONG KONG. (K)*

Životní etapou mladých mužů bylo v mnohých případech působení v americké **ARMÁDĚ**, které (společně se službou u námořnictva apod.) reflektují často s použitím anglických termínů: *Z NAVY tam znal holku, one je... nebo byla, ona už umřela, irského původu. Tak se s ní oženil. (B) // Protože můj muž už byl na vojně za druhý světový války, tak jsem se stala členem AMERICAN LEGION AUXILIARY. (I) // Ale jelikož tady ta cesta, ta škola je drahá, tak se zapsal do NAVY. (B) // Když se napsal do NATIONAL GUARD (B).¹⁸⁶*

Anglické výrazy respondenti spojují též s **VLÁDOU**, které téměř nikdy neřeknou jinak než GOVERNMENT: *Třicet šest let práce pro Spojené státy nebo pro federální GOVERNMENT (F) // Důvod k tomu byl, protože GOVERNMENT dával velkým městům jako New York nebo Chicago přes milion dolarů (F) // Americké GOVERNMENT mi platil moji, moji školu, dával mi sto deset dolarů na měsíc, to stačilo, abych zaplatil školu. (F),¹⁸⁷ s VELVYSLANECTVÍM (znal jsem pár lidí na EMBASSY, O // Dva lidi z EMBASSY přijeli (F) // potom nějak z EMBASSY nebo*

¹⁸⁴ Slovo čeština za desetiletí, co byli krajané v Americe, ostatně také přijala, zdomácnělo.

¹⁸⁵ Tatáž osoba ale používá na jiném místě výraz zčásti český:

Tak jsem dostala vysvětlení jako X-RAY technik.

¹⁸⁶ Pokud zmiňujeme armádní tematiku, můžeme přidat též příklady i slov s formálními změnami: *Po roce mě poslali na Floridu do velké „báze“ (= base) letecké, která se jmenovala, jak se to jmenoval, teď si nemohu vzpomenout, už je to hezkých pár let, EGLIN (→) FORCE BASE, tam jsem strávil poslední dva roky. (A) // A taky se zapsal na NATIONAL GARD, aby mu to pomohli zaplatit, tak ho poslali na ty „exercice“ (= exercices), tak ho poslali do GEORGIA na ten CAMP. (B). // Tam nám dali určitý „instrakce“ (= instructions) (...) a tam už na nás čekaly „traky“ (= trucks). (F) // Jaký „titel“ (= title) měl, to už si nepamatuju, (...) byl nějakým „subkapitánem“ (= subcaptain) něčeho, protože měl ty studie. (B) // Poněvadž jsme podporovali první „sautkorskou divizi“ (= Southkorean Division), to byla infanterie před náma, oni neměli dělostřelectvo, potřebovali „mordrs“, který se můžou střílet přes ty vršky. (F) // Sjely jsme se tři „kampanije“ (= companies) na jednom místě a máme mši svatou a modlíme se a najednou huuu. (F)*

konzulátu (V), **MEZINÁRODNÍMI ORGANIZACEMI**: *Tak jsem byl několikrát zatažen z toho NATO („nejto“; K), ale i dalšími INSTITUCEMI, ať již s obecným či konkrétním pojmenováním: Šel jsem tam do LIBRARY, (...) benediktýni tam měli krásnou LIBRARY (F). // My máme hlavní MC DONNALDS OFFICE v Oak Brook, to je velikánskej BUILDING. (I)*

I české krajanské instituce respondenti někdy nazývají jejich anglickou podobou: *Ted' s Tedykem jsem MEMBER MORAVIAN DANCE GROUP. (I) // Třeba MORAVINS maj, my máme tady dvě skupiny, MORAVIAN DANCERS, a každej má svůj den. (I) // Přišel s tím českým CULTURAL CENTER, ten kluk dává do toho tolik času. (I)*

Angličtina se v jinak českém textu objevuje u různých **SPRÁVNÍCH CELKŮ** a míst (např. *DISTRICT*).

- *Ne pro CITY OF Chicago, pro stát OF Illinois, měl jsem několik COUNTIES, co byly západní od Chicaga, měl jsem osm nebo devět COUNTIES. (F)*
- *Sedla jsem na autobus pracovat do DOWNTOWN. (...) Já jsem pracovala pro INTERNATIONAL HARVESTER OF DOWNTOWN. (V)*
- *Jako kluk, tehda mi bylo dvacet čtyři let, jsem dělal truhlářinu v DOWNTOWN a bydlel jsem v Cicero. (F)*
- *Evropa je velká, ale kolik je tam těch COUNTRY, no, tady je to jedna zem. (Č)*
- *Přes ten kostel se našla paní, která měla dvě adoptované děti a bydlela blízko v tom úseku, jak víte, tady jsou PARISHES, každý kostel má svůj teritorium. (V)¹⁸⁸*
- *IN CHANNEL jsme - na moři nás vylodili (F) // OUR LADY OF LOURDES (V)*

POVOLENÍ, STATUS, termíny pro různé dokumenty apod. jsou další kategorií, kde respondenti zvolili anglické označení: *Dostal jsem G. I. BILL. (F)¹⁸⁹ // On byl sice občan, ale jeho tatínek byl Srb, tak já nevím, jestli měl CITIZENSHIP, nebo neměl, že nebyl přímo Čechoslovák, ale mohl žít přímo v Praze, to vím. (V) // Konečně DP STATUS, měl jsem s tím problémy. (F) // Já jsem měl AFFIDAVIT z BENEDICTINE*

¹⁸⁷ Slovo government zasadili mluvčí na jiných místech do českého deklinačního systému: *Já jsem chtěl jít dělat ke „gavrmentu“ (= government) do zahraniční služby tehda, jenomže dokonce jsem byl přijatej do GEORGETOWN UNIVERSITY (F)*

¹⁸⁸ Čechoameričané se drží amerického úzu, kdy po městě následuje v přístavku jeho místní určení v rámci státu: *Měl dva bratry z Milwaukee, Wisconsin. (F) // Oni si otevřeli malou pekárnu ve Viktorii, British Columbia. (F). Státy (někdy i města) zůstávají často také nesklonné: Ty dvě jely do Ohio (M) // Pak jsme strávili v Regensburg. (A).*

¹⁸⁹ G. I. Bill je sada benefitů pro válečné vysloužilce, kteří chtějí kupř. rozjet podnikání, vychodit vysokou školu, vzít si půjčku apod.

COLLEGE. (F) // Jsem se sem dostala velice lehce, jsem hned dostala na letišti, dostala GREEN CARD, protože jsem byla vdaná Američanovi (I).

Anglické výrazy respondenti volí i pro označení **UDÁLOSTÍ**, **SVÁTKŮ**. *Na MIDNIGHT MASS, já tam musím být. (I) // Ted'ko bude LIDICE MEMORIAL. (V) // Mám tady kolem Vánoc, kolem Vánoc máme MUSICAL SOIRÉ (V). // My to mixujeme, ty americký HOLIDAYS, (...) od toho HALLOWEEN, to se vydekoruje, a na THANKSGIVING se dávají dekorace (I)*

TITUL ČLOVĚKA je další oblastí, kterou bilingvní jedinec, který pobývá v anglicky hovořícím prostředí, mnohdy automaticky užije i v české promluvě: *Jmenoval se MISTER FISHER (F) // Já jsem byla pro to, aby to FATHER koupil, no (B) // FATHER Hladík (V), otec RECTOR Tomáš Havlík (F) // tam vedle je ještě FATHER Odilo, to je jedinej, kterej pochází z Jihlavy (F) // Nějakej MISTER Jaroslav Hofman napsal jeho sbírku a jeho papíry mi jeho syn dal. (F)*

FRÁZE, **IDIOMY**, **PŘÍSLOVÍ**... tvoří další celek, který je vysloven v jazyce, v němž je používán častěji: *Janička když si něco usmyslí, tak jde TRHOUGHT THE BRICK WALL. (V) // Jana je spíš na tu francouzskou kuchyni – PICKY-PICKY. (V)*

Některé reakce se zdají být vyslovené **AUTOMATICKY**, bez rozmyslu: po kýchnutí exploračky: *BLESS YOU! (V)*, při přemýšlení nad správným vyjádřením, při hledání slova: *Já mám BLANK. (F)*, často ihned po otázce: *(T): Vaše maminka na Vás mluvila spisovnou češtinou, nebo nářečím? (V): NO, češtinou.*

U mnohých slov možná hraje roli frekvence užívání v angličtině, jednoduchost, rychlost, úspěšnost, případně postupná atrice kompetence v češtině, kdy se pro dominanci anglického slova český výraz u mluvčího zasouvá.

Při krátkém přepnutí do angličtiny může hrát roli fakt, že mluvčí se pohybují v prostředí, kde mnoho mluvčích ovládá oba jazyky, proto je v L1 hodně slov z L2 – partner v komunikaci jim rozumí.¹⁹⁰

- *Děti už lepší mluví anglicky, tak já jim to nechci dělat DIFFICULT. (F)*
- *Z té katedrály vychází ven a je takový EMOTIONAL. (K)*
- *Je velmi rázná a velmi OPININETED. (V)*
- *Můj manžel měl pořád hrůzu, že nás tam komunisti chytanou, že nás tam najdou, ale já jsem se cejtala ve Švédsku SAFE. (V)*

¹⁹⁰ SPOLSKY, 49

- *Přijel chlapec, který dělal v v San Diegu a mluví PERFECT česky, a dělal s Pavlem. (F)*
- *Více jsem trpěla duševně než fyzicky nějakým hladem nebo ABUSE nebo něco, to ne, ono někdy ta duševní bolest je horší než ta fyzická. (V)*
- *Tak jsem zapomněla na svýho švédskýho BOYFRIENDA, tak jsem se zapojila do český skupiny, to byli mladí inteligentní lidi, studenti nebo už hotoví profesori. (V)*
- *Ona nemohla mít lepšího otce, přestože nebyla jeho, byl skutečně SUPER. (V)*
- *To byla DISASTER. (I)*
- *Nevím, jestli to byl dobrej CHOICE. (V)*
- *Denní noviny jdou hlavně digitálně, s jeho generací ty PRINTED zcela vymizí, (V)*
- *Ačkoliv nevím, co Jana udělá, to je ještě pro mě MYSTERY. (V)*
- *Já nevím, FATHER je tak inteligentní a ten je tak tvrděj na tu angličtinu, je SUPERLY inteligentní člověk, ví mnoho věcí. (V)*
- *Někdy vidíš jenom PEOPLE na tý vod fary (I)*
- *Prostřední dcera měla rakovinu prsa a šla na operaci, tak já jsem se ptala, jestli bych nemohla dostat dva tejdny OFF. (I)*
- *A voni řekli, že když se vystěhujete na papír, tak my vás nemusíme pustit nazpátek na návštěvu HIER. (I)*
- *Když se vystěhujete na českéj československej pas, nebudete mít nikdy problémy, protože my jsme vám dali jako OK se vystěhovat. (I)*
- *Paul Newman má BACKGROUND CZECH (I)*
- *Jsme spíš INTERNATIONAL, nikdo nechodí a nehlásá „Já jsem Čech“ (...) cit nebo pocit, který lidi nemaj, všechno je INTERNATIONAL (V)*

7.1.2. Situace, kdy mluvčí přepnutí kódu signalizuje

Další situace nastávají, když je užití anglického slova doprovázeno nějakým jevem, který by mohl být interpretován jako povšimnutí jazykového problému (aniž by v jazykovém managementu mluvčí přistoupil k následující fázi, přípravy a realizaci oprav).

Mluvčí signalizuje, že přepne (případně přepnul) kód, a to například ukazovacími zájmeny (takový...,),¹⁹¹ vycpávkovými slovy (jako), pauzami... (v následujících příkladech jsou výrazy jako *tomu se říká, jak oni tomu říkají, té, ty, takzvanéj...*, dále opakované výrazy – pro získání času na přemýšlení apod.) „Jako signál předcházející přepnutí kódu by se dalo označit i citování vět původně pronesených v angličtině, ať již ze strany samotného respondenta nebo cizí osoby.“¹⁹²

Každý mluvčí však pokaždé při signalizaci citace cizí nebo vlastní výpovědi v angličtině (“reported speech” neboli reprodukováná řeč) přepne na různě dlouhý úsek promluvy (podobně je to vidět i v následujících kapitolách):

- *No a von říká: „FRENK, já tě nechám vědět.“ (F)*
- *Měl jsem tady dobrý jedny známý, a ty říkali: „FRANK, JUST TRY IT, YES, AND a uvidíš, jak to... (F)*
- *A já jsem říkal: „No, já nevím, jestli to budu, nevím, jestli budu mít další možnosti.“ - „NONONONO, tak my vám dáme tolik za to, jestli zůstanete nejméně rok. (K)*
- *Ona mi říká: „Ty jsi SOCIAL BUTTERFLY“ (V)*
- *„DON'T WORRY, babi, DON'T WORRY“ (V)*
- *Varuju vždycky své studenty: „IF IT DOUBT, THROW IT OUT.“ Tady každý rok umírá hodně lidí na otravu. (A)*

Tematické okruhy, při nichž docházelo k přepínání kódů, byly podobné jako v kapitole předchozí (institute, vzdělávání, administrativa, nemoci, termíny z práce).

- *Ona to chytnula v tý, jak oni tomu říkají, v té STAGE ZERO. (I)*
- *Tak jsem měl ten první rok té COLLEGE. (T)*
- *U nás poslali dopis do koleje, že hledají mladý lidi, který mají (bad) BACHELOR DEGREE takzvanéj.(F)*
- *Ten chodil do toho ILLINOIS INSTITUTE OF TECHNOLOGY. (B)*
- *Ona dělala školu tady v městě Chicagu na té Univerzita OF Chicago (B)*
- *Ne, tomu se říká PUBLIC SCHOOL. (I)*
- *To jsem měla ráda a oni mě i poslali do školy, já jsem šla do tý COOKING SCHOOL. (I)*

¹⁹¹ Časté použití ukazovacích zájmen je ale možné interpretovat jako přiřazování gramatického rodu, přizpůsobování češtině, úvyklost na používání členů.

¹⁹² KUBAČKOVÁ, P. Reflexe přechodové zkušenosti první české přistěhovalecké generace

- *Totíž ale to jsem v práci, jsem měl ty různé „kompanije“ (= companies), mě - nás překupovali (K)*
- *Například ten nejmladší, ten začal na základní škole, a druhý dva už byli, čemu tady říkají HIGH SCHOOL, tak šli tam. (W)*
- *Na tom... na CZECH COUNCILAR. (I)*
- *Ó, to byly moldy, horké moldy, kde jsem musela vytahovat ty plastické, ty (CUPS) z těch holdů, moldů. (Č)*
- *A pak jsem pracovala i na, na, na tom, na NATIONAL. (I)*
- *Já bych řekla když my jsme přijeli tak moje babička a ti její FRIENDS a ty věci.*
- *Ty COOKIES a to pečení, s tím jsem si musela pohrát (I)*
- *Ta paní, co jste s ní měla ten INTERVIEW, nedávno (...), tam přednášela. (T)*
- *Našla jsem si to HOT WATER. (I)*
- *A já jsem tam živila jsem tam viděla všelijaký ty „kongresmeny“ (= congressman). (I)*
- *Protože já... já... jak by se to řeklo, anglicky se to řekne BULLSHIT. Rozumíš tomu, co to je? Tak ten český BULLSHIT vod nich, já to nemůžu teď (I).*
- *Oni nesměli kouřit, tak on žvýkal tabák, a proto moje maminka říkala: „on „baguje“, to byl, to ona užila, z toho, z toho, z toho BAGGING, z toho, z anglického BAGGING ME. Tak ona říkala: „tatínek baguje“, že on žvejkal tabák. (K)*

7.1.3. Situace, kdy se mluvčí opraví

Jazykový management proběhl v plné šíři v následujících situacích. Mluvčí si nejen povšimli jazykového problému ve svém vyprávění, zároveň i naplánovali a zrealizovali jeho opravu. Jako „chybu“ při komunikaci s českou studentkou učitelství (navíc v situaci, kde čeština byla preferovanou řečí) vnímali mluvčí např. výskyt anglických slov, u nichž sáhli ke korekci, k vysvětlení pro komunikačního partnera, k zajištění srozumitelnosti. Tendence však mohla být i opačná: bilingvní mluvčí nejprve použil slovo české, za něj přiřadil slovo anglické.

7.1.3.1. České slovo následované anglickým

Anglické slovo, které mluvčí doplní v návaznosti na vyřčené české slovo se stejným (nebo téměř shodným) významem, může potvrzovat, opravovat nebo upravovat

neurčitost českého výrazu. Mluvčí se také může snažit ověřit správné užití výrazu, snaží se, aby mu bylo partnerem v komunikaci porozuměno.

Motivací mluvčích může být časté užívání anglického výrazu v běžném životě. Někteří mluvčí mohou pocítit nejistotu nad vhodností použitého, které znají třeba ještě z Československa, pro americký kontext. Z nejistoty patrně dochází též k nedokončení prvně vyřčeného českého slova *Takže mě pak udělali jako hl-, HEAD COOK (I)*. Výskyt signalizují obdobně jako u dalších kapitol výrazy jako *takzvané, jak my říkáme, takovou, takový, tedy, nebo jak by se to řeklo, nebo oni neříkají, jak jim říkali, by tomu řekl*, dále hezitační zvuky apod.

- *Tak potom jsem chodil do takzvané letní školy, SUMMER SCHOOL, kde byli většinou studenti, kteří propadli některý předmět během roku a museli to opakovat. (T)*
- *Katolíci a ti, jak jim říkali, svobodomyslný, FREETHINKERS. (A)*
- *Já jsem prostě šel za tím, ee, no, mým vedoucím, za mým bossem (=boss), jak my říkáme. (F)*
- *Ten nápad nebo ta „idej“ (= idea) byla moje, nakreslit tu budovu. (M)*
- *Potom ale po těch, když jsem se vrátil do Spojených států, na Floridě tak potřebovali někoho, kdo by měl na starosti tajné dokumenty, tak jsem měl takovou, takový OFFICE, tedy kancelář, která byla za mřížema, a i důstojníci museli mít prostě písemné dovolení vypůjčit si nějaký dokument tajný. (A)*
- *A pak Čermákova ulice, to je naše hlavní ulice, která byla pomenovaná po „majorovi“* (MAYOR) Čermákovi z Chicaga, kterej byl zastřelenej a je pochovanej na Českým národním hřbitově. Nebo oni neříkají Český národní hřbitov, oni říkají BOHEMIAN NATIONAL CEMETERY. (I)*
- *Jeli jsme v, Ježiš, ee, Žlutým moři, YELLOW SEA. (F)*
- *On měl hereckou školu, on byl ACTOR, dělali různý divadelní scénky (V)*
- *„Máš lístky?“ To byly TICKETS. - „Nemám TICKETS.“ (F)*
- *Mimo jiný jsem v lokání politice, jsem svěřenec, by tomu řekl, TRUSTEE, jsem v městěčku tady NORTH RIVERSIDE na městském výboru, mám dost práce u toho. (W)*

7.1.3.2. Anglické slovo následované slovem českým

Preferovaným jazykem nahrávek byla čeština, mluvčí tedy mohou jako jazykový problém vnímat slovo anglické, které se snaží doplnit, dovysvětlit, ať již explicitním překladem anglického slova, které následuje vzápětí (zdvojené paralelní vyjádření takřka slovníkového rázu. Právě řečené buď opakuje, anebo parafrázuje v druhém jazyce (odd. 3), což může sloužit k ujasnění nebo zdůraznění předávané informace.¹⁹³

Povšimnutí opět někteří signalizují (případně získávají čas) užitím výrazů jako *jak bych řekla, jako, jakejsi, říkali jsme, jak se to tady..., takzvané, anglicky se to řekne, což oni tomu říkali, čemu říkají, já nevím, jak se to řekne česky...*, krom vycpávkových slov a odkazování ke všeobecným znalostem i dalšími prostředky (pauzy, hezitační zvuky).

Mluvčí si někdy použití anglického slova, které vnímají jako „nedopatření“, uvědomí v průběhu jeho vyslovování. K nedorečeným slovům, která jsou následována českým výrazem, uvedme tyto příklady:

- - *Aby bylo Československo připuštěný do NA- („nej-“), NATO („nato“). (F)*
- - *Já jsem nedokázala pochopit – slaný máslo a džem a HO- („ha-“) med. (I)*
- - *Patřila do našeho Sokola Tábor, měli jsme velkou skupinu LAD- („lejd-“), žen, co sem přišly po osmačtyřicátým roce. (I)*
- - *Sice jsem měla PERMANENT RE-, jako povolení tam žít, ale stát se Švédkou, to trvalo dost dlouho. (V)*

Opakovaně se také objevují překlady v citacích dříve vyřčených vět (ať již respondentem, tak i někým jiným): *Můžu říct: „I SUCCEDED, já jsem uspěl“, nebo jak by se to řeklo, ale vím sám osobně mnoho chlapců, který neuspěli. (F) // A on říká: „FRANK, THAT'S YOU! To jseš ty.“ (F)*

Stejně jako v dalších sekcích se zde objevují časté celky témat, například:

ŠKOLA: *Ten nejstarší chtěl udělat nějaký COLLEGE, vyšší studie, no. (B)*

ARMÁDA: *Byly to ARTILLERY KASERNE, jako dělostřelecký kasárna, který už postavil Hitler. (F)*

PROFESNÍ VÝRAZY: *Ty lidi, který přicházeli do nemocnice veřejný, měli SCREENING, měli prohlídky. (F)*

¹⁹³ ROMAINÉ, S. *Bilingualism*. Wiley: 1989, s.149.

SVÁTKY: *Tady se dávají stromečky hrozně brzo, jak je THANKSGIVING, to je poslední čtvrtek v listopadu, to je Díkůvzdání. (I)*

DOKUMENTY: *Pan opat Ondrák, kterej byl českýho původu, zde narozenej, mi podepsal jakejsi AFFIDAVIT, jsme říkali záruku, že můžu tam bydlet, pracovat a tak dále. (F)*

RČENÍ: *Ovšem to trochu anglické máš ty anglické a obnov- české přísloví „MAN PROPOSES, GOD DISPOSES – Člověk míní, Pán Bůh mění.“ (O)*

INSTITUTE: *CZECH AMERICAN CONGRESS, Česko-americký kongres. (A)*

ČÍSLOVKY: *ONE, ONE, jedna čtvrtina Indián, on by mohl jít do COLLEGES zadarmo, ale on to nevyužívá - „dejte to těm pravejm Indiánům, já jsem jenom levoboček jako“. (I)*

... aj. Následující příklady jsou z těchto celků (postupně), později i další příklady, v nichž mluvčí preferoval angličtinu třeba pro frekvenci užití výrazu apod.

- *Pan Richter poslal ten AFIDÁVIT (...), to je takový, jak bych řekla, záruka, že kdybyste tady neměla práci, že se o vás postarají, ten člověk že se o vás postará. (B)*
- *Cyril sehnal práci u nějakých Slováků, byla to taková „pašman“ s tím (mašin-), jak bych řekla, tak se to stlačovalo. (B)*
- *Snad mají i povolení a snad dělají na tom FOUNDATION, základě. (F)*
- *Museli vzít patnáct až dvacet lidí, který ten program „dirigovali“, vedli. (F)*
- *Tak tam v Sokole jsem pětatřicet roků a tam jsem dělala, jako WOMAN DIRECTOR, jako náčelnici jsem dělala pro naši jednotu. (I)*
- *Našim rodičům říkali „dýpíci“, DISPLACED PERSON, že byli bez domova. „Dýpík“, to byla velká urážka. Nebo GREENHORN, že jsou zelenáči a že někomu nerozumí. (W)*
- *Vyjádřili solidaritu se zeměma za IRON CURTAIN, železnou oponou. (F)*
- *V každým městečku se najdou, čemu říkají KOLACHES, koláče. (W)*
- *Já mám ráda LOVE POETRY a PATRIOTIC POETRY, milostný básně a vlastenecký básně. (V)*
- *Já REALLY, vopravdu nevím, kdy se sem dostala, ona o tom nemluvila. (I)*

- *Dělal jsem na klinice, jenomže to byl pro mě velikánskéj SHOCK, jaký tento překvapení. (F)*

7.1.3.3. Anglické slovo následované českým vysvětlením, opisem

Příklady, kdy mluvčí češtinu vnímá jako jazyk preferovaný pro určitou interakci a kdy anglický výraz má funkci náhradního, prozatímního řešení při vybavování si, volení slova, budou i v tomto oddíle. Někdy mluvčí vysvětlí anglické slovo ne pouhým překladem, ale i opisem (třeba i vyloučením opaku, případně jiného typu, s nímž by mohl být výraz zaměněn; lze to vysledovat minimálně dvakrát u mluvčí (V): *Druhořadá čeština, ne HIGH CLASS CZECH / Ona píše historický romány, ne jako DOCUMENTARY.*). Opis, obšírnější vysvětlení anglického pojmu, je častým nástrojem zejména u příkladů mluvčí (I).

- *Ta socha, takhle držela ruku, a pivo se najednou našlo v jeho ruce, jak ji měl zdviženou do vzduchu, jo, tak prostě bylo, tam se užívá slovo GRAFFITI, prostě že se to bylo pomalovaný a počmáraný. (W)*
- *A tam jsem vařila pro majitele a EXECUTIVES jako VICE PRESIDENT a OFFICE PEOPLE, já jsem nevařila pro dělníky továrny. (I)*
- *Aby výdej byl menší, protože můj plat a jídlo a všechno, protože já jsem tam vařila, jak se to tady, anglicky se to řekne, FROM THE SCRATCH. Všecko jsem musela, dostala jsem maso, musela jsem ho nakrájet, no, já jsem takhle, maso jsem dostávala, když to bylo na guláš, tak jsem to dostávala už nakrájený. (I)*
- *Já jsem to dostávala plátky, ale takhle jsem vařila někdy s tím, ten PORK, ten (DELOYN), co je takovej malej kousek masa a on má takovou stříbrnou kůži. (I)*
- *Demonstrace na naší STATE STREET, to je hlavní třída v Chicagu (F)*
- *Asi deset roků jsem byla, měla jsem na starosti, což oni tomu říkali, FLUOR AID, kdy jsem musela míchat FLUOR AID s vodou, dávat to do malejch kelímků a začít-, jednou tejdne ve středu, když začala škola, tak se to rozneslo do tříd a každej, kdo byl se zapsal, že to bude mít, dostal kelímek, hodil to do pusy, musel to no ne „karklovat“ (= gargle), pohybovat to musel v puse, já nevím, jak se to řekne česky. (I)*
- *Pracovala v pekárně a ve škole a ve škole jsem byla taky, co oni tomu říkají, ROOM MOTHER, kdy se jelo někam na vejlet, tak oni museli mít určitej počet rodičů jít s dětma, pomoci učitelce, protože jinak by se zbláznily. (I)*

- *Když jsem tlumočil u soudu, tam se musí pohotově hned, my tomu říkáme SIMULTANEOUS, tedy úplně, jak mluví člověk v češtině bez nějaké přestávky, tlumočit v angličtině. (A)*
- *Pak mě poslali do AMMUNITION SUPPLY, to bylo naučit se ohledně střeliva a tak dál (F)*
- *Museli jsme podepsat AFFIDAVIT, nebo jak by se tomu řeklo, že po příjezdu do Spojených států během šesti měsíců se budu hlásit u SELECTIVE SERVICE, to je jak berou na vojnu lidi. (F)*
- *Ten pracoval pro RR DONNELLEY, to je PRINTING COMPANY, vydávali knihy (V)¹⁹⁴*

7.2. Shrnutí

Jedním z klíčových faktorů, který ovlivňoval přepnutí kódu, bylo výrazně téma hovoru. Během vzpomínek na rodné Československo se code switching téměř nevyskytoval, zatímco velmi častou změnu působil zejména u oblastí, na které narazili spíše až ve Spojených státech. Nejčastěji se v angličtině objevily různé instituce (od školství přes administrativu po pracovní sféru).

Mluvčí měli tendenci vnímat přítomnost občasných anglických slov jako nežádoucí jev, proto je často signalizovali, případně zcela opravili, ať již opisem, nebo překladem.

¹⁹⁴ Někteří projevovali ve své promluvě nejen bilingvnost, ale i znalost dalších jazyků některých dalších jazyků. Chicagští Čechoameričané, kteří prošli více zemí, používali rovněž cizí výrazy z jazyků těchto svých dočasných působišť. *Pak jsem si opatřil italské TITOLO DI VIAGGIO. (O) // Takže jsem se musela hlásit jako UTLÄNNING, cizinka, uvádí (V) při vzpomínkách na Švédsko. (K) zmiňuje více italských politických uskupení: Tam byla jako vedoucí strana protikomunistická DEMOCRAZIA CRISTIANA, Křesťanská demokracie. (K) Obdobné tendence, které se objevují u angličtiny, jako je výskyt zejména názvů míst a institucí..., objevujeme i zde. Respondenti slova rovněž překládají, doplňují: A jsem měl také jeho krycí jméno komunistické SAVIO, to je kovář, kovář česky. (K) Němčina se objevovala zejména ve spojení s názvy míst (ve Vídni, zejména pak v uprchlických táborech v Německu). Německé výrazy se objevovaly i u lidí, kteří zažili doby, kdy byly některé oblasti českých zemí prakticky bilingvní. Samozřejmě zmiňuje (O): Znáš trochu německy, jo, jo. „Ein, zwei, drei, heute wir haben frei“ jsme se učili, od třetí obecný jsme se učili němčinu. (O) zmiňuje též svou práci za protektorátu: Já jsem byl na tom TECHNISCHEM NOTHILFE, to byla ta německá služba, která... Brali nás z gymnázií, měli jsme uklízet po náletech. (O) Po jedenáctiletém pobytu v Itálii má dle všeho (O) zautomatizovanou částici „beh“, kterou používá na počátku vět, zejména po otázkách, a která může být jako její anglický ekvivalent WELL přiřazena k tag code switching. (K), který vystudoval bohosloví, cituje latinskou mariánskou modlitbu, když vypráví, jak si „naordinoval“, aby po probuzení z narkózy neřekl nic jiného než mechanické verše hymnu Regina Coeli. Mezi třemi jazyky přepínal (O) při vzpomínce na jednoho kardinála, jehož slova částečně citoval, pro pochopení ještě pointu raději dovysvětlil: Tak jsme šli skleničku benediktýnky a on si udělal vtíp na mě: „Když máš tři Angličany, co máš? To máš EMPIRE. Když máš tři Němce, to máš REICH. A co*

Zavazujícím pocitem mohla působit přítomnost nahrávacího zařízení, osoba explorátorky (rodilé mluvčí, která je zároveň studentkou učitelství češtiny), ale i samotné – mnohdy jazykové – téma hovoru. Mluvčí tedy mohli managovat jazyk se snahou o korektnost, snahou „neshodit se“ chybováním. Stejně tak si mohli uvědomovat, že se explorátorka nepohybuje v jejich mnohdy bilingvním prostředí, tak se snažili automaticky použité výrazy osvětlit.

Ne všech přepnutí si mluvčí povšimli, brali je jako automatické, je však rovněž možné, že výrazy vnímali jako vlastní pro tazatelku. K častým signalizovaným skokům do angličtiny docházelo při citacích.

Na některých respondentech bylo patrné úsilí ukázat, jakou češtinu si uchovali. Přesto se nejednalo o pózu – i mimo nahrávání mluvčí komunikovali velmi dobrou češtinou jak s českou studentkou, tak s okolím (když explorátorka odběhla a nechala na stole diktafon, když se společně jedlo, vařilo, pracovalo...).

8. Závěr

8.1. I

V souladu s předchozími výsledky např. K. Kučery bylo z výpovědí zjištěno, že i (přes mnohdy velkou snahu rodičů) již druhá přistěhovalecká generace přejímá dominanci angličtiny ve většině komunikačních situací, zatímco generace vnuků získá v češtině jen minimální kompetenci, ačkoliv si zachovává velmi pozitivní vztah k české etnicitě a k českému jazyku.

Mluvčí reflektovali jako příležitost pro používání a uchovávání jazyka oblasti, jako je rodinné prostředí, spolkový život a krajanské aktivity, prostředí české farnosti, českých škol, práce, sousedství či styků s původní vlastí. Všechny oblasti do jisté míry poskytovaly prostor, v němž bylo možné za života respondentů přijít s češtinou běžně do kontaktu.

Při hovorech o rodinné situaci bylo dle výpovědí respondentů patrné, že komunikaci v manželství obou rodičů narozených na území ČSR byla čeština, případně čeština a angličtina. V soužití příslušníka první generace a generace druhé, třetí... dominovala angličtina, stejně tak v manželstvích česko-amerických. I rodiče, kteří své děti při výchově důsledně vystavovali jen češtině (s volbou různých strategií ve výchově), aktivně je přiváděli do množství krajanských spolků, posílali do českých škol apod., v současnosti hodnotí, že jejich děti sice ještě do různé míry česky hovoří (zejména s generací první, což je jedna z jejich posledních komunikačních oblastí), avšak mezi sebou již konverzují v angličtině. Ještě větší ústup od českého jazyka nastává v generaci třetí, čím dál více se těžiště přesouvá ke „kulturnímu bilingvistu“, tedy pouhé znalosti jazykových kulturních prvků (názvy jídla, oslovení...). Vliv na základy kompetence psaní a čtení (které si běžnou domácí konverzací potomci neměli šanci osvojit) mohlo mít domácí vyučování, které někteří praktikovali, stejně tak sobotní školy. Ani ty neodvrátily velký ústup od češtiny v pozdějších generacích. Několik respondentů zmiňuje s hrdostí rodinné příslušníky následujících generací, kteří studovali či pracovali v Čechách. V práci byl naznačen též obgenerační vliv babiček na výchovu (a jazykové kompetence) vnuků, funkce češtiny jako „tajného jazyka“ v prostředí, v němž jen někteří členové rodiny mluví česky (samotná volba jazyka v komunikační situaci je též managementem).

Faktory, které mluvčí při svých snahách o předávání jazyka nemohli ovlivnit, ale které hrály klíčovou roli v asimilaci jejich potomků, byla zejména smíšená manželství, vliv amerického vzdělávacího systému, všudypřítomná americká média, vrstevníci, obecný rozpad původních českých osad, apod. Roli hrají společenské, kulturní a ekonomické vazby, zakotvenost v americké společnosti, od nichž se nelze v novém prostředí odpoutat (a které mají vliv ostatní oblasti, spolky, školství...)

Spolkový život (který byl ale vždy charakteristický svou roztržitostí) měl, jak respondenti reflektovali, rovněž protiasimilační potenciál, lidé spolu trávili čas, debatovali, vzdělávali se, měli zázemí v nové zemi, sjednocovali se k podpoře staré vlasti... Pozdější generace se dle slov respondentů zapojovaly spíše jen do organizací folklorních a sportovních (Sokol), členská základna spolků starších díky demografii ubývá, mluvčí pocítují „ústup od vlastenectví“... Rovněž české farnosti (i české opatství s tiskárnou a univerzitou) a české školy (katolické i svobodomyšlné) mluvčí vnímali jako pravidelný zdroj kontaktu s českým jazykem a kulturou. I ty se početně značně zúžily. S doplňovacími sobotními školami měla zkušenost většina respondentů, ať již z pozice rodiče, žáka, v případě vyučujícího. V práci mělo s českými kolegy nebo zaměstnavateli zkušenost rovněž velké množství respondentů. Kdysi kompaktní a uzavřené české osady (s množstvím českých obchodů, bank, národních domů..., na které respondenti vzpomínají) se zaplnily jinými etniky a Čechoameričané se buď zcela teritoriálně rozptýlili, čímž se snížila jejich příležitost k bilingvistu, nebo zakládali menší sekundární osady více na periferiích. Znalost jazyka si mluvčí též upevňují a osvěžují kontaktem se svou starou vlastí díky návštěvám (soukromým i organizovaným: Sokolem, misií), díky tisku, internetu, korespondenci...

Hrozby asimilace (a postupujícího posunu jazyka) si povšimly jak rodiny, tak všechny zmiňované instituce, a snažily se ji často různými strategiemi odvrátit. Někteří rodiče opravovali své děti, když použily angličtinu, nereagovali na anglické otázky, jinak než česky nepromluvili..., zatímco jiní přistoupili k bilingvní výchově (časem nedůsledné), některé rodiny si možnost ztráty uvědomovaly, avšak upřednostnily „prestižnější“ jazyk.

Z hlediska jazykového managementu můžeme vidět rozpor mezi deklarací (touha po předání mateřského jazyka – i u těch největších vlastenců) a reálným chováním rodin mluvčích, kdy převládala obecná touha po přijetí v nové společnosti (bez diskriminace) i po úspěchu vlastním i pro potomky. I přes naplněné fáze jazykového managementu, kterými bylo povšimnutí a hodnocení, identifikovali mluvčí

jazykový posun jako problém, avšak zde působily i jiné síly, které znemožnily tzv. akční plán a implementaci. Tyto síly nemusely být výhradně externí, mohly vycházet z interních přesvědčení jedince, mohlo dojít k internímu konfliktu ideologií (potřeba asimilovat vs. potřeba udržet češtinu).

V současné době se z množství spolků jeví jako nejaktivnější organizace, které se snaží systematicky zprostředkovávat kontakt s češtinou i Českou republikou, Česká katolická misie a česká škola T. G. Masaryka. V obou dvou případech se jedná o rozhodnutí v rámci organizovaného jazykového managementu ze strany české katolické církve, tak i české vlády, jak čelit možnému jazykovému posunu v krajanských komunitách po světě. Zdá se tedy, že to, co bylo dříve schopné fungovat svépomocí mezi českými krajany (desítky škol a farností...), dostává pro přežití impulsy ze staré vlasti. Existence České republiky hraje roli i v dalším managementu: mladé rodiny, které jsou v USA ne zcela legálně, se připravují na eventualitu (více či méně dobrovolného) návratu do ČR. Aby jejich děti uspěly v potenciální nové společnosti (ve škole, práci...), mají dopomoci zajistit mj. i výše zmiňované instituce. Určitý druh organizovaného managementu využila též farnost, když pocítila hrozbu ztráty původního českojazyčného zaměření, a rozhodla se získat vlastní kostel (v němž by již čím dál více nedominovala nová přistěhovalecká etnika). Ve spolcích dle výpovědí respondentů vidíme několik přístupů k hrozbě ztráty jazyka, převládá však uvědomování si problému, zároveň ale rezignace na revitalizaci jazyka, doplněná snahou o udržení alespoň kulturního dědictví.

8.2. II

Mluvčí reflektovali svou jazykovou odlišnost, díky jazyku se jejich sociální čitelnost původu stávala patrnou. Jazykové projevy (jako je „cizí“ jméno nebo přízvuk) se snažili zmírnit, snažili se částečně asimilovat. Jméno přizpůsobovali místním podmínkám oficiálně (ze strany úředníků: ztrátou přechylování, ze strany Čechoameričanů změnou jména, nejlépe při přijetí občanství), ale i neoficiálně (poangličtěné jméno, či dokonce jeho domácí podobu používají ve společenském styku). Někteří si svoje jméno ponechali i za cenu problémů při jeho výslovnosti, někteří preferovali fonetickou podobu, proto přistoupili k přizpůsobení jeho zápisu. Respondenti reflektují, že při výběru jmen pro děti dbali na to, aby křestní jméno a v americkém kontextu dost „specifické“ české příjmení k sobě ladily, zároveň aby snoubili českou a americkou tradici pojmenovávání dětí. Uvědomovali si problémy při

používání jmen, kterým chtěli předejít (nebo je alespoň mírnit), a to způsoby, které oproti jiným změnám jmen v odborné literatuře byly ještě poměrně mírné, nezatírající stoprocentně cizí původ, zatímco někteří i při vědomí problému situaci uchovali neměnnou.

Nově příchozí se setkávali s velkou škálou hodnocení jejich cizího původu na základě výslovnosti v angličtině. Na jedné straně se reakce na jazyk stáčely k posměchu a diskriminaci (nedokonalá angličtina mohla relativizovat kompetence odborné a výkonnostní, zejména v oblasti akademické či profesní). Jazyková nedokonalost jazyková ovlivňovala jejich praktický život. Naopak díky svému akcentu se mnohdy setkávali s tolerancí (např. i k případným odchylkám od normy v oblasti společenského kontaktu), pochopením, podporou, blahosklonností (např. z domnívané „pozice chytřejšího“), zároveň i gratifikací.

Vlastní výslovnostní odchylky v angličtině hodnotili mluvčí negativně, ale též pozitivně (několik respondentů tvrdilo, že jsou na svůj přízvuk hrdí, případně že se Američanům líbí, že ho chválí), mnozí se se stavem smířili a nepodnikali zásadnější kroky k nápravě (uvědomovali si např. přítomnost kurzů, ale zvykli si žít i s „nedokonalostí“). Naopak někteří z těch, kteří ho hodnotili jako velmi nežádoucí, tvrdě pracovali na jeho odstranění, a to i na úkor omezení komunikace v češtině (i znemožnění předávání češtiny dalším generacím).

Velmi využívanou strategií (zejména na počátku života v nové zemi) byla volba prostředí - vyhledávání přítomnosti lidí s podobným stigmatem, a to v českých osadách (v přistěhovalecké zemi, v „českém“ městě, v konkrétních čtvrtích), ale i v národních spolkových aktivitách apod.

Atrice jazyka se dle reflexí mohla projevit v oblasti výslovnosti L1, která již byla zasažena, ovlivněna L2, ačkoliv si to sami mluvčí, jak říkají, neuvědomovali: respondenti byli při návratech do staré vlasti někdy okolím identifikováni již jako „cizinci“. Někteří mluvčí si to uvědomovali a snažili se různými strategiemi reakcím předejít: svou řeč značně kontrolovali, případně v klíčových okamžicích, kdy mohli být odhaleni, nechali hovořit někoho jiného apod. Podobné problémy museli řešit i na úrovni sociokulturního managementu.

8.3. III

Bilingvní dovednost mluvčích se projevovala při interakci občasným využitím anglického lexika (na ostatní projevy interference v oblasti syntaktické apod. se práce

nezaměřovala). Mluvčí příležitostně přejímali anglická slova, která znali z amerického kontextu, a to v jejich nezměněné formě (bez formálních změn jako neadaptované výpůjčky), případně jako výpůjčky přizpůsobené české morfologii (při tom ale někdy ve svém idiolektu operovali s tzv. „false friends“). Mnohdy hrála roli výhodnost, jednoduchá dostupnost slova, frekvence užití v každodenním styku v angličtině, atrice kompetence v češtině (kdy se český výraz zasouvá), rychlost a úspornost, případně neexistence (nebo neznalost) přílehlavého označení v češtině. Rovněž častá komunikace v bilingvním prostředí s mluvčími, kteří ovládají oba dva jazyky, mohla hrát významnou roli pro code switching, střídání jazyků.

Téma hovoru se jevilo jako jeden z klíčových faktorů, který ovlivňoval code switching v promluvách respondentů. Zdá se, že kód zaměstnání, správy, vzdělávání, politiky, armády, institucí, dokumentů a povolení apod. mohli vnímat jako bližší anglickému užívání (v dospělosti – v USA). Zatímco i lidé, kteří kódy přepínali velmi často, např. při vyprávění o svém dětství a rodné zemi, kde prožili mládí, hovořili výhradně česky.

Mluvčí v komunikaci, v níž byla preferovaným jazykem čeština, vnímali výskyt anglického slova jako jazykový problém, který je potřeba opravit, zvláště při reflexi komunikace s rodilou mluvčí, studentkou učitelství češtiny, přítomnosti nahrávacího zařízení i samotného (mnohdy jazykového) tématu hovoru. Mluvčí v mnoha situacích ukončili svůj management v různé fázi. Některé odchylky od normy obešli bez povšimnutí, zatímco existenci dalších různým způsobem signalizovali, případně opravovali, a to jak zdvojeným vyjádřením, tak vysvětlením, opisem v češtině. Specifickou skupinu tvořily výrazy, které mluvčí vyřkli česky, ale snažili se jejich korektnost vzápětí upřesnit anglicky. K přepnutí docházelo při citacích dříve proběhlých výpovědí (reported speech), a to na velmi variabilní dobu, od jednoho slova po celou větu.

Velká byla snaha o korektnost vyjádření, snaha „neshodit se“, a to zvláště u lidí, kteří dle svých výpovědí mají k českému jazyku velmi blízký vztah a na jeho úroveň hledí, ať již z vlasteneckých či profesních důvodů.

O velmi rozvinutých jazykových kompetencích respondentů i po desítkách let v zahraničí (tedy i o nízké míře atrice) svědčí i to, že u nikoho z dotyčných ještě nedominovala L2, výskyt anglických lexikálních jednotek byl spíše příležitostný, ale i fakt, že respondenti nikdy nepřepnuli nevědomky do angličtiny na delší dobu než slovo či frázi. Někteří dokonce anglický výraz nepoužili během svých několika nahrávek ani

jednou, případně jen v rámci citací nebo názvů institucí, které český překlad nemají nebo nevyžadují.

9. Použitá literatura

- AGÓCSOVÁ, C.** Ethnic Settlements in a Metropolitan Area: A Typology of Communities. *Ethnicity* 3, 1981.
- AGÓCSYOVÁ,** Who's In On the American Dream? *Ethnic Groups* 4, 1982.
- ARCHDEACON, T. J.** *Becoming American. An Ethnic History.* New York – London: 1983.
- BANKS, J. A. - GAY, G.** Ethnicity in Contemporary American Society: Toward the Development of a Typology. *Ethnicity*, 1978, 5.
- BROUČEK, S. - HRUBÝ, K. - MĚŠŤAN, A.** Emigrace a exil jako způsob života. II. Symposium O českém vystěhovalectví a vztazích zahraničních Čechů k domovu.
- CALDAS, S. J.:** Language Policy in the Family. In: SPOLSKY, B. *Cambridge Handbook of Language Policy.* Cambridge: 2012.
- CRESSEY, P. F.** Population Succession in Chicago, 1898–1930.1938, *American Journal of Sociology*, 1938, 44.
- ČAPEK, T.** *Moje Amerika. Vzpomínky a úvahy (1861-1934).* Praha: 1935.
- ČAPEK, T.** *Naše Amerika.* Praha: 1926
- ČAPEK, T.** Padesát let českého tisku v Americe, 1911.
- ČAPEK, T.** *The Czechs (Bohemians) in America. A Study of their National, Cultural, Political, Social, Economic and Religious Life.* Boston – New York: 1920.
- CALLAN, V. J. - GALLOIS, C.** Anglo-Australian's and immigrants'attitudes toward language and accent: A review of experimental and survey research. *International Migration Review*, 1987, roč. 21. č. 1.
- ECKERTOVÁ, E.** Češi v Texase: americká čeština na náhrobních kamenech. *Naše řeč*, 1997, 80, 5.
- FIALOVÁ, I.** Emigrace. In: *Velký sociologický slovník. I. díl.* Praha: 1996.
- FISHMAN, J. A. - HOFMAN, J. E.** Mother Tongue and Nativity in the American Population. 1966..
- FIX, U. - BARTH, D.** *Sprachbiographien.* Frankfurt nad Mohanem, 2000.
- GIDDENS, A.** 'Sociology. 1989.
- GOFFMANN, E.** Stigma: poznámky k problému zvládání narušené identity. Praha: 2003.
- HEZNLOVÁ, V. M.** Cultivation and maintenance of Literary Czech by American Speakers. 1975.
- HOFFMANN, CH.** *An Introduction to Bilingualism.* London – New York, 1991.
- HUČÍNOVÁ, MARIE.** Jazyk druhé generace Čechů v kanadském Vancouveru. Praha, 2003. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace. Vedoucí diplomové práce: Doc. Jiří Nekvapil.
- CHADA, J.** *The Czechs in the United States.* New York: 1981.
- JAKLOVÁ, A.** *Čechoamerická periodika 19. a 20. století.* Praha: 2010.
- JAKLOVÁ, A.** *Čechoamerická periodika 19. století.* Praha: 2006.
- JANDÁČEK, A.** *Drobní velikáni.* Praha, 1947.
- JANDACEK, A. Jr.** Mushroom Trails to Freedom. *Mc Ilvainea Journal of America*, 1999, 14, 1.
- KLYMASZ, R. B.** From Immigrant to Ethnic Folklore: A Canadian View of Process and Transition. *Journal of the Folklore Institute*, 1973, 10,

- KRČMOVÁ, M.** Zvuk hezitační. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: 2002, s. 570.
- KUBAČKOVÁ, P.** Reflexe přechodové zkušenosti první české přistěhovalecké generace. Praha 2013.
Disertační práce (Ph.D.) Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií. Katedra obecné antropologie. Vedoucí disertační práce Doc. PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.
- KUČERA, K.** Český jazyk v USA, Praha: 1990.
- MEISEL, J. M.** First and Second Language Acquisition. Cambridge: 2011.
- MILROYOVÁ, L. - GORDON, M.** Sociolingvistika: metody a interpretace. Praha: 2012.
- MOLINSKY, A.** Language fluency and the Evaluation of Cultural Faux Pas: Russians interviewing for jobs in the United States. *Social Psychology Quarterly*, 2005, 68, 2.
- NEKVAPIL, J.** Management jazykový. In: Encyklopedický slovník češtiny. Praha: 2002.
- NEKVAPIL, J. - SLOBODA, M. - WAGNER, P.** Mnohojazyčnost v České republice. Praha, 2009..
- PAPOUŠEK, V.** Česká literatura v Chicagu. Praha: 2002.
- PAULSTON, C. - WATT, J. M.** Language Policy and Religion. In: SPOLSKY, B. Cambridge Handbook to Language Policy. Cambridge: 2012.
- PAVALKO, R.M.** The Spatian Dimension of Ethnicity, *Ethnic Groups* 3, 1981
- POLIŠENSKÝ, J.** Problematika studia dějin českého masového vystěhovalectví. *Vystěhovalectvo a život krajanů vo svete*. Martin: 1982,.
- NEÚSTUPNÝ, J. V.** Sociolingvistika a jazykový management. *Sociologický časopis*, 2002, roč. 38, č. 4.
- ROMAINE, S.** Bilingualism. Wiley: 1989.
- SALZMAN, Z.** Jazyk, kultura a společnost. Praha: 1997. s. 81.
- SCHMIDT, M. - KÖPKE, B.** (eds) *Language Attrition: Theoretical Perspectives*. Amsterdam – Philadelphia: 2007.
- SPOLSKY, B.** Sociolinguistics. Oxford: 1998, s. 49-50
- SVOBODA, J. G.** Czechs: Love and Liiberty. In: Kucera-Novacek (ed.), 1967, s. 165.
- ŠEBESTA, K. a kol.** Druhý a cizí jazyk. Praha: 2014. s. 64-65.
- ŠTĚPÁNOVÁ, M.** Kde leží Velehrad? V Chicagu. *Deníky Bohemia a Moravia*, sešit B, s. 3.
- VRÁNEK, J.** Na půdě americké. *Básně*. Chicago: 1905, s. 28
- TRAPL, M.** Česká politická emigrace ve 20. století (1914 – 1989). HRUBÝ, K. - BROUČEK, S. Češi za hranicemi na přelomu 20.a 21. století. Symposium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu. Praha: 2000, s. 36.
- VACULÍK, J.** České menšiny v Evropě a ve světě. Praha: 2009, s. 289

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- Bohemian National Cemetery.** [online] [2015-08-10]. Dostupné z <http://www.bohemiannationalcemeterychicago.org/>
- CNN:** [online] [2015-08-12]. Dostupné z <http://edition.cnn.com/2014/09/17/travel/sexy-accents/>
- Czech Catholic Mission in Canada**[online] [2015-08-13]. Dostupné z <http://www.katolik.ca/>
- Czech Heritage.** [online] [2015-08-12]. Dostupné z <http://www.ndczechheritage.com/history.htm>
- Czechs in America.** [online] [2015-08-04]. Dostupné z <http://www.czechsinamerica.wz.cz/DPW/3-Diploma%20Work.htm>

Česká katolická misie v Kalifornii [online] [2015-08-10]. Dostupné z <http://czechchurch.org>

Historie krajanů v USA. [online] [2015-08-10]. Dostupné z

http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane_v_zahranici/krajane_ve_sвете/historie_krajanu/historie_krajanu-index_12.html

Chicagoland Czech American Community Center [online] [2015-08-12]. Dostupné z

<http://chicagocacc.org/cs/>

Jazykový management. [online] [cit. 2015-08-15]. Dostupné z

<http://languagemanagement.ff.cuni.cz/jazykovy-management>

Krajanská centra pro Čechy žijící v zahraničí. [online] [2015-08-09]. Dostupné z

<http://www.cirkev.cz/cirkev-se-setkava/centra-pro-cechy-v-zahranici/>

Krajanská rodina v Astorii [online] [2015-08-10]. Dostupné z <http://www.zvon.info/>

Oral histories. [online] [2015-08-15]. Dostupné z <http://ncsml.org/oral-histories/>

Peter and Louise Jandacek. [online] [2015-08-10]. Dostupné z

<http://jandacek.com/chautauqua/chautauqua-czechs/>

Program podpory českého kulturního dědictví v zahraničí. [online] [2015-08-10]. Dostupné z

<http://www.dzs.cz/cz/program-podpory-ceskeho-kulturniho-dedictvi-v-zahranici/obecne-informace-ucitele-u-krajanu/>

St. Procopius Abbey [online] [2015-08-10]. Dostupné z <http://procopius.webs.com/>

Tabor Hills. [online] [2015-08-12]. Dostupné z <http://www.taborhills.com/2007/about.htm>

United States Census Bureau. [online] [2015-08-05]. Dostupné z

<http://quickfacts.census.gov/qfd/states/17/1714000.html>